

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AVRUPA BİRLİĞİ'NE YENİ ÜYE ÜLKELER İLE
TÜRKİYE'NİN MALİ İŞBİRLİĞİ POLİTİKALARI
KARŞISINDAKİ DURUMU**

Zümrüt ARPAZ BAŞER

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Hakan AY

2008

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Avrupa Birliğine Yeni Üye Ülkeler İle Türkiye’nin Mali İşbirliği Politikaları Karşısındaki Durumu**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Adı SOYADI

Zümrüt Arpaz BAŞER

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı :Zümrüt Arpaz Başer
Anabilim Dalı :Avrupa Birliği
Programı :Avrupa Birliği
Tez Konusu :Avrupa Birliği'ne Yeni Üye Ülkeler İle Türkiye'nin
Mali İşbirliği Politikaları Karşısındaki Durumu
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA O OY BİRLİĞİ O
DÜZELTİLMESİNE O* OY ÇOKLUĞU O
REDDİNE O**

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

- * Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir. Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir. O
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir. O
Tezin basımı gerekliliği yoktur. O

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

..... Başarılı Düzeltme Red

..... Başarılı Düzeltme Red

..... Başarılı Düzeltme Red

ÖZET

Avrupa Birliğine Yeni Üye Ülkeler İle Türkiye'nin Mali İş Birliği Politikaları Karşısındaki Durumu

Zümrüt Arpaz Başer

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Avrupa Birliği Anabilim Dalı
Avrupa Birliği Programı

Bu çalışmanın amacı, AB ile yeni üye olan on iki ülkenin mali işbirliği politikalarının ortaya çıkışını ve gelişimini, Avrupa Birliği mali işbirliği ve dayanışma politikalarının çerçevesinde incelemek ve bu bağlamda Türkiye'nin günümüze kadar almış olduğu mali yardımları, dönemler itibariyle, içinde bulunduğu ülke grupları karşısında değerlendirmektir. Bu kapsamda, özellikle yeni üye ülkeler ile Türkiye'nin mali yardımlardan ne şekilde yararlandıkları ve yararlanmakta oldukları karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirme konusu yapılmaktadır. Tarih boyunca kurulmuş olan çeşitli birlikler, üyeler arasında karşılıklı çıkarları dengeleyemedikleri için başarılı olamamışlardır. Doğal olarak ekonomik birlikler, birliği oluşturan üyelerin bazılarına diğerlerinden daha fazla yarar sağlar hatta bazılarına zarar bile verebilir. Bu durumda çıkar oluşturan etkilerin tanımlanabilmesi, ölçülebilmesi ve bir telafi mekanizması vasıtasıyla çıkar dengesinin sağlanabilmesi, üyeleri bir arada tutarak birliğin sürekliliğini korumak için zorunlu olmaktadır. Birbirinden çok farklı gelişmişlik düzeyindeki ülkeleri bir arada tutmayı sağlayabildiği için uzun süredir birlikteliğini sürdürebilen AB, tarihin en başarılı ekonomik birlik örneğini oluşturmaktadır. AB'nin ekonomik birlik yönünü oluşturan AET, bu açıdan ele alınca, gümrük birliği ile bunun gereği olan ortak ticaret politikası ve telafi mekanizması işlevini yerine getiren geniş bir ortak çıkar ve dayanışma sisteminden oluşmaktadır. AB'ye bakıldığı zaman kuzeyin gelişmiş ülkeleri ile güneyin az gelişmiş ülkeleri olan Yunanistan, İspanya ve Portekiz arasındaki sanayileşme farkı hemen görülmektedir. Söz konusu farkın sonucu olarak anılan ülkelerin Topluluğa karşı büyük ticari açıklar vermeleri kaçınılmaz olmuştur. Yalnız başına böyle bir ticari ilişki, gelişmişleri daha fazla geliştiren

ve az gelişmişleri daha geriye götüren bir süreç oluşturur. Bu döngüyü kırmak üzere Topluluk çeşitli telafi ve dayanışma mekanizmaları geliştirmiştir. Bunların başında Avrupa Yatırım Bankası ve AB bütçesi gelmektedir. AB’de telafi mekanizması, ticarete dezavantajlı ülkelere doğrudan kaynak aktarmayı öngörmemekte, bunun yerine bir dayanışma anlayışı içinde gelişme ve refahı bütün Topluluk coğrafi alanına yaymayı esas almaktadır.

ABSTRACT

The New Member Countries of European Union and Turkey's Status towards the Financial Cooperation Policies of European Union

Zümrüt Arpaz Başer

**Dokuz Eylül University
The Institute Of Social Sciences
Department of European Union
European Union Post Graduate Program**

The aim of this study is to analyze the emergence and development of financial cooperation policies of twelve countries who became members to EU recently in light of the European Union financial co-operation and solidarity policies, and in this context, to compare the financial help Turkey received until today, in respect of periods, against the country groups, of which it's a part of. Especially, how the new member countries and Turkey took advantage of and are still taking advantage of these financial helps will be evaluated by comparison. Various unions which are formed throughout the history became unsuccessful due to the fact that they couldn't balance out the various benefits between the member countries. It comes naturally that in economical unions, some member countries receive more help from the others, and it might even hurt some countries. So identifying and measuring the effects which create a benefit, and creating a benefit balance with a compensation mechanism is elementary to keep the members on the same page and maintain the well being of the union. EU is one of the most successful unions in the history because; it can keep the countries together for a long time, countries which are on way different development levels. European Economy Community, which forms the economical aspect of EU, is composed of a common benefit and solidarity system which carries out the customs and its rightly function of common trade policy and compensation mechanism. When you look at EU, you can immediately see the industrial difference between the well developed countries of the north and underdeveloped countries of the south, like Greece, Spain and Portugal. As a consequence of this difference, it is inevitable for these mentioned countries not to give large quantities of trade gap to the Union. That kind of

trade relationship only makes the developed countries become more developed, and underdeveloped countries go backwards. In order to break this cycle, The Union has developed various compensation and solidarity mechanisms. The examples would be Europe Investment Banks and EU budget. The compensation mechanism in EU doesn't prioritize the direct transfer of resources to disadvantaged countries in trade, but instead tries to spread the development and well being to all the Union geographic areas in a spirit of solidarity.

AVRUPA BİRLİĞİ'NE YENİ ÜYE ÜLKELER İLE TÜRKİYE'NİN MALİ İŞ BİRLİĞİ POLİTİKALARI KARŞISINDAKİ DURUMU

YEMİN METNİ.....	ii
TEZ VERİ FORMU.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xiv

BİRİNCİ BÖLÜM

AB'DE MALİ İŞBİRLİĞİNİN DOĞUŞ NEDENLERİ VE GELİŞİMİ

GİRİŞ.....	1
1.1. Avrupa Birliği Mali İşbirliğinin Doğuş Nedenleri.....	4
1.1.1. Ekonomik Ve Sosyal Dengesizlikler.....	5
1.1.2. SSCB'nin Yayılmacı Hareketleri.....	6
1.1.3. Dayanışma İlkesi.....	8
1.2. Mali İşbirliği'nin Coğrafi Gelişimi.....	9
1.2.1. AKP Ülkeleriyle Mali İşbirliği.....	11
1.2.1.1. AKP Ülkelerine Yapılan Yardımların Nedenleri ve Gelişimi.....	12
1.2.1.2. AKP Ülkelerine Yönelik Avrupa Kalkınma Fonu (AKF).....	13
1.2.1.3. Yaounde Sözleşmesi.....	14
1.2.1.4. Arusha Sözleşmesi.....	15
1.2.1.5. Lome Sözleşmesi.....	15
1.2.1.6. Stabex ve Sysmin Programları.....	17
1.2.2. Akdeniz Ülkeleriyle İlişkiler.....	18
1.2.2.1. Akdeniz Ülkeleriyle Yapılan Anlaşmalar.....	19

1.2.2.2. Avrupa-Akdeniz Ekonomik Alanı	20
1.2.2.2.1. Alanın Oluşturulması	20
1.2.2.2.2. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı	20
1.2.2.2.3. Barselona Komitesi Toplantıları	21
1.2.2.2.4. Başlıca Programlar	21
1.2.3. Eski Doğu Bloku Ülkelerine İlişkin Programlar	22
1.2.3.1. PHARE Programı	22
1.2.3.2 TACIS Programı	22
1.3. AB Mali Yardımlarının Türleri	23
1.3.1. Bütçeden Sağlanan Mali Yardımlar	23
1.3.2. Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu (Structural Funds and Cohesion Fund)...	24
1.3.3. Diğer Araçlar	28
1.4. Mali Yardımların Büyüklüğü ve Yararlananlar	29
1.5. AT Dış Yardımlarında Reform Çalışmaları	31
1.5.1. Yeni Öncelikler	32
1.5.2. Yeni yapılanmalar	34
1.5.3. Yardımların gözden geçirilmesi	34
1.5.4. Tüm Yardım İşlerinin İdari Yönden Entegre Edilmesi	35
1.5.5. Tüm Yardım Faaliyetlerinin Tek Bir Çatıda Toplanması	35
1.5.6. Komisyon Delegasyonlarına Yetki Devri	36

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NE YENİ ÜYE ÜLKELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Üyelik Başvuruları ve Üyelik Süreçleri	38
2.1.1. İç Pazar: Malların Serbest Dolaşımı ve Rekabet Politikası	42
2.1.2. Kişilerin Serbest Dolaşımı	45
2.1.3. Bölgesel Politika ve Yapısal Enstrümanlar	46
2.1.4. Genişlemenin Bütçe Maliyeti	56
2.2. AB Üyesi Ülkelerde ve Aday Ülkelerde Ekonomik Gelişmeler ve Büyüme	60
2.3. İşgücü Piyasası	62
2.4. Dış Ticaret	68
2.5. Fiyatlar	70

2.6. Kamu Maliyesi.....	74
2.6.1.Genel Devlet Borç Stoku	76
2.6.2.Kişi Başına Milli Gelir	79
2.7. Özel Sektör ve Hane Halkı.....	80
2.8. Maasticht Kriterleri ve AB.....	83
2.8.1. Enflasyon ve Uzun Vadeli Faiz Oranı İçin Referans Değer	87
2.9. AB’ye Son Üye Olan On Ülkenin Profilleri	91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İLE MALİ İŞBİRLİĞİ

3.1. Gümrük birliği öncesi dönem (1964–1996).....	95
3.1.1.Birinci Mali Protokol (1964-1969)	97
3.1.2. İkinci Mali Protokol (1971–1977)	99
3.1.3. Üçüncü Mali Protokol (1979–1982)	99
3.1.4. Dördüncü Mali Protokol (1982–1986).....	103
3.1.5. Özel İşbirliği Fonu (1980).....	103
3.1.6. Körfez Savaşı Dolayısıyla Verilen Krediler	103
3.1.7. İdari İşbirliği.....	103
3.1.8. Demokrasi, İnsan Hakları Ve Sivil Toplumun Güçlendirilmesi.....	104
3.2. Gümrük birliği sonrası dönem (1996–2000).....	104
3.2.1. Bütçe Kaynaklarından Hibe Şeklinde Yardım.....	105
3.2.2. YAP (1992–1996) kapsamındaki yardımlar	105
3.2.3. Özel AYB Kredileri	108
3.2.4. MEDA Programı	108
3.2.4.1. MEDA Yardımlarında Türkiye’nin Karşılaştığı Sorunlar	108
3.2.4.2. Hibelere.....	110
3.2.4.3. Krediler	115
3.2.4.4. Makro Ekonomik Yardım	116
3.2.5. İdari İşbirliği Fonu	116
3.3. Adaylık Dönemi (1999-2006).....	116
3.4. 2007-2013 Dönemi AB Mali Perspektifinde Yeni “Katılım Öncesi Araç”	121
3.5. Türkiye’nin Olası AB Üyeliği Bağlamında Komşuları İle İlişkileri.....	121

3.6. Yeni Komşuluk Politikası	127
SONUÇ	137
KAYNAKLAR	140

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ABKF:	Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
AET:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT:	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKF:	Avrupa Kalkınma Fonu
AKP:	Afrika, Karayip ve Pasifik
ALA:	Asya ve Latin Amerika
AP:	Avrupa Parlamentosu
ASF:	Avrupa Sosyal Fonu
AT:	Avrupa Topluluğu
ATYGF:	Avrupa Tarımsal Yön verme ve Garanti Fonu
AYB:	Avrupa Yatırım Bankası
AYİO:	Avrupa Yardımı İşbirliği Ofisi
BDT:	Bağımsız Devletler Topluluğu
BEP:	Bölgesel Endikatif Programlar
BM:	Birleşmiş Milletler
BYMA:	Balıkçılık Yön verme için Mali Araçlar
ÇBÜİ:	Çok Borçlu Ülkeler İnsiyatifi
DB:	Dünya Bankası
DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı
DTM:	Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTÖ:	Dünya Ticaret Örgütü
ECU:	Avrupa Para Birimi
FASB:	Fakirliğin Azaltılması için Strateji Belgesi
GAP:	Global Akdeniz Politikası
GSYİH:	Gayri safi yurt içi hasıla
IMF:	International Monetary Fund
ISPA:	Instrument for Structural Policies for Pre-Accession
KOB:	Katılım Ortaklığı Belgesi
KOBİ:	Küçük ve Orta Boy İşletmeler

m:	Milyon
md:	Madde
MDA:	Merkezi ve Doğu Avrupa
MDAÜ:	Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
MOY:	Merkezi Olmayan Yapılanma
OECD:	Organisation for Economic Co-operation and Development
OTP:	Ortak Tarım Politikası
PHARE:	Poland and Hungary: Action for the Reconstruction of the Economy
SAPARD:	Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK:	Sivil Toplum Kuruluşları
TOBB:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TYO:	Teknik Yardım Ofisi
UEP:	Ulusal Endikatif Programlar
UKP:	Ulusal Kalkınma Planı
YAP:	Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası
YBD:	Yeni Bağımsız Devletler

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Toplu Halde AB Dışına Yapılan Mali Yardım Miktarları.....	14
Tablo 2: Yapısal Fonlardan üye ülkelere yapılan tahsisler ve ödemeler (1994-1999, m euro)	26
Tablo 3: 2000 – 2006 Dönemi Yapısal Fonlar	27
Tablo 4: AB Mali Planları Büyüklükleri.....	29
Tablo 5: 2007–2013 Hibelerinden En Çok Net Transfer Sağlayan Ülkeler	30
Tablo 6: Euro Bölgesi Ekonomilerinde Ekonomik Büyüme (%) (Önceki Yıla Göre GSYİH'daki değişim).....	61
Tablo 7: Yeni Üye Ülke Ekonomilerinde Ekonomik Büyüme (%) (Önceki Yıla Göre GSYİH'daki değişim).....	62
Tablo 8: Euro Bölgesi Ekonomilerinde Toplam İstihdam Artışı (%)	66
Tablo 9: Yeni Üye Ülke Ekonomilerinde Toplam İstihdam Artışı (%)	67
Tablo 10: Yeni Üye Ülke Ekonomilerinde ve Türkiye’de Bütçe Dengesi	77
Tablo 11: AB ve Euro Bölgesi Ekonomilerinde Kamu Borcu, 1997-2005, GSYİH’ya Oranı (%).....	78
Tablo 12: Yeni Üye Ülke Ekonomilerinde ve Türkiye’de Kamu Borcu, 1997-2005 (GSYİH’ya Oranı Olarak) (%).....	79
Tablo 13: AB ve Euro Bölgesi Ekonomilerinde Enflasyon, 1998-2006 (%) (Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat Endeksi Yıllık Ortalamaları)	87
Tablo 14: Uzun Dönem Faiz Oranları Yıllık Ortalaması (%) (10 yıllık Kamu Borçlanma Kâğıtlarının ikincil Piyasadaki Getirisi)	88
Tablo 15: Yeni Üye Ülke Ekonomilerinde ve Türkiye Ekonomisinde Enflasyon, 1998-2006 (Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat Endeksi Yıllık Ortalamaları)(%)..	89
Tablo 16: Yeni Üye Ülke Ekonomilerinde Uzun Dönem Faiz Oranları Yıllık ortalama (10 yıllık Kamu Borçlanma Kağıtlarının İkincil Piyasadaki Getirisi) (%).....	90
Tablo 17: Gümrük birliği öncesinde Türkiye’ye sağlanan mali yardım (m ECU) ...	96
Tablo 18: Birinci Mali Protokol Yardımları (Kredi, ECU).....	97
Tablo 19: İkinci Mali Protokol Yardımları (kredi, ECU)	100
Tablo 20: Üçüncü Mali Protokol Yardımları (kredi, ECU)	102
Tablo 21: Özel İşbirliği Fonu Yardımları (hibe, ECU).....	104

Tablo 22: Topluluk Mali Deklarasyonunda Yer Alan Yardımlar (m ECU)	106
Tablo 23: YAP (1995-1996) ve Akdeniz Ortaklığı (1997-1999) Çerçevesinde AYB'den Finanse Edilen Projeler (ECU)	107
Tablo 24: MEDA'nın Türkiye Ulusal Bölümünde Finansman Sağlanan Projeler (hibe, ECU)	110
Tablo 25: Adaylık Sürecinde AB'den Sağlanacak Mali Yardımlar (2000-..., m EURO)	118
Tablo 26: 2000 Yılı İçin MEDA II Çerçevesinde Sağlanan Hibe Yardımıyla Finanse Edilecek Projeler	119
Tablo 27: 2001 Yılı İçin MEDA II Çerçevesinde Sağlanan Hibe Yardımıyla Finanse Edilecek Projeler (EURO).....	120

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, AB ile yeni üye ülkelerin üyelik süreçlerinde karşılaştıkları ekonomik sosyal kültürel gelişmeleri Avrupa Birliği mali işbirliği ve dayanışma politikalarının çerçevesinde incelemek ve bu bağlamda Türkiye'nin günümüze kadar almış olduğu mali yardımları yeni üye ülkelerin karşısında değerlendirmektir. Bu kapsamda, özellikle yeni üye olan ülkelerin perspektifleri ayrıntılı şekilde ele alınmakta, Türkiye ile karşılaştırılmakta, Türkiye'nin günümüze kadar almış ve almakta olduğu tüm mali yardımlara yer verilmektedir.

Tarih boyunca kurulmuş olan çeşitli ekonomik birlikler, üyeler arasında karşılıklı çıkarları dengeleyemedikleri için başarısız olmuşlardır. Bunun nedeni birlik oluşturmanın tabiatından kaynaklanmaktadır. Doğal olarak ekonomik birlikler, birliği oluşturan üyelerin bazılarına diğerlerinden daha fazla yarar sağlar hatta bazılarına zarar bile verebilir. Bu durumda çıkar oluşturan etkilerin tanımlanabilmesi ölçülebilmesi ve bir telafi mekanizması vasıtasıyla çıkar dengesinin sağlanabilmesi, üyeleri bir arada tutarak birliğin sürekliliğini korumak için zorunlu olmaktadır. Birbirinden çok farklı gelişmişlik düzeyindeki ülkeleri bir arada tutmayı sağlayabildiği için uzun süredir birlikteliğini sürdürebilen AB, tarihin en başarılı ekonomik birlik örneğini oluşturmaktadır. AB'nin ekonomik birlik yönünü oluşturan AET, bu açıdan ele alınca, gümrük birliği ile bunun gereği olan ortak ticaret politikası ve telafi mekanizması işlevini yerine getiren geniş bir ortak çıkar ve dayanışma sisteminden oluşmaktadır.

AB'ye bakıldığı zaman kuzeyin gelişmiş ülkeleri ile güneyin az gelişmiş ülkeleri olan Yunanistan, İspanya ve Portekiz arasındaki sanayileşme farkı hemen görülmektedir. Söz konusu farkın sonucu olarak anılan ülkelerin Topluluğa karşı büyük ticari açıklar vermeleri kaçınılmaz olmuştur. Yalnız başına böyle bir ticari ilişki, gelişmişleri daha fazla geliştiren ve az gelişmişleri daha geriye götüren bir süreç oluşturur. Bu döngüyü kırmak üzere Topluluk çeşitli telafi ve dayanışma mekanizmaları geliştirmiştir. Bunların başında Avrupa Yatırım Bankası ve AB bütçesi gelmektedir.

AB’de telafi mekanizması, ticarete dezavantajlı ülkelere doğrudan kaynak aktarmayı öngörmemekte, bunun yerine bir dayanışma anlayışı içinde gelişme ve refahı bütün Topluluk coğrafi alanına yaymayı esas almaktadır. Bu kapsamda, Topluluk içinde yer alan bölgesel ekonomik dengesizlikleri ve farkları gidermeye yönelik ciddi ve kapsamlı kalkınma politikaları uygulamak yoluna gidilerek, Topluluğu birlik ve istikrar içinde tutacak bir yapıya kavuşturmak amaçlanmaktadır.

Çalışmanın Birinci Bölümünde, AB’nin mali yapısı ile AB’nin üyelerine ve daha sonra dış ülke gruplarına yönelik mali işbirliği politikaları incelenmektedir. Gelişmeyi Topluluk sathına yaymaya yönelik dayanışma politikalarına atfedilen önem çok büyük boyutlardadır. Bir arada yaşamının ve ortak bir pazara sahip olmanın, az gelişmişlerin zararına cereyan eden veya gelişmiş üye ülkelere daha çok yarar getiren ve sonuç olarak Topluluk çapında dengeli bir kalkınmayı önleyen sonuçları, anılan politikaları gerekli kılmaktadır. Dış yardımlar konusunda ise AB günümüzde, 140 ülkeyi kapsayan ve yıllık yaklaşık 10 milyar Euro seviyesine yükselen yardım tutarı ile dünyada ilk sıraya ulaşmıştır. Bütçenin yaklaşık yüzde 7-8’ini alan dış yardımlar, AB’nin önemli dış politika araçlarından biridir. Bu bölümde ayrıca AB ve Afrika, Karayipler ve Pasifik (AKP) ülkeleri arasındaki mali işbirliği genel hatlarıyla açıklanmaya çalışılmaktadır. Eski sömürgeleri olmaları sebebiyle, AB, AKP ülkelerine büyük önem vermiş ve sıkı bir mali ve ticari işbirliğine gitmiştir. Avrupa Ekonomik Topluluğunun (AET) zaman içinde genişlemesiyle birlikte Topluluğa yeni katılan ülkelerin eski sömürgeleri de anılan ilişkilere dahil edilmiştir. Söz konusu miktar Dünya kalkınma amaçlı yardımlarının yüzde 10’u mertebesinde dir. AB mali işbirliği politikalarının gelişme seyrine bakıldığında AKP ülkelerinden ardından Akdeniz Ülkelerine yapılan yardımlar gelmektedir. Akdeniz ekonomik alanının geliştirilmesi kapsamında AB bütçesinden ve hibe yardımlardan çok büyük yardımlar aktarılmıştır.

Çalışmanın ikinci Bölümünde AB’ye yeni üye olan ülkelerin üyelik başvuruları, üyelik süreçlerine yer verilmekte, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan AB’ye giriş sürecinde AB’nin istediği kriterlere ne kadar uyum sağladıkları

incelenmektedir. AB üyesi olan on yeni ülkenin profilleri belirtilmekte, Türkiye ile karşılaştırmalar yapılmaktadır. Bu bölümde ‘Türkiye’nin AB’ye üye olamaması AB’nin ikiye bölünmüş politikalarından mı kaynaklanmaktadır, yoksa Türkiye gerçekten yeni üye olan ülkelerin çok mu gerisinde kalmaktadır?’ sorusuna cevap aranmaktadır.

Üçüncü Bölümde, AB ile en eski ve köklü ilişkilere sahip aday ülke olan Türkiye ve aldığı mali yardımlar incelenmektedir. 40 yıllık geçmişe sahip AB-Türkiye mali işbirliğinin değişik evreleri irdelenmektedir. Bölümün sonunda, Türkiye’nin AB’ye üyeliği halinde komşu ülkeleriyle ilişkilerinin nasıl bir seyir göstereceği incelenmiş, ayrıca AB ile Türkiye’nin komşuları arasındaki ‘Yeni Komşuluk Politikası’nın nasıl olacağı konusunda bazı politika önerilerinde bulunmaktadır. Türkiye’nin Batı’ya dönük yüzü dış politikasının ana hatlarını oluştururken ülkenin stratejik ve coğrafi konumu dış politikamızı etkilemiştir. Asya ile Avrupa arasında bir köprü, Ortadoğu, Kafkasya ve Balkanlar coğrafyası ile komşu olunması gibi dış etkenler, dış politika üzerinde istikrarsızlığa sebep olmuştur. Çünkü Türkiye dünyanın önemli kriz bölgelerine yakın bir coğrafyadadır. Gerek komşuları ile olan ilişkileri gerekse bölgede yaşanan sorunlar dış politikanın seyrini etkilemiştir. Ayrıca Osmanlı’nın bu üç coğrafya üzerindeki yüzlerce yıllık egemenliği ve sonrasında Türkiye’nin bölge ülkeleri ile kültürel, etnik, siyasal bağının bir şekilde devam etmesi Türkiye jeopolitiğini önemli kılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AB'DE MALİ İŞBİRLİĞİNİN DOĞUŞ NEDENLERİ VE GELİŞİMİ

1.1. Avrupa Birliği Mali İşbirliğinin Doğuş Nedenleri

AB mali yardımları, Birliğin ortak politikalarının finansmanının sağlanması amacıyla oluşturulmuştur. Finansman sağlanan bu ortak politikalara; tarım politikasını, bölgesel kalkınma politikasını, sanayi-KOBİ politikalarını, araştırma-çevre-ulaştırma gibi politikaları örnek olarak verebiliriz.

AB ekonomik bütünleşmesinin temelinde; “özgürce, dişe diş bir rekabet anlayışı” vardır. Ancak konunun insancıl boyutu, sosyal boyutu da ihmal edilmemiştir. Hep birlikte kalkınma, AB'nin geri kalmış bölgelerinin refah düzeyinin artırılması da, ortak politikaların önemli bir tamamlayıcısı olarak görülmüştür. Bu politikanın uygulaması da, zengin ülkelerden alınıp, fakir ülkelere ve bölgelere yardım şeklinde gerçekleştirilmektedir. Yapılacak yardımların miktarı, ülkelerin ve bölgelerin; ekonomik kalkınmışlığı, nüfusu, işsizlik oranı gibi çeşitli kriterlere göre belirlenmektedir. Ekonomisi zayıf olan ülkelere öncelikle dağıtılan AB mali yardımlarını, üye ülkeler arasındaki ekonomik kalkınmışlık farklarının giderilmesinde kullanılan çok önemli bir araç olarak görmek gerekir. Bu anlayış zaten Avrupa Topluluklarını kuran Anlaşma'nın ilk maddelerinde¹ ifade edilmiştir. Bu maddeler Topluluğun kuruluş felsefesinin; bir araya gelen ülkelerden güçlü olanın güçsüz olanı ezmesi olmayıp, tam tersine karşılıklı yardım ve dayanışma anlayışıyla uyum içinde kalkınma olduğunu ortaya koymaktadır. Yardımlar daha zayıf durumda olan ülkelere, gümrüklerini kaldırarak pazarlarını serbest ticarete açmanın bir karşılığı olarak yapılmaktadır. SSCB'nin yayılmacı politikası ayrıca AB'ni diğer ülkeleri komünizmin etkisinden korumak amaçlı yardımlar yapmaya itmiştir. Bu kapsamda AB mali işbirliğinin doğuş nedenleri incelenirken ekonomik ve sosyal dengesizlikler, SSCB'nin yayılmacı politikası ve dayanışma ilkesi gibi önemli nedenler göze çarpmaktadır.

¹ ATKA'nın, eski adıyla Roma Antlaşması'nın 2,3 ve giriş bölümünde belirtilmiştir.

1.1.1. Ekonomik Ve Sosyal Dengesizlikler

Avrupa Birliği (AB) ülkeleri, çok farklı ekonomik ve sosyal yapılaraya sahiptir. Bu farklılıklar, ülkeler arasında olduğu gibi, bölgeler arasında da çok belirgindir. 1990'ların başında, AB'nin en zengin on bölgesindeki kişi başına gayri safi yurt içi hâsıla (GSYİH), en yoksul on bölgesindeki üç buçuk katı seviyesindeydi. İşsizlik oranı açısından bakıldığında, işsizliğin en yoğun olduğu bölgedeki oran, işsizliğin en az olduğu bölgedeki oranın yedi katı daha fazla idi.²

AET'nin kurulduğu 1957 yılından itibaren, üye ülkelerde bulunan gelişmiş bölgeler daha çok gelişmiştir. Bunun nedeni, büyüyen pazardan pay alma endişesiyle yapılan yeni yatırımların, üretim maliyetlerini mümkün olduğunca düşürebilmek amacıyla, alt yapı itibariyle en gelişmiş bölgelere yönelmeleridir. Bu da, gelişmiş bölgelerin daha çok gelişmesi anlamına gelmektedir. Az gelişmiş bölgeler ise, cazibe merkezi olamamaktadırlar. Sonuçta, gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler arasındaki makas gittikçe açılma eğilimi göstermiştir.³

1973 yılında İrlanda, 1981 yılında Yunanistan ve 1986 yılında İspanya ve Portekiz'in üye olmasıyla Topluluk içindeki ekonomik dengesizlik ve gelişmişlik farkları artış göstermiştir. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF), İrlanda'nın üyeliğini takiben 1975 yılında oluşturulmuştur.⁴

AB'de bölgesel sorunlar, merkez-çevre ilişkisi şeklinde görülmektedir. AB'nin gelişmişlik yönünden önde olan ülkeleri merkezde, gelişme yönünden sorunlu bölgeler ise çevrede yer almaktadır. Çevre içinde, özellikle Akdeniz ülkeleri düşük kişi başına gelirden öne çıkmaktadır.⁵

Tüm bu farklılıklar, AB'yi, zayıf bölgelere yardımda bulunmaya itmiştir. Zira, AB'nin kuruluş amacı, ekonomik ve sosyal açıdan dengeli kalkınmış ve barış içinde bir bölge teminidir. Aksi halde, uzun ömürlü bir AB mümkün olmayacaktır. Bu husus, AB ülkeleri için geçerli olduğu gibi, diğer komşu ve bölge ülkeleri için

² Bölgesel Politika ve Kohezyon 1999:2

³ TOBB: 2

⁴ TOBB: 3

⁵ Armstrong 1990: 168

de geçerli olan bir uluslar arası gerçektir. Armstrong'a göre AB entegrasyonu ve ekonomik ve parasal birliğin başarısı, ancak tüm üye ülkelerin ortaklıktan kazançlı çıkması ile mümkün olabilir.⁶ Avrupa asırlar boyunca kanlı ve uzun süren savaflara sahne olmuştur. Bunların en yıkıcı olanı II. Dünya Savaşı olmuştur. Avrupa baştan aşağıya yıkıma uğramış, yıllar içinde elde edilmiş olan kazanımlar kısa bir sürede yok olmuştur. Bundan önceki asırlarda, Avrupa ülkelerinin kendi aralarında ve Osmanlı İmparatorluğu ile yaptıkları savaflar da Avrupa'yı çok yıpratmıştır. Asırlar boyunca birleşik bir Avrupa Devletler Topluluğu hayali kurulması savafların bu yok edici etkilerinden doğmuştur. II. Dünya Savaşı'na kadar meydana gelen savaflar, yıkıcı etkileri bakımından tolere edilebilir savaflardır. Ancak, II. Dünya Savaşı'nda silah teknolojisinin çok ileri bir düzeye ulaşmasıyla, dünya savaş tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır. Artık savaflar insanlığın varlığını tehdit edecek derecede tahrip edici boyutlara ulaşmışlardır. Özellikle, Avrupa gibi bir çok milletin bir arada yaşadığı dar bir coğrafyada refah ve saadet içinde yaşamının tek yolu barış olarak görülmüştür. Bunu temine yönelik tek çıkış yolu ise, AB ülküsünü gerçekleştirmek şeklinde tezahür etmiştir.

1.1.2. SSCB'nin Yayılmacı Hareketleri

TBMM ile Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti⁷ arasındaki ilişkileri anlatmadan önce, RSFSC'nin Osmanlı Devleti ile imzaladığı Brest-Litovsk Antlaşması ile antlaşmanın sonrasında oluşan durumdan kısaca söz etmek gerekecektir. Zira bu antlaşma ve sonrasındaki oluşumlar ilişkilerin gelişimi açısından son derece önemlidir.

Ekim Devriminin (8-9 Kasım 1917)ardından, önce 5 Aralık 1917'de Erzincan'da bir silah bırakışması imzalanmıştı. Bunu 1918'de imzalanan Brest-Litovsk barışı izledi. Brest-Litovsk Antlaşmasının üçüncü maddesi şöyleydi: "(...) Rusya Devleti Anadolu'nun Doğu illerinin boşaltılması ve Osmanlı Devleti'ne düzenli biçimde geri verilmesinin sağlanması için gerekli işleri yapacaktır.

⁶Amstrong (1990: 171)

⁷RSFSC; bu ad 31 Aralık 1922'ye kadar kullanılmıştır. SSCB adı bu tarihten sonrası için geçerlidir

Ardahan, Kars ve Batum Sancakları da gecikmeden Rus ordularınca boşaltılacaktır. Rusya Devleti işbu Sancakların hukuk ilkeleri ve Devletler Hukuku açısından sahip olacakları yeni duruma karışmayacak ve bu arada onların halkını, bu yeni durumu komşu devletler (o sırada kurulan Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan söz konusu) ve özellikle Osmanlı Devleti ile anlaşarak belirlemek üzere, serbest bırakılacaktır.”

Böylece üç vilayet: Kars, Ardahan, Batum burada yaşayan halkların rızası koşuluyla Osmanlı

Devletine bırakıldı. Kafkaslarda Rus orduları dağıldı ve böylece bir iktidar boşluğu ortaya çıktı. Bu iktidar boşluğundan yararlanarak Gürcistan’da Menşevikler, Azerbaycan’da Musavatçılar ve Ermenistan’da Taşnak Partisi Mayıs 1918’de bağımsız devletler kurdular. Osmanlı, savaş öncesi kararını uygulayarak bölgede yayılcı bir politika izledi. Ancak yenilgi ve ardından gelen Mondros Ateşkes Antlaşması buna engel oldu.

Dolayısıyla bölgede iktidar savaşı yaşanırken çeşitli ittifaklar da oluşmuştur. Burada hemen belirtmek gerekir ki bu ittifaklar, yazılı antlaşmalar değil, ortak çıkarlara dayanmaktadır ve zaman ve koşullara göre farklılık göstermektedir. Söz konusu ittifaklar şöyle sıralanabilir:

- Birinci ittifak; İttihatçı-Musavatçı ittifakıyla, emperyalist Taşnak-Menşevik ittifakıydı. Ortak özellikleri Bolşevizme karşı olmalarıydı.

- İkinci ittifak; Moskova yönetimi ile Ermeniler arasındaki ittifaktı. Ermeniler emperyalistlerle olduğu gibi Moskova’yla ittifaklarında da Doğu Anadolu’dan toprak almaya çabalıyorlardı. Moskova ise, tüm Kafkaslarda Bolşevik iktidarları kurarak enerji kaynakları ve sanayi açılarından yaşamsal değerdeki bölgeyi elinde tutmaya çalışıyordu.

- Üçüncü ittifak ise; Moskova ile Ankara arasındaki ittifaktı. Bu ittifakın ortak özelliği de emperyalizme karşı savaşıyor olmaları ve -Moskova ile Ankara’yı birbirinden koparacak olan- Kafkas Seddi’ni yıkma amaçlarıdır.

SSCB, II. Dünya Savaşından sonra, Hint Okyanusu, Akdeniz ve Orta Doğuya yayılma stratejisi içine girmiştir. Onun bu yayılma stratejisine karşı, AT da etki bölgesindeki ülkeleri bu yayılmadan korumak ihtiyacını hissetmiştir. Bu hem kendisinin bekası hem de bölge istikrarı için zaruri idi. Bu nedenle çevre ülkelere yardımda bulunarak onları SSCB'nin yayılmacı etkilerinden korumayı amaçlamıştır. Komünizmin yayılmasına engel olmak, bir başka deyişle Batı Avrupa değerler sistemini korumak amacıyla, AT, kendi üyelerine ve bölge ülkelerine çeşitli yardımlarda bulunmuştur.

1.1.3. Dayanışma İlkesi

Güçlü ve zayıf ekonomilerin bir araya gelmesi sonucu kurulan AB'de dengeli bir gelişmeyi sağlamak, ancak dayanışma ilkesinin hayata geçirilmesi ve telafi mekanizmalarının çalıştırılmasıyla sağlanabilir. AT içindeki ekonomik ve sosyal dengesizlikler, AT'nin kuruluşundan itibaren "dayanışma ilkesi"nin benimsenmesine neden olmuştur.

Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmada öngörülen gümrük birliği ve gittikçe derinleşen işbirliği ile oluşturulan ortak pazarın olumsuz etkilerini telafi etmek üzere ortak eylem ve bir mali mekanizma gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ancak, buradaki ortak eylem ya da dayanışma felsefesi üye devletlerin kayıplarını doğrudan telafi etmekten çok, bölgesel farklılıkların giderilerek refah düzeyinin tüm Birlik dahilinde uyumlaştırılması anlamına gelmektedir.

AT'de mali yardımlardan en çok yararlanan ülkeler, en az gelişmiş ülkeler olmuştur. Dayanışma ilkesini hayata geçirmek için Topluluk içinde, "Yapısal Fonlar" ve "Uyum Fonu", aday ülkeler için ise PHARE (Poland and Hungary: Action for the Reconstruction of the Economy), ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession) ve SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development) programları kullanılmaktadır. Dayanışma İlkesinin hukuki temellerini, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu (AKÇT) Kuran Antlaşma (md. 54), Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma (md. 2,3 ve giriş bölümü) ve daha sonra Avrupa Tek Senedi (md. 130D), Avrupa Birliği Antlaşması (md.

130A) ve Amsterdam Antlaşması (md. 158-162) oluşturmaktadır. Söz konusu Antlaşmalara bakıldığında AB'nin üç temel üzerine oturduğu görülmektedir:

- Gümrük Birliği
- Ortak ticaret politikası
- Genel dayanışma sistemleri ve telafi yöntemleri

AT'ye üye olarak giren zayıf ekonomili ülkeler, mali yardımların da büyük katkısıyla zaman içinde kayda değer ilerlemeler göstermişlerdir. Bu durumu çarpıcı bir biçimde Yunanistan, İspanya, Portekiz, İrlanda ve İtalya örneklerinde görmek mümkündür. Bu ülkelerin üye oldukları tarihteki kişi başına milli gelirleriyle, 2000 yılında sahip oldukları milli gelirleri karşılaştırmak meselenin açıkça anlaşılması açısından çok yararlı olacaktır. Tablo 1 incelendiği zaman göze çarpan husus, ekonomik açıdan diğer Avrupa ülkelerine kıyasla zayıf durumda olan ülkeler, üyelikle birlikte ekonomik açıdan çok daha iyi bir konuma yükselmişlerdir. Bu başarıda mali yardımların çok büyük bir katkısı olduğu üzerinde genel bir konsensüs bulunmaktadır.

1.2. Mali İşbirliği'nin Coğrafi Gelişimi

AT yardımlarından en çok yararlanan ilk on beş ülkenin, AT'nin dış yardım politikalarında dönemler itibariyle meydana gelen değişiklikler sonucu, oluşan sıralama ve oran değişimi görülebilir. Bu değişim, AT'nin dış yardım miktarlarında hızlı büyüme ve bölgeler itibariyle yaptığı yardımlardaki dağılımın değişmesinden kaynaklanmaktadır. Hindistan, birinci ve ikinci dönemde birinci sırada bulunmaktadır. İlk dönem iki Asya ülkesi ve on üç AKP ülkesi listeye girmiştir. Üçüncü dönemde, ciddi bir politika değişikliği hemen fark edilmektedir. Bu dönemde, MDAÜ, YBD'den dört ve Rusya olmak üzere beş yeni ülke listeye dahil olmaktadır.

Bu sayı son dönemde, beş adet MDAÜ ve Rusya olmak üzere altıya yükselirken, Ortadoğu ve Akdeniz'den beş ülke listeye girmektedir. Türkiye, ilk

dönem sıralamada görünmezken, ikinci dönem büyük bir sıçrama yaparak üçüncülüğe yerleşmiştir. Fakat üçüncü dönemde, tekrar listeden çıkmıştır.

Dördüncü dönemde sekizinci sıraya girebilmiştir. Türkiye'nin söz konusu dönemlerde aldığı yardım tahsislerinin oranları ise sırasıyla yüzde 3,8 ve 1,9 dur. Bu oranların gerçekleşen yardım oranları olmadığına dikkat çekmekte yarar vardır. İlerleyen bölümlerde de görülebileceği gibi, Türkiye söz konusu tahsislerden önemli bir miktarını bazı nedenlerden ötürü kullanamamıştır. Bu konu daha sonra detaylı bir şekilde incelenecektir. Türkiye'nin listede çok değişken bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin AT ile ilişkilerinde yaşadığı istikrarsızlığın göstergelerinden biridir.

Geçtiğimiz otuz yıl içerisinde, değişen Dünya ekonomik, sosyal ve siyasal yapısı, AT yardımlarını da hem coğrafi hem de, yukarıda işaret edildiği gibi, miktar olarak değiştirmiştir. 1970'lerin başlarında AT yardımlarının yüzde 70'inden fazlası Sub- Saharan Afrika'ya akmıştır. 1980'lerde bu oran yüzde 60'dır. 1996-1997'lerde ise ortalama yüzde 30'a kadar düşmüştür. İlginç olan nokta ise, miktar olarak, aynı bölgenin iki milyar Dolarlık bir seviye ile hala en yüksek AT yardımı alan bölge oluşudur. Bölgeye giden AT yardımı 1990'larda miktar olarak artmıştır ve bu miktar diğer bölgelere giden AT yardımlarından gözle görülür şekilde yüksektir. Bu durum aynı zamanda AT yardımlarının miktar olarak ne denli yüksek seviyelere ulaştığını göstermesi açısından çok anlamlıdır. AT dış yardımlarının siyasi sebebinde değinildiği gibi, ilk AT mali yardımlarının yapıldığı bölge, Roma Antlaşmasının 132. Maddesinde öngörüldüğü üzere, AKP ülkeleridir. 1990'lara geldiğimizde, AT yardımlarının bölgesel dağılımı ile ilgili en çarpıcı gelişme, MDAÜ ile YBD'e giden yardımların oransal ve miktar olarak çok hızlı artması olmuştur. Sub-Saharan Afrika'ya giden pay dramatik bir şekilde azalırken, 1990'lara geldiğimizde, AT yardımlarının iki grup yeni alıcısı ortaya çıkmıştır, MDAÜ ve YBD.

Daha önce AT yardımlarının bu iki bölgeye giden miktarı neredeyse sıfır iken, 1996-1997 yıllarında toplam AT dış mali yardımlarının yüzde 19'unu almışlardır. Aynı yıllarda gerçekleşen yardım miktarı ise yıllık ortalama 1,3 milyar

dolardır. AT yardımlarından en çok faydalanan üçüncü bölge ise Ortadoğu ve Güney Avrupa ülkeleridir. Bu bölgenin toplam içindeki payı 1970’lerde ve 1980’lerde yüzde 6’nın altında iken 1996–1997 yıllarında yüzde 14 seviyelerine ve ortalama gerçekleşme miktarı ise 974 milyon dolara ulaşmıştır. 1996–1997 yılları için Asya bölgesinin payı yüzde 12, miktarı ise 838 milyon dolardır.

Aynı rakamlar, Latin Amerika için yüzde 10 ve 680 milyon dolardır. Bölgenin yardım alma oranı 1970 ve 1980’lerdeki seviyesi olan yüzde 6’dan az bir orandan yüzde 10’a çıkmıştır. Söz konusu bölgeye yardım, 1976 yılında, Avrupa Parlamentosunun girişimleriyle başlamıştır. Kuzey Afrika ise yüzde 6 ve 386 milyon dolardır. Okyanusya’nın rakamları, sadece yüzde 1 ve 70 milyon dolardır.

1.2.1. AKP Ülkeleriyle Mali İşbirliği

AB’nin mali işbirliği politikalarının coğrafi gelişimine bakıldığında, politikaların öncelikle AB’ye üye olan büyük ülkelerin sömürgeleri olarak bilinen Afrika, Karayip, Pasifik (AKP Ülkeleri) ülkeleriyle başladığı görülmektedir.

Önemli kısmı, mevcut AB üyesi ülkelerin eski sömürgelerinden oluşan bu ülkelerin toplam sayısı günümüzde 71’e kadar ulaşmıştır. Birleşmiş Milletler verilerine göre Dünyanın en fakir 48 ülkesinden 42’si bu ülkeler arasında yer almaktadır. Bu ülkelere yardım sağlamak üzere Avrupa Kalkınma Fonu adında bir fon oluşturulmuştur. Fonun büyüklüğü üye ülkeler tarafından birlikte tespit edilmekte ve tespit edilen miktar, milli gelir büyüklükleri ile orantılı olarak üye ülkeler arasında dağıtılmaktadır. 1964 –1999 yılları arasını kapsayan 36 yıllık sürede bu ülkelere 33.575,5 milyon EURO hibe nitelikli mali yardım yapılmıştır. 2000 – 2006 döneminde yapılacak olan yardımların toplam tutarı ise 15.200 milyon EURO olarak belirlenmiştir (13.500 milyonu hibe)¹⁰. Afrika, Karayip ve Pasifik (AKP) Ülkelerine yönelik olarak 1964 yılından başlayarak hangi anlaşmaların yapıldığı ve ne kadar yardım sağlandığı aşağıda gösterilmektedir:

- 1964–1975 yılları için, Yaounde I ve II Sözleşmeleri kapsamında, 20 Afrika ülkesine 1.800 milyon EURO hibe, 288,1 milyon EURO kredi sağlanmıştır.

- 1976–1980 yılları için, Lome I Sözleşmesi kapsamında 46 AKP ülkesine 3.559,5 milyon EURO hibe, 498,5 milyon EURO kredi sağlanmıştır.
- 1981–1985 yılları için, Lome II Sözleşmesi kapsamında 63 AKP ülkesine 5.716 milyon EURO hibe, 897,9 milyon EURO kredi sağlanmıştır.
- 1986–1990 yılları için, Lome III Sözleşmesi kapsamında 66 AKP ülkesine 8.500 milyon EURO hibe, 2.300 milyon EURO kredi sağlanmıştır.
- 1990–1995 yılları için, Lome IV Sözleşmesi kapsamında 68 AKP ülkesine 12.000 milyon EURO hibe, 2.025 milyon EURO kredi sağlanmıştır.
- 2000–2007 yılları için de, Cotonou Anlaşması kapsamında 58 AKP ülkesine 13.500 milyon EURO hibe, 1.700 milyon EURO kredi sağlanmıştır.

1.2.1.1. AKP Ülkelerine Yapılan Yardımların Nedenleri ve Gelişimi

AET’yi kuran altı ülkeden Fransa, İtalya, Hollanda ve Belçika’nın AET’nin kuruluş yılı olan 1957’de halen geniş coğrafyalara yayılan sömürgeleri bulunmaktaydı. Bu ülkeler sömürgeleriyle çok sıkı ekonomik ve ticari ilişkilere sahiptiler. AET’nin kuruluşuyla birlikte tesis edilen gümrük birliği, sömürge ve sahipleri arasında bulunan ticari ilişkileri olumsuz bir yönde etkileyecekti. Çünkü AET ülkeleri kendi aralarındaki gümrük tarifelerini kaldırırlarken üçüncü ülkelere karşı ortak bir tarife uygulamak durumunda idiler. Bu olumsuzlukları aşmak üzere ve aralarındaki sıkı ekonomik ilişkileri devam ettirebilmek için, AET sömürgelerle aralarındaki ticari ilişkiye ayrıcalıklı bir statü kazandıran ve onların bu ilişkiden doğan kayıplarını telafi etmeye yönelik bazı tedbirler alan bir takım hükümleri Roma Antlaşması’na koymuştur. Sayılan bu hususlar, Roma Antlaşması’nın 132. Maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, eski sömürgelere ortak üye konumu veriliyordu. Ayrıca, AET’ye yapacakları ihracat üzerinden herhangi bir vergi alınmayacaktı. Bundan başka, bu ülkelere mali ve teknik yardım yapılması da öngörülüyordu. Birinci bölümde anlatıldığı gibi, AT’nin en eskiye dayanan ve köklü mali işbirliği, AKP ülkeleriyle başlatmış olduğu mali işbirliği çalışmalarıdır.

Kuzey-Güney işbirliği kapsamında, dünyanın en büyük mali ve siyasi ilişkisi olarak görülmektedir. 1957 yılındaki AET-AKP ilişkisinin amacı, üye ülkelerin deniz aşırı sömürgeleriyle bir ortaklık tesisi idi. Daha sonra sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte girilen Lome Antlaşmaları dönemi, AKP ülkeleri ile AT arasında sözleşmeye dayalı çok geniş kapsamlı bir kalkınma işbirliği öngörmekte ve bunu sağlamak için AKP ülkelerine mali yardımda bulunmanın yanında, ticari ve kurumsal ilişkiler geliştirilerek kalkınma hedefi gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Görüldüğü gibi, Lome Antlaşmaları ile birlikte, amaç sadece eski sömürgelerle olan ilişkileri devam ettirebilmek için bir ortaklık tesis etmek değildir. Artık amaç, eski sömürgelerin kalkınmalarını temine yönelik olarak onların kalkınma ihtiyaçlarını finanse etmektir. Pinherio (1998a), Lome ile AKP ülkelerinde hayat standardının yükseldiğini ve ekonomik ve sosyal olarak gelişme sağlandığını belirtmektedir.

AB'nin birinci önceliği olan bölgede dengeli kalkınmanın sağlanması için yaptığı mali yardımlar genellikle gelişmemiş ülkelere yapılmaktadır. Gelişmemiş ülkelere yapılan mali yardımlarda AB'nin öncelikli amacı ticari yönden yapacağı anlaşmalarla yardım ettiği ülkelere yararlanmaktır. Amaçların gerçekleştirilebilmesi için AKP ülkelerine yönelik Avrupa Kalkınma Fonu (AKF)'nu oluşturulmuş, birçok da anlaşma yapılmıştır.

1.2.1.2. AKP Ülkelerine Yönelik Avrupa Kalkınma Fonu (AKF)

Avrupa Topluluğu Antlaşmasının dördüncü kısmı “Denizaşırı Ülkeler ve Topraklarla İşbirliği” başlığını taşır. Bu ülkeler AKP (Afrika Karayipler Pasifik) ülkeleri diye anılmakta olup isimleri Roma Antlaşmasının IV numaralı ekinde sayılmıştır. Sayıları günümüzde altmışı aşmıştır. Bu ülkeler arasında Afrika ülkelerinin büyük çoğunluğu yer alır. Karayip ve Pasifik ülkelerine örnek olarak Trinidad&Tobago, Jamaika, Bahama Adaları, Dominik, Granada, Antigua, Fiji gibi küçük ve az gelişmiş ülkeler verilebilir. Sayıları günümüzde altmışı aşmıştır. Adı geçen ülkelere mali yardımlar yapılması için AKF kurulmuştur. Fon yardımlarının önemli kısmını hibeler, geriye kalan kısmını ise krediler oluşturur. Fonun hibe

kısmı doğrudan üye ülkeler tarafından karşılanmaktadır. Kredi kısmı ise AYB'nin ya doğrudan ya da aracı rolünde verdiği kredilerle finanse edilmektedir.⁸

Tablo 1: Toplu Halde AB Dışına Yapılan Mali Yardım Miktarları (m EURO)

Ülke Grupları	1996'ya kadar	1996-2000
AKP Ülkeleri (60'i aşkın Ülke)	32.000	13.307
Orta ve Doğu Avrupa (12 Ülke)	12.027	6.692
Akdeniz Ülkeleri (12 Ülke)	11.384	4.685
BDT Ülkeleri (12 ülke)	3.898	2.734
Asya ve Latin Amerika Ülkeler	5.750	1.343

1.2.1.3. Yaounde Sözleşmesi

Birinci Younde Antlaşması: Roma Antlaşması'nı müteakip, AET ile 23 eski sömürge arasında, 1963 yılında, Birinci Younde Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma 1 Haziran 1964'de, beş yıl devam etmek üzere, yürürlüğe girmiştir. Roma Antlaşması'nda öngörüldüğü gibi, ortak ticari ilişkilere ayrıcalıklı düzenlemeler getirilmiştir. AT ile Fransız sömürgesi olan 19 Afrika ülkesi ve Madagaskar arasında 1963'de imzalandı. Beş yıl süreli olarak, 1965'de yürürlüğe girdi. 1970'de yenilenmiştir. Anlaşmaya göre AT malları adı geçen ülkelere serbestçe girecektir. AT aynı ülkelere kendi piyasalarına ihracat kolaylıkları tanıyacaktır.

İkinci Younde Antlaşması: Birincisinin sona ermesinden sonra, 1969 yılında İkinci Younde Antlaşması imzalanmış ve 1 Ocak 1971 tarihinde yürürlüğe

⁸ Nurettin, Bilici, *Avrupa Toplulukları Bütçesi, Diğer Mali Araçları ve Türkiye*, Asomedyaz, Haziran 1997, S.37.

girmiştir. Birincisinden farklı olarak bir eski sömürge daha Antlaşmaya iştirak etmiştir. İkinci Antlaşma birinci ile benzer hükümler taşımaktadır.⁹

1.2.1.4. Arusha Sözleşmesi

Bu anlaşma; İngiliz Uluslar Topluluğu (Commenwealth) üyeleri olan Kenya, Uganda ve Tanzania arasında 1968'de yapılmış ve 1971'de uygulamaya konulmuştur. Anlaşmayla bu üç ülke AT' nin "ortak üyesi" sıfatını kazanmış, taraflar arasında bir "tercihli ticaret" düzeni oluşturulmuştur.

1.2.1.5. Lome Sözleşmesi

Eski sömürgeleriyle özel ilişkileri olan İngiltere'nin 1973'de Topluluğa katılması üzerine, bu ülkeleri de kapsayacak ayrı bir sözleşme gereği duyulmuştur. Daha öncekilerin yerini alan bu anlaşma, 1975'de yapılan Lome Sözleşmesidir. 46 Afrika, Karayip ve Pasifik ülkesini (AKP) kapsamaktadır. Bir yanda AT, bir yanda bu ülkeler, taraflar arasında bir ortaklık "tercihli ticaret ilişkisi" kurulmuştur.

Sözleşmede karşılıksızlık (nonreciprocity) ilkesine dayalı bir ticari işbirliği öngörülmektedir. Bu ilke; AKP ülkelerinin, karşılığında bir ödün vermeksizin, Topluluğa gümrüksüz ihracat yapması anlamına gelmektedir. Bir koşulla ki, ortak tarım politikası kapsamında olan mallar bu uygulamanın dışında tutulmuştur. Bundan başka ihracat gelirlerine istikrar sağlanması için "Stabex" adlı özel bir program uygulamaya konmuştur. Anlaşmada, taraflar arasında bir sanayi işbirliği yapılmasına dair hükümler de yer almıştır. Ayrıca AT bu ülkelere mali yardım yapmayı taahhüt etmiştir.

Sözleşme birkaç kez yenilenmiş ve süresi uzatılmıştır.

1979'da imzalanan Lome II' de AKP ülke sayısı 63'e çıkmıştır. Bu sözleşme 1980–85 dönemini kapsar. Bir mali yardım öngörür. Ayrıca, AKP ülkelerinin önemli

⁹ Karluk 2002: 193

bir ihracat kaynağı olan madencilik ürünleri için, "Sysmin" adlı bir destekleme programını içermektedir.

AKP ülke sayısınının 66'ya yükseldiği Lome III, 1984'de imzalanmış, 1986'da yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma; AET mallarına AKP ülkelerine giriş serbestliği getirirken, AKP mamul ve tropik tarım ürünlerine de Topluluk pazarına girme olanağı sağlamaktadır. Ayrıca AKP ülkelerine mali yardım yapılmış, Avrupa Yatırım Bankası'ndan kredi sağlanmıştır.

1990 tarihli Lome IV'e 69 AKP ülkesi katılmıştır. Süresi 10 yıldır. Bu sözleşmede; bazı tarife indirimlerinin kapsamı genişletilmiştir, bazı tarife-dışı engeller yumuşatılmıştır, "Sysmin" programına yeni mallar konulmuştur.

Lome Antlaşmalarının amaçları

Antlaşmaların ana amacı,

- AKP ülkelerinin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmalarının hızlı bir şekilde gerçekleşmesini teşvik etmek
- AKP-AT ilişkilerini karşılıklı dayanışma ve menfaat ruhu içerisinde birleştirmek ve çeşitliliğini sağlamak

Yukarıda yazılan ana amaç Lome III ve IV'de çok daha açık bir şekilde vurgulanmıştır. Buna karşılık, I ve II münhasıran ticari, sınai ve mali ilişkiler üzerinde yoğunlaşmıştır. Birinci ve ikinci antlaşmalar daha çok sınaî kalkınma üzerinde durmuştur. Üçüncü antlaşmayla birlikte, "başkalarına muhtaç olmadan kendi kendine kalkınma ve gıda güvenliği" daha çok öne çıkmıştır. Dördüncü antlaşmada ise şu hususlar ön planda görünmektedir.

- İnsan hakları, demokrasi ve iyi idarenin teşvik edilmesi
- Kadının toplum içindeki statüsünü güçlendirmek
- Çevrenin korunması

- Adem-i merkezi işbirliği
- AKP ekonomilerinin çeşitlendirilmesi
- Özel sektörün teşvik edilmesi

Görüldüğü gibi, yapılan her yeni antlaşma ile birlikte, AKP ülkeleriyle var olan ilişkilerin boyutu ve kapsamı genişleme ve artma yönünde değişmiştir. Yapılan yeni antlaşmalarla birlikte yeni işbirliği sahaları açılmıştır.

Lome Antlaşmalarının ilkeleri

Lome Antlaşmalarının temel ilkeleri şunlardır:

- Taraflar arasında eşitlik, bağımsızlığa, karşılıklı menfaatlere ve ülkeler arası bağımlılığa saygı
- Her ülkenin kendi siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik politika tercihlerini belirleme hakkı
- İşbirliği esasına erişmeye dayalı ilişkilerin güvenliği

Lome Antlaşmalarının ayırt edici özellikleri

Lome Antlaşmalarının ayırt edici özellikleri, AB ve AKP arasında yükümlülükler ve hakları içeren sözleşmelere dayalı bir ilişki kurması, iki tarafın ortak statüsü ile karşı karşıya gelmesi, ticaret ve mali yardımın bir arada ele alınması ve mali yardımların programlar doğrultusunda yapılması ve antlaşmaların 5 yıllık perspektifleri kapsamı şeklinde özetlenebilir.

1.2.1.6. Stabex ve Sysmin Programları

AKP ülkelerinin toplam nüfusu 400 milyonun üzerindedir. Hemen hepsinin başlıca ihracat pazarı Avrupa Topluluğu'dur. İhracatları çoğunlukla bir ya da birkaç üründen oluştuğu için, o ürünlerin fiyatlarında meydana gelen bir değişim toplam ihracat gelirini şiddetle etkilemektedir. Öte yandan, hem bu gelirler başlıca döviz kaynağıdır, hem de bu ülkelerin uzun süreli kalkınma planlarının gerçekleştirilmesi,

her şeyden önce ihracat gelirlerindeki istikrara bağlıdır. Programlar, bu soruna bir çözüm olarak oluşturulmuştur.

Her iki sistemin de amacı; AKP ülkelerinin ihracat gelirlerini, üretim ve dünya piyasası kaynaklı düşmelerden korumaktır. Bu programlar fiyatları etkilemez, sadece ilgili ülkelerin gelir kayıplarını finanse eder. Yalnızca bu amaçla, Lome Anlaşması'yla, önemli ve büyük bir yardım fonu olan Avrupa Kalkınma Fonu kurulmuştur.

AKP ülkelerinin tarımsal ihracat gelirlerinde istikrar sağlamak amacıyla oluşturulan bir sistemdir. Stabex Fonu, Avrupa Kalkınma Fonu tarafından mali yönden desteklenir. Stabex kapsamına Lome I' de 12 temel tarım ürünü alınmıştır. Bunların sayısı ikinci ve üçüncü sözleşmelerde yapılan eklemelerle 48'e çıkarılmıştır. Başlıcaları şunlardır: Yer fıstığı ve yağı, kakao, kahve, pamuk, Hindistan cevizi ve yağı, palmiye tohumu, mısır Özü ve yağı, deri, kereste, çay, vanilya, muz, kauçuk, biber ve karanfil. Programın mekanizması şöyledir: Herhangi bir ürünün ihracat geliri öngörülen bir sınırın altına düşünce, bu düşüşü karşılamak üzere ilgili ülkeye Avrupa Kalkınma Fonu'ndan mali kaynak sağlanır. Gelirdeki düşüş sınırı, o malın son birkaç yıldaki ihracat değerleri ortalaması alınarak belirlenir.

Altı temel mineral ürünün ihracat gelirlerinde istikrar sağlamaya yönelik bir sistemdir. Bu ürünler şunlardır: Bakır ve kobalt, fosfat manganez, boksit ve alumina, kalay ve demir cevheri.¹⁰

1.2.2. Akdeniz Ülkeleriyle İlişkiler

AB; Akdeniz ülkelerine karşı -üye ülkelerin bunlarla çok uzun geçmişe dayanan ekonomik ve kültürel ilişkileri olduğu için- özel bir politika uygular. İlişkileri belli bir temele oturtmak için de ortak bir Akdeniz politikası geliştirilmiştir.

Akdeniz ülkeleri Topluluğun gerçekleştirdiği ekonomik gelişmeden en çok yararlanan ülkeler arasındadır. 1990 yılı verilerine göre, bu ülkelerle Topluluk

¹⁰ DURA, a.g.e., s.26.

arasındaki dış ticarete önemli sıçramalar görülmüştür. Canlılığın temelinde yatan en önemli etmenlerden biri, AB pazarlarına giriş serbestliğidir.

İlişkiler; taraflarca yapılan anlaşmalar ve "Avrupa-Akdeniz Ekonomik Alanı" bağlamlarında ele alınabilir.

1.2.2.1. Akdeniz Ülkeleriyle Yapılan Anlaşmalar

AB; 1962–1996 arasında, Akdeniz ülkelerinin hemen hepsiyle, ekonomik, ticari ve mali alanlarda işbirliği yapmaya yönelik anlaşmalar imzalamıştır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

- Yunanistan: 1962'de ortaklık anlaşması yapıldı. (1979'da tam üye oldu).
- Türkiye: 1964'te ortaklık anlaşması, 1996'da gümrük birliği anlaşması imzalandı. 1992 itibariyle yılda yaklaşık 8,2 milyar ECU (10 milyar dolar) satış hacmiyle, Topluluğun bütün Akdeniz' deki en büyük pazarıdır
- Fas ve Tunus: 1969'da ortaklık anlaşması yapıldı. Fas ile 1995'de Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması imzalandı.
- İspanya: 1970'de tavizli ticaret anlaşması yapıldı (1986'da tam üye olmuştur).
- İsrail: 1970'de tavizli ticaret anlaşması yapıldı. 1995'de "Sanayi ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesi ve tarım ürünleri ihracatının artırılmasını Öngören bir ortaklık anlaşması imzalandı.
- Malta ve Kıbrıs (Rum Kesimi): 1971-72'de serbest ticaret bölgesi anlaşması, 1973'de, ileride gümrük birliği kurulmasını öngören birer anlaşma yapıldı. 1994 Koptu Doruğunda Avrupa Birliği'nin bundan sonraki gelişme aşamasının, Kıbrıs ve Malta'yı kapsayacağı Öngörüldü.
- Cezayir: 1996'da bir Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması için gerekli girişimler başladı.

- Suriye: Bu ülkenin isteği üzerine 1996'da, bir serbest ticaret bölgesi kurulmasına yönelik olarak, ortaklık anlaşması görüşmeleri yapılmıştır.
- Mısır: Ocak 1996'da, 1977'de imzalanan İşbirliği Anlaşması'nın yerini alacak Avrupa Akdeniz Ortaklık Anlaşması'na yönelik görüşmeler yapılıyordu.
- Ayrıca Ürdün ve Lübnan'la da anlaşmalar yapılmıştır.

1.2.2.2. Avrupa-Akdeniz Ekonomik Alanı

Akdeniz havzası AB için, stratejik önemde bir alan oluşturuyor. Bölgede barış ve istikrar olması, ekonomik kalkınmanın sağlanması, Avrupa için birinci derecede önem taşımaktadır.

1.2.2.2.1. Alanın Oluşturulması

1991 yılında AB'nin "Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası" oluşturuldu. Bu politika AB ile "üye olmayan" Akdeniz ülkeleri arasında işbirliğini artırmaya yönelikti. 1994'den beri bir "Avrupa-Akdeniz Ekonomik Alanı" oluşturulması projesi üzerinde çalışılmaktaydı. Alanın başlıca özellikleri şunlardır: (i) ticarete serbestliğin ve daha sıkı bir ekonomik bütünleşmenin zaman içinde sağlanması, (ii) bu alanın oluşma sürecinin gerektirdiği ekonomik ve toplumsal düzenlemelere AB'nin destek vermesi, (iii) politika ve güvenlik alanlarında işbirliğinin sıkılaştırılması.

Bu konu üzerinde tartışmak üzere, 1995'de bir "Akdeniz Bakanlar Konferansının toplanması öngörülmüştü.

1.2.2.2.2. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı

28 Kasım 1995'de Barselona'da toplanan Bakanlar Konferansı'nda AB ve 12 Akdeniz ülkesi (Fas, Cezayir, Tunus, Mısır, Ürdün, İsrail, Suriye, Lübnan, Türkiye, Malta, Kıbrıs, Filistin Toprakları) arasında Avrupa-Akdeniz Ortaklığı kurulmasına ilişkin bir bildirme imzalanmıştır. Bildirme politik, ekonomik, kültürel ve sosyal ilişkiler için bir çerçeve oluşturmaya yöneliktir. Taraflar bu çerçevede "ülke ekonomilerinin yakınlaştırılması ve geniş bir ortak ekonomik alan (refah alanı)

kurulması doğrultusunda ilerleme kararı vermişlerdir. Bu amaçla bir dizi Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması yapılmıştır.

Avrupa-Akdeniz ortaklığının üç ayrı yönü vardır:

- Politika ve Güvenlik Ortaklığı: Ortak bir barış ve güvenlik alanı oluşturmaya yöneliktir.

- Ekonomik ve Malî Ortaklık: Serbest ticaretin aşamalı olarak gerçekleştirilmesine yöneliktir.

- Sosyal ve Kültürel Ortaklık: Ülkelerin sivil toplumları arasındaki alışverişleri artırmaya yöneliktir.

1.2.2.2.3. Barselona Komitesi Toplantıları

Ortak amaçların izlenmesi için "Barselona Komitesi" adı verilen bir kurul oluşturulmuştur. Komite yılda üç kez toplanmaktadır. Başlıca toplantı konuları şunlardır: Serbest ticaretin gerçekleştirilmesi, küçük ve orta ölçekli firmalar, özel sektör yatırımlarının teşvikine yönelik önlemler, enerji, balıkçılık, deniz taşımacılığı ve kombine altyapı ağlarının geliştirilmesi, eğitim ve öğretim, bilim ve teknoloji, turizm, çevre, standartların uyumlaştırılması, istatistik alanında işbirliği, uyuşturucu kaçakçılığı ve terörizmle mücadele, insan kaynaklarının geliştirilmesi, kültürler arası diyalog, güvenlik.

1.2.2.2.4. Başlıca Programlar

Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası çerçevesinde yer alan programlar şunlardır: MHD-CAMPUS (yükseköğretim kurumları arasında 1992'de kurulan işbirliği programı), MED-URBS (1992'de başlatıldı, Akdeniz kentlerinin yönetsel alt yapılarının ve teknik kapasitelerinin geliştirilmesini amaçlıyor), MED-MIGRATION (1994, AB ile Akdeniz ülkeleri arasında göç ve bölgenin kalkınması konusunda işbirliği), MKD-INVEST (1992, Akdeniz ülkelerinde küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi için işbirliği), MED-THCHNO (Teknolojik işbirliği yapmak ve etkin teknolojilerin Akdeniz ülkelerinde uygulanmasını artırmak için yeni oluşturulmuş bir

program), ECOS-OUVERTURE (AB ile Akdeniz ülkelerindeki yerel otoriteler ve ilgili kalkınma örgütleri arasında işbirliğinin geliştirilmesini hedefleyen yeni bir program), MED-MEDIA (1993'de başladı, Avrupalı ve Akdenizli medya profesyonelleri arasında işbirliğini artırmayı ve üye olmayan Akdeniz ülkelerinde medya standart ve koşullarını iyileştirmeyi amaçlıyor). Bu programlar Avrupa Birliği'nin hibe ve kredileriyle desteklenmektedir.¹¹

1.2.3. Eski Doğu Bloku Ülkelerine İlişkin Programlar

AB, eski Doğu Bloğu ülkeleriyle anlaştığı ortak hedeflere ulaşmak için, PHARE ve TACIS programlarını oluşturmuştur.

1.2.3.1. PHARE Programı

1989'da Doğu Bloğunun dağılmasından sonra, Orta ve Doğu Avrupa ile Baltık ülkelerindeki ekonomik reform hedeflerinin desteklenebilmesi ve öbür finansman kaynaklarının daha iyi koordine edilebilmesi amacıyla 1992'de gözden geçirilmiştir. Topluluk 1990–93 arasında, çeşitli projelere yaklaşık 3 milyar ECU tahsis etmiştir.

1.2.3.2 TACIS Programı

TACIS Programı; bir yandan "Bağımsızlığını Yeni Kazanan Devletler" ve Moğolistan, öbür yandan Avrupa Birliği arasında ekonomik ve siyasal ilişkilerin geliştirilmesine, bu ülkelerdeki ekonomik reform ve kalkınma sürecine destek vermeye yönelik bir programdır. TACIS' in ortak çalışmalara girdiği 13 ülke şunlardır: Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Moğolistan, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna ve Özbekistan.

TACIS bu ülkelerin pazar ekonomisine ve demokrasiye geçiş sürecini destekler. Bunu sağlamak için de bilgi ve Mali yardım aktarır. Bilgi aktarımı, politikalarda danışmanlık hizmetleri, araştırma ve eğitim, hukuki düzenin, kurum ve kuruluşların geliştirilmesi ve yeniden yapılanması, ortaklıkların, iletişim ağlarının ve pilot bölgelerin oluşturulması alanlarını kapsar. AB, bu program çerçevesinde, 1991–94

¹¹ Dünya Ekonomileri Bülteni, "AB Ekonomisinin Durumu ve Diğer Bazı Ülke Ekonomileri İle Karşılaştırma", Yıl 1998, s.1-13.

arasında 2000'den fazla projenin başlatılması için toplam 1 milyar 757 ECU tutarında yardım sağlamıştır. TACIS' in sağladığı fonlarda başlıca öncelik alanları şunlardır: Kamu yönetiminde reform, devlet işletmelerinin yeniden yapılandırılması, Özelleştirme, özel sektörün geliştirilmesi, ulaşım ve telekomünikasyon altyapıları, enerji, nükleer verimliliğin sağlanması, sosyal hizmetlerle eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi.

Bu ülkelere Avrupa Yatırım Bankası'ndan önemli miktarlarda kredi sağlanmıştır. Aynı ülkelere yardımda bulunmak üzere 1990'da kurulan Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası'nın (EBRD) %51 sermayesini AT karşılamıştır.¹²

1.3. AB Mali Yardımlarının Türleri

AB mali yardımları temel olarak AT bütçesinden karşılanan hibe yardımlarından ve Avrupa Yatırım Bankası (AYB) tarafından sağlanan ayrıcalıklı kredilerden oluşmaktadır. Bunların dışında kalan mali yardım araçları da bulunmakla birlikte, toplam mali yardımlar içinde küçük bir yere sahiptirler.

1.3.1. Bütçeden Sağlanan Mali Yardımlar

AT bütçesi birden fazla yıla yayılan mali planlar şeklinde hazırlanmaktadır. 2000- 2006 dönemini kapsayan 3. Mali Plan, 1999 Berlin Zirvesinde kabul edilmiştir. Planın müzakereleri yaklaşık 20 ay gibi uzun bir zaman almıştır. Uzun müzakerelerin sebebi, AB içindeki gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında cereyan eden pastadan pay alma mücadelesidir. Az gelişmiş ülkeler, almakta oldukları mali yardımların artırılması için kıyasıya bir uğraş vermişlerdir. Almanya ve Fransa gibi gelişmiş ülkeler ise aday ülkelere de yeterince pay ayrılmasını savunmuşlar, ancak Yunanistan, İspanya ve Portekiz'den güçlü bir muhalefetle karşılaşmışlardır.

Sonuç, az gelişmiş üye ülkelerin istediği gibi olmuş ve almakta oldukları mali yardımlarda artış gerçekleşmiştir. Örneğin, İspanya 1993–1999 Mali Planı döneminde almış olduğu 43 milyar Euro mali yardıma karşılık, 2000–2006 döneminde 50 milyar Euro'ya çıkmayı başarmıştır. Az gelişmiş üye ülkelerin sıkı

¹² Nahit Töre, "AB ve Türki Cumhuriyetler", İstanbul 1996, s.29-35.

pazarlığı aday ülkelerin aleyhine olmaktadır Görüşmelerde, mali yardımın alınması, ilgili ülkenin kamu sektörü bütçe açığının GSYİH'nin yüzde 3'ünü geçmemesi şartıyla mümkün olabileceği kararlaştırılmıştır.¹³

1.3.2. Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu (Structural Funds and Cohesion Fund)

Yapısal fonlar AB'nin en önemli dayanışma mekanizmalarıdır. AT'nin kurulmasından günümüze, yapısal fonların ne derece önem arz ettiğini bu fonlara aktarılan kaynakların miktarına bakarak anlayabiliriz. 1988 yılı Şubat ayında Brüksel'de toplanan Avrupa Konseyi, 1989–1993 dönemi için Yapısal Fonlara toplam 68 Milyar ECU tutarında bir kaynak tahsis etmiştir.¹⁴ Aralık 1993 Edinburg Avrupa Konseyinde tahsis edilen miktar ise 145 milyar ECU'dur. Yapısal Fonlardan hemen hemen AB nüfusunun yarısı istifade etmektedir. Günümüzde bu fonlara aktarılan kaynaklar topluluk bütçesinin yüzde 43'üne ulaşmıştır. Tarım Harcamalarına ayrılan payın giderek azalmasıyla yapısal fonlara giden kaynakların daha da çok artacaktır.¹⁵

1994- 1999 mali programlama döneminde Yapısal Fonlardan üye ülkelere yapılan tahsisler ve ödemeler tablo 2' de görülebilir. Tabloya göre Yunanistan, İspanya Portekiz yapısal fonlardan büyük miktarlarda almaktadır. Almanya'nın aldığı oranın yüksek olmasının sebebi, Almanya'nın Doğu Almanya'yı ilhak etmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Doğu Almanya'nın geri kalmış ekonomisi nedeniyle kişi başına GSMH'si düşüktür.

1993 yılında Tek Pazarın yürürlüğe girmesiyle, az gelişmiş bölgelerin karşılaşacakları sorunları telafi etmek amacıyla Yapısal Fonlarda reform yapılması ve bütçelerinin arttırılması karara bağlandı. Bu ekonomik sosyal kaynaşmanın AB için önemini göstermektedir. Tek pazarla birlikte bölgeler arası ekonomik ve sosyal dengesizliklerin artma eğilimine girmesi kaçınılmazdır. Çünkü serbest rekabet ve piyasa koşulları dengeli bir kalkınma temin etme kabiliyetinden çok uzaktır. Bu

¹³ Bilici 2002: 39

¹⁴ Avrupa Komisyonu Web Sayfası

¹⁵ Bilici 2002:41

durumda yapısal fonların önemi bir kat daha artmıştır. Tek tek ülkelerin bölgesel politikalar için ayırdıkları kaynakları, Maastricht Kriterlerine uyum sağlamak kaygısıyla önemli miktarda kısımları da bu önemin artmasına katkıda bulunmuştur.

AB'nin bölgeler için oluşturduğu dört mali araç bulunmaktadır:

- Avrupa Sosyal Fonu (FSE): Bu fonun oluşturulması Roma Antlaşması'nda öngörülmüştür.
- Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA): Fonun tarımsal yönlendirmeye ilişkin bölümü 1962 yılında oluşturulmuştur. Tarımsal yönlendirme ve garanti arasındaki ayırım ise 1964 yılında belirlenmiştir.
- Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (FEDER): 1975 yılında oluşturulmuştur.
- Balıkçılık Alanında Mali Destek Sağlamaya Yönelik Araç (IFOP): 1993 yılında oluşturulmuştur.

Tablo 2: Yapısal Fonlardan üye ülkelere yapılan tahsisler ve ödemeler (1994-1999, m euro)

	Tahsis	Taahhüt	Ödeme	Taahhüt/tahsis (%)	Ödeme/taahhüt (%)
Belçika	1916,2	1891,4	1336,8	98,7	70,7
Danimarka	797,8	764,9	605,4	99,6	79,1
Almanya	20484,3	20267,9	15939,7	98,9	78,6
Yunanistan	14565,5	14380,1	10608,9	98,7	73,8
İspanya	33112,0	32686,8	26783,5	98,7	81,9
Fransa	14061,5	13768,9	10114,7	97,9	73,5
İrlanda	5855,4	5822,8	5070,7	99,4	87,1
İtalya	20733,7	20677,7	13168,3	99,7	63,7
Lüksemburg	90,2	85,1	63,4	94,3	74,5
Hollanda	2287,2	2221,4	1374,6	97,1	61,9
Avusturya	1537,1	1537,0	1212,0	100,0	78,9
Portekiz	14585,5	14421,4	12950,4	98,9	89,8
Finlandiya	1615,3	1615,1	1054,8	100,0	65,3
İsveç	1341,9	1332,8	937,2	99,3	70,3
İngiltere	11916,3	11370,6	7846,9	95,4	69,0
TOPLAM	144899,9	142843,8	109058,4	98,6	76,3

Kaynak: Court of Auditors 2000 (Yüzde hesaplamalar yazar tarafından yapılmıştır.)

Tek Avrupa Senedi ile 1 Ocak 1989'dan itibaren "Yapısal Fonlar" başlığı altında toplanmış olan bu fonların başlıca amaçları kalkınmada yavaş ilerleyen bölgelerin ekonomik yönden uyumlaştırılmasını sağlamak; gerilemekte olan ekonomik alanları ekonomiye yeniden kazandırmak; gençlerin ve işsizlik tehdidi ile karşı karşıya olan kesimlerin iş yaşamına yeniden entegrasyonunu sağlayarak uzun dönemli işsizlikle savaşmak; sanayide üretim sistemlerindeki değişimlere işçilerin uyumunu sağlamak; tarım ve balıkçılık sektöründeki yapıları Ortak Tarım Politikası (OTP) reformu doğrultusunda uyumlaştırmak; hassas kırsal alanların ekonomik kullanımını sağlamak amacıyla alternatif faaliyetler geliştirmektir.

- Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (European Regional Development Fund-ERDF): Bölgesel Politikaya en önemli katkı, bu fonun sağladığı mali katkıdır. Fonun kurulma amacı, özellikle altyapı projeleri ve bunun yanında istihdam yaratıcı üretken yatırım projeleri ile küçük ve orta boy işletmelerin geliştirilmesidir.
- Avrupa Sosyal Fonu (European Social Fund-ESF): Fonun kurulmasındaki amaç, istihdam olanaklarını artırmak, çalışma koşullarını iyileştirmek, işçilerin meslek eğitimlerini sağlamak, hayat standartlarını yükseltmek ve işsizlere gelir sağlamaktır.
- Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund): Kırsal kalkınmanın desteklenmesi ile tarımsal yapıların ve kırsal gelişme önlemlerinin uyumunu teşvik etmeyi amaçlayan bu Fon, Yönlendirme ve Garanti olmak üzere iki ana bölümden oluşmakta ve Garanti Bölümü Yapısal Fonlar içinde yer almaktadır.
- Balıkçılığın Yönlendirilmesi için Finansal Araç (Financial Instrument for Fisheries Guidance-FIFG): 1993 yılında kurulan bu Fon balıkçılık sektöründeki yapısal önlemleri teşvik amaçlı olup, üye devletlerin kalkınma önlemleri doğrultusunda yaptıkları bağışlardan oluşmaktadır.

Tablo 3: 2000 – 2006 Dönemi Yapısal Fonlar

	Hedef 1	Hedef 2	Hedef 3
Çözülmesi hedeflenen sorun nedir?	Kalkınmada geri bölgeler	Yapısal kriz yaşayan bölgeler	Eğitim ve istihdam gereksinimi olan bölgeler
Yapısal Fon Bütçesi % (1)	69.7 %	1.5 %	12.3 %
Hangi Fonlar? (2)	ERDF, ESF, EAGGF, FIFG	ERDF, ESF	ESF
Nüfusu Kapsama Oranı %	22.2 %	18 %	(geçerli değil)

(1) Geri kalan meblağ, Topluluk inisiyatiflerine ayrılmıştır.

(2) EAGGF ve FIGF fonları Hedef 1 bölgeleri dışında bazı etkinlikleri desteklemekte de kullanılmaktadır.

1.3.3. Diğer Araçlar

- Avrupa Yatırım Bankası (European Investment Bank-EIB): AB kurumsal yapısı içinde özerk bir kurum olan AYB, Birliğin dengeli kalkınmasını hedefleyen projelere destek olmaktadır.

- Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Mekanizmaları (European Coal and Steel Community Funds-ECSCF): Bu mekanizmalar aracılığıyla, kömür ve çelik sanayiinde yatırım programlarının gerçekleşmesi için düşük faizle kaynak sağlanmakta ve borçlanmalarda garanti verilmektedir.

- Yeni Topluluk Aracı: Bu araçla Topluluk üyelerinin ekonomi politikalarının birleştirilmesini hızlandırıcı projelere kaynak sağlanmakta; enerji ve sanayi sektörlerine, altyapı ile bölgesel kalkınma çerçevesinde işsizlikle mücadeleyle yönelik projelere kredi verilmektedir.

- Uyum Fonu (Cohesion Fund): Maastricht Zirvesi'nde kurulması kararlaştırılan ve Edinburgh Zirvesi'nde alınan kararla yürürlüğe giren bu Fon için ilk kez 1993 yılı bütçesine ödenek konmuştur. 1992 yılında kişi başına GSYİH'sı topluluk ortalamasının yüzde 90'ından düşük olan dört ülkenin çevreyle ve Avrupa ölçeğindeki ağırları ilgili projelerinin desteklenmesi yoluyla bu ülkelerin ekonomik ve parasal birlik hedefine hazırlanmaları hedeflenmiştir.

Bunlar dışında, Topluluk İnsani Yardım Fonu, Katılım Öncesi Yapısal Araçlar gibi bazı bölgesel kalkınma araçları da vardır. ¹⁶

¹⁶ Şahin 1998:38

1.4. Mali Yardımların Büyüklüğü ve Yararlananlar

Bu temel amaca hizmet etmek üzere oluşturulan AB mali yardımlarının 2007 yılı büyüklüğü 127 milyar euro'su hibeler olmak üzere, 180 milyar euro'ya yaklaşmıştır. Bu kredilerin yaklaşık %85–90 civarında hibelerin ise %90–95 civarındaki kısmı üye ülkelere, geriye kalanı da üye olmayan üçüncü ülkelere verilmektedir.¹⁷

1988 yılında 44 milyar ECU, 2004 yılında 103 milyar euro büyüklüğünde olan bütçe, 2007 yılı itibariyle 127 milyar euro'ya yükselmiştir. 127 milyar euro 27 üyeli AB'nin ilk bütçesidir ve AB 27 toplam GSYİH'sinin %1'ine tekabül etmektedir. Rakamlardaki artış, AB içindeki bütünleşmenin daha ileri boyutlara taşınmasının ve AB'nin büyümesinin bir sonucudur.

Avrupa Birliği Bütçesi'nin hazırlanmasında, daha önce kabul edilen çok yıllık mali planlar esas alınmaktadır. En son kabul edilen Mali Plan, 4. Mali Plan'dır ve 2007-2013 dönemi içinde kalan 7 yılı kapsamaktadır.

Tablo 4: AB Mali Planları Büyüklükleri

Adı	Dönemi	Toplam Büyüklüğü (Milyar EURO)
1.Mali Plan	1988-1992 dönemi 5yıl	264
2.Mali Plan	1993-1999 dönemi 7 yıl	505
3.Mali Plan	2000-2006 dönemi 7 yıl	640
4. Mali Plan	2007-2013 dönemi 7 yıl	862

Kaynak: Expansi3n, Lunes 10 de mayo de 1999; 2007-2013 Mali Planı İçin: SCADPlus: Budget, Towards a new financial framevork 2007-2013,

AT bütçesine ülke düzeyinde yapılan katkılara bakıldığı vakit, iki ülkenin, bütçe toplamının %40 - %45 gibi kısmını karşıladığı görlmektedir. Bu lkeler bütçenin %25 civarındaki kısmını karşılayan Almanya ile, %20 civarındaki kısmını karşılayan Fransa'dır. İtalya %14.1' İngiltere %11.9 katkı yapmaktadır. Böylece bütçenin yaklaşık dörtte üçü bu dört ülke tarafından karşılanmış olmaktadır.

¹⁷ Bilici 2002:43

Tablo 5: 2007–2013 Hibelerinden En Çok Net Transfer Sağlayan Ülkeler

Ülke	Tutar (milyon euro)
Polonya	59,698
İspanya	31,536
Çek Cumhuriyeti	23,697
Macaristan	22,451
Portekiz	19,147
Yunanistan	18,217
Slovakya	10,264
Litvanya	6,097
İrlanda	815
Kıbrıs	581

Kaynak: Expansi3n, viernes 9 de junio de 2006, p. 39 (Avrupa Komisyonu)

AT 1990'lı yıllarda, üye 3lkelerin ikili yardım antlaşmaları hariç, dünyanın beşinci büyük yardım sağlayan kuruluşu olmuştur. 1997 yılında Topluluğun sağladığı toplam yardım miktarı 6,6 milyar dolara ulaşmıştır. Bu miktar, OECD 3lkelerinin gerçekleştirmiş olduğu toplam yardımın yüzde 12,2 sine tekabül etmektedir. Bu oranın, otuz yıl önce yüzde üçler seviyesinde olduğu düşünülürse, AT yardımlarının reel artış trendinin ne denli yüksek olduğu anlaşılır. Eğer AT ve üyelerinin 1997 yılında yapmış oldukları yardımlar birlikte hesap edilirse, dünya

toplam yardımlarının yüzde 55,3 üne ulaşır ki bu seviye AT'nin ne kadar yüksek bir etki sahasına sahip olduğunu gösterir.

1.5. AT Dış Yardımlarında Reform Çalışmaları

AT dış yardımları, geçen 30 yıl içerisinde hem coğrafi olarak hem de miktar olarak çok büyük bir artış göstermiştir. Toplam yardımlar 1990 yılında 3,3 milyar Euro'dan, 2000 yılında 9,3 milyar Euro'ya yükselmiştir. 2000 yılında, AB'nin yardımda bulunduğu ülke sayısı 140'ın üzerinde gerçekleşmiştir. Bu kadar büyük ve yaygın bir dış yardımlar mekanizmasında ister istemez, organizasyon bozuklukları, uyumsuzluklar ve etkinlik azalması olacaktır. Yukarıda değinildiği gibi, Maastricht Antlaşması, yardımlar için birtakım ortak hedefler tayin etmiş ve Avrupa Komisyonuna bunların takibi görevini vererek, çok dağınık ve karışık bir mahiyet arz eden AB yardımlarını toparlamaya ve belli bir düzen ve disiplin altına almaya çalışmıştır. Fakat bu çalışmalar yeterli olmadığı için, 2000 yılında Avrupa Komisyonu dış yardımlar konusunda reform yapmak üzere girişimler başlatmıştır. Söz konusu reformun ana başlıkları şunlardır:

- . Gelişme yardımlarını tarif edilen öncelikli alanlarda yoğunlaştırmak. Bu alanlar içinde en önemlisi gelişmekte olan ülkelerdeki fakirlikle mücadele olarak belirlenmiştir.
- . Söz konusu ülkelerin dünya ekonomisine daha iyi entegre olmalarının temini.
- . Projelerin kalitesini arttırmak ve zamanında uygulanmalarını temine yönelik olarak gerekli tedbirleri almak.
- . Etkin bir mali yönetim sağlamak.

Yukarıdaki başlıklar kapsamındaki düzenlemeler 2000 yılında hemen uygulamaya konulmuştur. Projelerin öncelik alanlarına yoğunlaştırılması, uyumları, hızlı uygulanışları alanlarındaki gözle görünür gelişmeler, hemen uygulamanın başlangıç yılında görülmüştür. Takip eden 2001 yılında ise reform çalışmalarının

sonuçları daha açık bir şekilde hissedilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, işleyiş, mali yönetim ve performans alanında görülen bazı iyileşmeler şunlardır

- Ödemelerde 2000 yılına kıyasla yüzde 20 düzeyinde bir artış
- Ödenecek taahhüt stokunda 1990 yılından bu yana ilk defa gerçekleşen ve yüzde 3 seviyesinde olan bir azalış
- Yine 2000 yılına kıyasla ferdi bütçe kalemlerinde meydana gelen yüzde 14'lük azalış
- Sözleşme prosedürü sayısının 46'dan 8'e inmesi sonucu meydana gelen hızlanma

1.5.1. Yeni Öncelikler

Maastricht Antlaşmasında tespit edilen gelişme için yardım öncelikleri, Komisyon tarafından 26 Nisan 2000'de altı öncelikli alan olarak yeniden tanımlandı. Fakirliği azaltmaya yönelik sadece bu altı öncelik alanında yoğunlaşmanın nedeni etkinliktir. Çünkü fakirlikle ilgili bütün alanlarla ilgilenmek etkinliği büyük ölçüde azaltacaktır. Bu nedenle, Komisyon kendince en önemli olarak gördüğü şu alanlarda yoğunlaşmayı hedeflemiştir

Ticaret ve gelişme arasındaki bağlantı

Komisyon, ticareti gelişme için çok önemli bir faktör olarak görmektedir. Bu nedenle, gelişmekte olan ülke mallarının AB'ye girişlerinde tercihli giriş kolaylıkları sağlamayı hedeflemektedir. Ancak, gelişmekte olan ülkelerin ihracatçı sektörlerinin rekabet edebilirliklerinin artırılması gerekmektedir.

Entegrasyon ve bölgesel işbirlikleri için destek

Komisyon, gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarında yapacakları bölgesel işbirliklerini destekleyecektir. Çünkü Komisyon, bunun ilgili ülkelerin rekabet güçlerini arttıracığı ve bölgesel istikrarı temin edeceğini düşünmektedir. Bunun somut kanıtlarından birisi AT entegrasyonudur.

Fakirliği azaltma stratejileri ile dolaysız bir bağı olan makro ekonomik politikalara destek

Sosyal hizmet sektörlerini de içeren makro ekonomik politikalar gelişmenin ana etmenlerinden birisi olarak görölmektedir. Bu bağlamda, eğitim sağlık gibi sosyal alanlara eşit erişim imkânının temini çok büyük bir önem arz etmektedir.

Ulaşım

Ulaşım sektörünün kalkınmada taşıdığı önem çok açıktır. Bölgesel gelişmeler için de iyi bir ulaşım ağı gayet gerekli bir unsurdur. AB, gelişmekte olan ölkelerdeki ulaşım projelerine katkıda bulunan temel yardım edici kuruluşlardan biridir.

Gıda güvenliği ve sürdürülebilir kırsal kalkınma

Gıda politikalarının ölk ve bölge çapında uyumlaştırılması, gıda yardımına olan bağımlılığı azaltacağı için gelişme yolundaki ölkelerdeki önemli bir faktör olarak görölmektedir.

Kurumsal kapasitelerin, özellikle iyi yönetim ve hukuk hakimiyeti alanlarında güçlendirilmesi

Demokratik kurumların işlerliği, yolsuzluğun olmadığı iyi bir idari yapının tesis edilmiş olması, hukuk devleti ilkesinin kamu ve özel alanda hakim olması gibi hayati faktörler, gelişme yolunda kritik değerler taşımaktadırlar. Bu önceliklerin yanında, AT, aşğıdaki “prensipleri” de gelişmekte olan ölkelerle içinde olduğu her türlü faaliyette devamlılığı sağlayan temel faktörler olarak görmektedir.

- 1- İnsan haklarını,
- 2- Kadın-erkek eşitliğini,
- 3- Çocuk haklarını,
- 4- Ve çevreyle ilgili konuları desteklemek ve teşvik etmek.

Az önce belirtildiği gibi, gelişme yardımının en önemli önceliğinin fakirlikle mücadele olarak görülmekte olduğunun altını tekrar çizmekte fayda vardır. Avrupa Komisyonu, 21. Yüzyılda Dünya nüfusunun hemen hemen yarısının günde iki dolardan daha az, 1.5 milyarının da günde 1 dolardan daha az bir gelire yaşadığını belirtmektedir. Ayrıca, BM tanımına göre sayıları 1971 yılında 24 olan en az gelişmiş ülke, 2001 yılında 49'a yükselmiştir. AT fakirlikle mücadele konusunda, 2000 yılında Cenevre'de düzenlenen Dünya Sosyal Gelişme Zirvesinde tespit edilen "aşırı fakirlik3 içinde yaşayan dünya nüfusu oranını 2015 yılına kadar yarıya 3 Günde 1 dolardan daha az gelire sahip olan kişiler indirme" hedefine elinden geldiğince yardım etmek istemektedir. AT'nin bu isteği, AT dış yardımları konusunda yapılan reform çalışmalarında yansımaları bulmuştur.

1.5.2. Yeni yapılanmalar

Bunlar, dış yardım programlarının AB politikaları ve önceliklerine göre gözden geçirilmesi ve birleştirilmesi, tüm yardım işlerinin idari yönden entegre edilmesi, tüm yardım faaliyetlerinin "Avrupa Yardımı İşbirliği Ofisi" adında bir kurum altında toplanması ve proje yönetimi ile ilgili Komisyon delegasyonlarına büyük çapta bir yetki devridir.

1.5.3. Yardımların gözden geçirilmesi

16 Mayıs 2000 tarihinden başlamak üzere, "stratejik çerçeve" yaklaşımı ABnin dış yardımlarına yön veren bir prensip olarak kabul edilmiştir. Stratejik çerçeve, AB'nin belli bir bölge ya da ülkeye yönelik yardım politikalarını ve önceliklerini yansıtmaktadır. Ayrıca, projelerin uygulanması ile birlikte gelişen ve devam eden projelerin değerlendirilmesi konusu da reformun önemli bir parçası olarak ele alınmaktadır. Buna göre, projelerin etkinliği, etkileri, sürdürülebilirliği gibi çeşitli konularda projeler değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Proje programlaması birden fazla yılı kapsayacak ve ilgili ülkeler aktif bir şekilde bu çalışmalara katılacaklardır. Proje programlamasında kaliteyi sağlamak üzere "Kaliteyi Destekleme Grubu" adı altında bir çalışma birimi oluşturulmuştur. Bu birim, programlama çalışmalarının tüm aşamalarında minimum kalite

standartlarına uyulması konusunda destek verici çalışmalarda bulunacaktır. Birim, programlama çalışmalarının değerlendirme sonuçlarına uyumunu temin edecek ve bu bağlamda hedefler tayin edebilecektir.

1.5.4. Tüm Yardım İşlerinin İdari Yönden Entegre Edilmesi

01 Ocak 2001 tarihinden geçerli olmak üzere, dış yardımların siyasi amaçları ve birden fazla yıla yayılan programlama çalışmaları konularında Gelişme ve Dış İlişkiler Genel Müdürlükleri yetkili kılınmışlardır. Bu iki alan dışında kalan diğer faaliyet alanlarında ise Avrupa Yardımı İşbirliği Ofisi tek yetkili olacaktır. Diğer bir deyişle, Ofis, AB'nin, bazıları hariç, tüm dış yardım programlarında, sözleşmeden yürütülmesine, finansmanından değerlendirilmesine kadar tek yetkili merkezi kuruluş olacaktır.

1.5.5. Tüm Yardım Faaliyetlerinin Tek Bir Çatıda Toplanması

01 Ocak 2001 tarihinden itibaren AYİO, AB Komisyonunun tüm dış yardımlarının uygulanmasında tek yetkili kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, katılım öncesi yardım araçları olan PHARE, ISPA ve SAPARD, insana yönelik faaliyetler, makro-finance yardımları, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Hızlı Müdahale Birimi AYİO'nun görev alanı dışında olan dış yardım konularıdır.

AYİO'nun görev kapsamına giren coğrafi bölgeler beş grup altında toplanmıştır:

- 1- Avrupa, Kafkasya, Orta Asya
- 2- Güney Akdeniz, Yakın ve Uzakdoğu
- 3- Afrika, Karayipler, Pasifik
- 4- Asya
- 5- Latin Amerika

Ayrıca, gıda yardımı, insan hakları, sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği gibi belli bir konuya ilişkin yardımların yönetimi de yine AYİO'nun çatısı altında toplanmıştır. Bundaki amaç uygulamada tutarlılığı sağlamak ve kabiliyetlerin bir araya gelmesinden doğan itici güçten yararlanmaktır. Ofis bünyesinde yürütülmekte olan faaliyetlere destek olmak amacıyla ayrı bir idari birim ve organizasyonla ilgili işlere destek olmak amacıyla da başka bir idari birim oluşturulmuştur. 2001 yılı itibariyle Ofis, 7 milyar dolarlık bir yardım kaynağının dağıtımını konusunda tek yetkili kuruluş olmuştur. Projelerin değerlendirilmesi ve kapatılması görevi de Ofis tarafından yerine getirilmektedir.

1.5.6. Komisyon Delegasyonlarına Yetki Devri

AYİO'nun kurulmasıyla birlikte, merkezi bir yapıya sahip olan AB dış yardım faaliyetleri, bu merkezi yapıdan kurtarılarak yardımların uygulandıkları coğrafi bölgelerde bulunan Komisyon Delegasyonlarına yetki ve sorumluk devrine gidilmesi benimsenmiştir. Bu suretle yardımların yerinden yönetim ilkesine göre yürütülmesi amaçlanmaktadır. Çünkü Komisyon “yerinde ve sahada daha iyi yönetilebilecek ve daha iyi karar verilebilecek yardım faaliyetlerinin Brüksel'den yönetilmesi ve karara bağlanması doğru değildir” görüşü doğrultusunda bir hareket tarzı belirlemiştir. Söz konusu devir çalışmalarının 2003 yılında tamamlanması planlanmaktadır. 2001 yılında yetki devirleri tamamlanan 22 delegasyonun dağılımı şöyledir:

Avrupa: Hırvatistan Yugoslavya

Akdeniz: Mısır, Fas, Tunus ve Türkiye

Asya: Çin, Hindistan, Endonezya ve Tayland

Latin Amerika: Arjantin, Brezilya Bolivya, Meksika ve Nikaragua

Afrika: Güney Afrika, Ivory Coast, Kenya, Mali ve Senegal

Karayipler: Dominik Cumhuriyeti

Türkiye de Avrupa yardımlarının desantralizasyon yapıldığı ülkelerden biridir. Bundan böyle, AB'nin Türkiye'ye yapacağı mali yardımlar Türkiye'deki AB delegasyonu tarafından yürütülecektir. AYİÖ ile gelen diğer önemli bir yenilik ise bilgi akışına ilişkindir. Bilgi akışı daha önce homojen olmayan ve bu nedenle karışık bir yapıya sahipti. Yardımla görevli bulunan Komisyona bağlı her Genel Müdürlüğün kendine özgü bir bilgi akış sistemi vardı. Bu ise, bir bütün olarak AB yardımlarının koordine edilmesi, değerlendirilmesi gibi işlemleri zorlaştırıcı bir etki yaptığı açıktır. Bu etkileri ortadan kaldırmak için bilgi akış sistemi tek standart bir yapıya kavuşturulmuş ve kalitesinin yüksek bir düzeye çekilmesi hedeflenmiştir. Diğer bir yenilik ise projelerin ve programların denetim mekanizmalarını güçlendirmektir. AYİÖ, bu amaçla, tek tip bir denetleme mekanizması geliştirmeye çalışmaktadır. İlk etapta Batı Balkanlar, Akdeniz, Latin Amerika, Asya ve AKP bölgeleri söz konusu çalışma kapsamına alınmıştır. Buna göre, bağımsız uzmanların kullanılacağı denetim faaliyetlerinde yüz ülkede üçbin projenin denetlenmesi öngörülmektedir. Hizmet içi eğitim de öncelikli alanlar sırasına dahil edilmiştir. AYİÖ, 48 adet Teknik Yardım Ofisinin faaliyetlerini nihayete erdirmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NE YENİ ÜYE ÜLKELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

On iki yeni üye ülkenin AB'ye giriş süreçlerinde AB'nin belirlemiş olduğu kriterlerin ne kadarını yerine getirdikleri önemli bir konudur. Bu nedenle bu bölümde öncelikle yeni üye olan ülkelerin AB'ye giriş süreçlerine yer verilmiş, ekonomik, mali ve sosyal profilleri incelenmiş, Türkiye ile kıyaslamalar yapılmıştır.

Türkiye çok büyük bir kesimin düşündüğü gibi ikiyüzlü bir politika ile mi karşılaşmaktadır yoksa üye olan ülkelerin gerçekten gerisinde mi kalmaktadır?

2.1. Üyelik Başvuruları ve Üyelik Süreçleri

Avrupa Birliği 1993 Kopenhag Zirve Toplantısında aldığı kararlar uyarınca eski Varşova Paktı ülkeleri olan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan bir genişleme süreci başlatmıştır. AB Komisyonunun genişlemeye ilişkin stratejisine esas teşkil etmek üzere hazırladığı öneriler 16 Temmuz 1997 tarihinde "Gündem 2000" başlıklı bir raporda açıklanmıştır. Raporda Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin ve GKRY'nin iki dalga şeklinde 2000'li yıllarda AB'ne tam üye olmaları öngörülmüştür.

AB genişleme prosedürlerine göre, AB üye adayı olabilmek için bir ülkenin taşınması gereken bazı kriterler vardır. 1995 Madrid Zirvesi'nde onaylanan ve Kopenhag Kriterleri olarak adlandırılan bu kriterler şöyledir: ¹⁸

- Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunmasını garanti altına alan kurumların istikrarı,
- İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığının yanı sıra Birlik içindeki rekabetçi baskılar ve piyasa güçleri ile başa çıkabilme yeteneği,

¹⁸İbrahim Canbolat, *Avrupa Birliği: Uluslararası Bir Sistemin Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler*, 3. baskı, Alfa Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 268.

- Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyulması dâhil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyeti.

Avrupa Birliği'nde tam üyelik ile ilgili öngörülen prosedür ana hatlarıyla şu şekilde olmaktadır:¹⁹

- Başvuru (AB Konsey'ine)
- Komisyon tarafından başvurunun Komisyon'a havalesi
- Komisyon görüşünün bir rapor halinde Konseye sunulması
- Konsey'in oybirliği kararı(siyasi nitelikte ve Komisyon görüşüne uymak zorunda olmaksızın)
- Konsey kararı olumlu ise Avrupa Parlamentosunun uygun görüşün alınması (üye tam sayısının salt çoğunluğu ile)
- Müzakere dönemi
- Katılma Antlaşmasının onaylanması (Antlaşmaya taraf olan tüm devletlerce, kendi anayasal gereklerine uygun olarak)

Kopenhag ve Madrid Zirvelerinden sonra ve Madrid Zirvesi'nde ortaya konulan talep doğrultusunda Komisyon tarafından hazırlanan ve 15 Temmuz 1997 tarihinde kabul edilen Gündem 2000 adlı rapor, 21. yüzyılın başlarında AB'nin karşı karşıya olduğu sorunları ve bunlara ilişkin olarak çözüm önerilerini içerirken, bu çerçevede AB'nin genişleme stratejisini de ele almıştır. Bu raporda Kopenhag Kriterleri esas alınarak konuyla ilgili ayrıntılar belirlenmiştir. Raporda, “katılım ortaklığı” ve “aday ülkelerin topluluk programlarına ve mekanizmalarına daha geniş katılımı” gibi yeni katılım öncesi araçları önerilmiştir.²⁰

Avrupa Birliği'nin ortaya çıkması hiç kuşkusuz belirli bir derinleşme sürecinin hayata geçirilmesi ile mümkün olabilmiştir. Bu kapsamda özellikle tartışmalarda ön plana çıkan konu AB'nin sadece ekonomik bir birlik ile yetinip yetinmeyeceği

¹⁹Nevzat Güran, **Uluslararası Ekonomik Birleşme ve Avrupa Birliği**, Anadolu Matbaası, İzmir, 2002, s. 205.

²⁰Güran, a.g.e., s. 97.

konusunda olmuştur. Bu açıdan yapılan yorumlar siyasi birliğe uzanan süreçte Birliğin geleceğini nasıl şekillendireceğine dair olmaktadır.

Avrupa Topluluğu'nun izlediği temel mantık, 1988'de AT Komisyonu Başkanı Delors'un ifade ettiği gibi hem dünyadaki sorumluluklarını layıkıyla üstlenip hem de dünya çapındaki rekabet ortamında varlığını sürdürecektir, birleşik bir Avrupa için gerekli stratejilerin geliştirilmesine yöneliktir. Siyasal ve kurumsal bir sıçrama için ortam ve koşullar uygun değilse, ilk olarak Ortak Pazarla başlayan sürecin 1958'de önerilen ortak ve bütünleşmiş gerçek bir ekonomik alan yaratılması projesi ile geliştirilmeye çalışılması, bu yönde atılmış bir adımdır.²¹

Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan Roma Antlaşması gerçekte uluslar üstü bir yapılanmanın oluşturulmasını öngörmektedir. Bu açıdan 1986'da Tek Senet ile başlayan süreç 1992 Maastricht Antlaşması ve 2000 yılında Nice Antlaşması ile AB'nin karar mekanizmasında birçok yenilik yapılması amaçlanmıştır. Yapılan her düzenleme ise birliğin siyasi ve ekonomik anlamda daha fazla bütünleşmesine yönelik olmuştur.

Resmi adı Avrupa Birliği olan ve topluluğun derinleşmesi yolundaki en önemli antlaşma olan Maastricht Antlaşması 7 Şubat 1992'de Avrupa Topluluğu Konseyi'ni oluşturan 12 üye devletin devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalanmıştır. Üye ülkelerin parlamentoları tarafından onaylandıktan sonra da 1993 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşma, Avrupa Topluluğu'nun gerçek bir ekonomik ve siyasi birliğe götürülmesi yolunda önemli bir adımdır. Topluluğun adını Avrupa Birliği olarak değiştiren Antlaşma, bütünleşmenin anayasası niteliğindedir. Topluluğun kurucu antlaşması olan Roma Antlaşmasını bazı ufak düzenlemelerle değiştiren Tek Pazar'dan sonra Maastricht Antlaşması ekonomik ve parasal birliği sağlamaya yönelik önemli değişiklikler içermiştir. Antlaşmaya göre aşamalı olarak gerçekleştirilmesi düşünülen dört temel yenilik getirilmiştir. Ekonomik ve parasal

²¹ Canbolat, a.g.e., s. 111.

birlik, Avrupa vatandaşlığı, ortak gümrük ve dış politika ve çeşitli alanlarda ortak programdır.²²

Aday ülkelerin tam üyeliğe kabulü ve müzakerelerin, Kopenhag kriterlerine uygunluk ölçüsünde gerçekleştirileceği açıklanmıştır. İlk dalgada Kopenhag kriterleri dediğimiz kriterlere - demokrasi, insan hakları, ekonomik gelişme, Topluluk müktesebatını benimseme- en fazla uyum gösterebilme yeteneğine sahip olduğu değerlendirilen, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Estonya, söz konusu kriterlere göre daha geri bir durumda bulunan ikinci dalgada ise Slovak Cumhuriyeti, Litvanya, Letonya, Bulgaristan ve Romanya yer almıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de daha önce alınan bir kararla söz konusu genişlemenin içine dâhil edilmiştir. Bu kapsamda yürütülen müzakereler sonrasında 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla, Malta, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya, Slovak Cumhuriyeti, Litvanya, Letonya ve Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti (Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında) Avrupa Birliği üyesi olmuşlardır. Böylece Birlik 25 üyeye ulaşmıştır.²³ 2007 yılında Romanya ve Bulgaristan'ın katılımı ile de 27 üye sayısına ulaşmıştır.

Tüm bunların dışında Avrupa Birliği içerisinde, geçmişten günümüze ve özellikle anayasa oluşturulması çabaları ile birlikte en fazla tartışılan konu gelecek perspektifinde, Birliğin uluslar üstü mü, hükümetler arası bir yapı mı göstereceğidir. Ortak güvenlik ve dış politikanın oluşturulması öncesinde, üye ülkelerin üzerinde uzlaşmadığı konuların başında bu politikanın temel yapısının nasıl olacağı üzerine olmuştur. Fransa ve Almanya'nın başını çektiği ülkeler, dış politikanın ileride oluşturulabilecek ortak savunma politikası için bir temel olacağını ve bu nedenle dış politika konusunda daha etkin bir bütünleşme oluşturulmasını öngörmüşlerdir. Tüm bu siyasi bütünleşme çabaları ekonomik ve parasal birliğin tamamlanması ile de daha umut verici bir süreç olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.²⁴

²² Mircan Yıldız Tokathoğlu, **Avrupa Birliği'nde Maliye Politikası ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s. 60.

²³ Güran, a.g.e., s. 97.-99.

²⁴ Tokathoğlu, a.g.e., s.61-62.

2.1.1. İç Pazar: Malların Serbest Dolaşımı ve Rekabet Politikası

Ticarete ilişkin konular, Topluluk içi ticaret ve üçüncü ülkelerle ticaret olmak üzere farklı düzenlemelere tabidir. İç ticaret, malların serbest dolaşımı ve Ortak Rekabet Politikası altında düzenlenmekte iken dış ticaret ise, Ortak Ticaret Politikası altında düzenlenmektedir. Ortak Ticaret Politikası, ticarete engel teşkil edecek önlemlerin kaldırılmasını amaçlarken, Birlik içindeki sanayinin rekabet gücünü göz önüne almaktadır.

Bunun korunması için gerekli Şartların, üye devletler ve Topluluk tarafından sağlanması gerekmektedir. Burada vurgu, üye devlet sanayine değil, malların serbest dolaşımı ile serbest ticaret ortamını ifade eden Topluluk sanayine yapılmaktadır.²⁵

Devlet yardımları devletin ekonomi üzerindeki müdahalesindeki en etkili müdahale araçlarından bir tanesidir. AB’de devlet yardımları Roma anlaşmasının 87. maddesine göre düzenlenmiştir. Bu düzenleme şu şekildedir;²⁶

“İş bu anlaşmada aksine hüküm bulunmadıkça bir üye devlet tarafından veya devlet kaynakları vasıtası ile herhangi bir şekilde yapılan ve belirli teşebbüsleri veya belirli malların üretimini kayıtarak rekabeti bozan veya bozmakla tehdit eden her türlü yardım, üye devletler arasındaki ticareti etkilediği ölçüde ortak pazarla bağdaşmaz.”

Buna göre herhangi bir devlet tarafından veya devlet kaynakları kullanılarak bir işletme lehine sağlanan avantajın Komisyon tarafından devlet yardımı olarak değerlendirilebilmesi için bu avantajın ortak pazar dahilinde rekabetçi yapıyı olumsuz yönde etkilememesi gerekmektedir. AB üye ülkelerinin hükümetlerinin kendi ülkelerinde faaliyet gösteren firmalara verdikleri finansal katkılar, Komisyon tarafından denetlenebilir. AB’de devlet yardımlarının denetlenmesi rekabet

²⁵ Nicholas Moussis, **Avrupa Birliği Politikalarına Giriş Rehberi**, Mega Pres, İstanbul s.311.

²⁶ Mustafa Özkaraüber, **Avrupa Birliği ve Türkiye’de Devlet Yardımlarının Kontrolü**, Rekabet Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s. 7.

politikasının bir parçasıdır. Bu rekabet politikası ortak pazarın gerçekleştirilebilmesi için başlıca araçlardan bir tanesidir.

AB rekabet politikalarına genel olarak baktığımızda Komisyon, üye ülkeler arası ticareti etkilemediği sürece, devlet yardımlarına, rekabet ihlallerine ve birleşmelere müdahale etmemektedir.²⁷

Genel olarak devlet yardımlarının ekonomik refaha olan katkısı çok düşüktür. Bununla beraber devlet yardımlarının işletmeler arasında adil olmayan bir rekabet ortamı yaratacağı, piyasa yapısını bozacağı, kaynakların etkin olmayan bir şekilde dağılıma neden olacağı AB uygulamalarını değerlendiren otoritelerin ortaya koyduğu bir görüştür. Aynı zamanda devlet yardımları belirli teşebbüs ve sektörler veya belirli bölgelere seçici olarak verildiği için teşebbüs veya işletmeler arasında sektör veya bölge bazında rekabete dayalı ilişkiyi olumsuz yönde etkilemektedir.²⁸

AB’de devlet yardımlarının denetimi Roma anlaşmasının 88. ve 89. maddeleri ile düzenlenmiştir. Bunun dışında devlet yardımları ile ilgili hükümlerin uygulanmasına ilişkin usuller Komisyon kararları ve ATAD kararları ile düzenlenmektedir. Komisyon kendisine bildirilen devlet yardımları ile ilgili aşağıdaki kararlardan bir tanesini verebilir.²⁹

- Bildirilen tedbir devlet yardımı niteliğinde değildir.

- Bildirilen tedbirin ortak pazarın işleyişini etkilemeyeceği kesindir.

-Yardım ortak pazara uygun bulunmuştur (olumlu).

- Bildirilen tedbir ortak pazarın işleyişini olumsuz etkileyeceğinden yürürlüğe girmesi durdurulur. Yürürlükte ise yürürlükten kaldırılır. Üye devletler yeni yardım planlarını veya mevcut bir yardım planında yapacakları değişiklikleri Komisyon’a bildirmek zorundadırlar.

²⁷ Özkarabüber, a.g.e., s.8-9.

²⁸Z. Altınyıldız, **Türkiye’de Sanayi Sektöründe Devlet Yardımları ve Avrupa Topluluğu Uygulaması**, Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara,1992, s.14-15.

²⁹ Özkarabüber, a.g.e., s.8-9.

Komisyon bu yeni yardım planlarını incelemeye alacaktır. Ayrıca üye ülkeler genel yardım programı ile ayrı ayrı firmalara verecekleri yardımları Komisyon'a bildirmek zorundadırlar. Komisyon herhangi bir konuda eksik bildirim olduğu konusunda karar alırsa 15 gün içerisinde üye devlete bunu bildirir ve eksikliğin tamamlanmasını ister. Şayet üye ülke Komisyon'un bu isteğine herhangi bir cevap vermez ise veya geç cevap verirse Komisyon'un bu durumda soruşturma açma yetkisi doğacaktır. Komisyon, yukarıda belirtildiği gibi olumlu, koşullu olumlu veya olumsuz bir karar alabilir.

Olumsuz bir karar alırsa; üye ülke o yardımı kullanıramaz. Koşullu olumlu bir karar alırsa; koşulun ne olduğu açıkça belirtilir. Alınan kararlar resmi gazetede yayımlanır. Komisyon olumsuz kararlar veya koşullu kararların belirli bir süre içerisinde uygulanmasını isteyebilir. Bu süreye üye ülke uymak zorundadır. Karara uymaz ise durum ATAD'a havale edilir.³⁰

Komisyon'a bildirim yapılmamış bir durum daha sonradan Komisyon'a ulaştırılırsa Komisyon ilk olarak izinsiz yardım yaptığını öğrendiği üye devletten bilgi ister. Bununla beraber Komisyon yardımın ortak pazarın işleyişini bozduğu ve rekabetin bundan olumsuz etkilendiğine karar vererek şu önlemleri alabilir.³¹

- Yardımla ilgili kararın beklenmesini ve yardımın ödenmesinin durdurulmasını üye ülkeye emreder.

- Eğer yardımın izin verilmeyecek nitelikte olduğu açıksa ve yardım ödenmiş ise, yardımın faiziyle birlikte geri alınmasını emreder.

- İlgili devlet bunu sürekli olarak tekrarlıyorsa bu durumu ATAD'ye havale eder. ATAD da durum karşısında para cezası verme yetkisini kullanır.

³⁰ Özkaraüber, a.g.e., s.20-24.

³¹ Özkaraüber, a.g.e., s.20-24.

2.1.2. Kişilerin Serbest Dolaşımı

AB düzeyinde uygulanan ilk düzenlemelerden biri “serbest dolaşım” ilkesidir. AB’nin kuruluşundaki sosyal amacı ortaya koyan önemli bir kuraldır. Roma Antlaşması’ndan itibaren hukuki dayanağı olan düzenleme AB’nin temel taşlarından. Bu ilke ile malların, hizmetlerin sermayenin ve işgücünün Topluluk içerisinde serbestçe dolaşımına olanak tanınmıştır. Bu düzenleme ile esas hedeflenen; işçilerin milliyetleri nedeniyle istihdam, ücret ve çalışma koşulları açısından farklı muamele görmemeleri, herhangi bir kısıtlamaya tabii tutulmamalarıdır.³²

Serbest dolaşım sayesinde üretim faktörleri daha bol buldukları bölgelerden, az olan bölgelere kolayca taşınabilecektir. Böylece kaynakların daha etkin kullanımı sağlanarak ekonomik verimlilik sağlanmış olacaktır. Özellikle istihdam politikalarının oluşturulması konusunda önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Birliğin her yerinde meslek edinme hakkı veren bu serbestlik, ekonomik yasama bir hareket kazandırmakta, aktif ve dinamik bir işgücü piyasasının oluşturulmasına yardımcı olmaktadır.³³

Bu ekonomik amacın yanı sıra birlik düzeyinde Avrupa Vatandaşlığı yaratılması gibi siyasi bir hedef de güdülmektedir. Çalışanlara ülke ve iş yeri seçiminde serbestlik sağlanarak birlik vatandaşlarının eşit haklara ve statüye sahip olması sağlanacaktır. İşe alma, ücret ve diğer çalışma koşullarında farklı milliyetten oldukları için karşılaşılabilecekleri her türlü ayrımcılık ortadan kaldırılmıştır. Böylece birlik düzeyinde tek bir işgücü piyasası oluşturulması da sağlanmış olacaktır.

Serbest dolaşım işgücü arz ve talebini buluşturmada önemli bir rol oynamakta, çalışma ve yasama koşullarının gelişmesi ve sosyal gelişiminin ilerlemesi konusunda bir avantaj sağlamaktadır. Ayrıca üye ülkelerin ihtiyaç

³² www.eu.int/comm/employment_social/esf2000/introduction-en.htm; Ayşegül Yeşildağlar, “Avrupa Birliği’nde Ortaklık Hukukunda İşçilerin Serbest Dolaşımı” **Avrupa Birliği’nin İstihdam ve Sosyal Politikası**. (Der: Berrin Ceylan-Ataman) Ankara: Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Jean Monnet Sosyal Politika Modülü Proje Yayını: 1., 2005, s.79.

³³ Canan Balkır ve M. Demirci, **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Topluluğu**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1989, s.136-137.

duydıkları işgücünü bu bölgelere çekerek, ekonomik anlamda önemli bir eksikliği doldurmaktadır.

Serbest dolaşım ilkesi kapsamına giren diğer durumlar; ikamet koşulları ve ailelerin birleştirilmesi konusunda uyumlaştırma, diplomatların ve mesleki vasıfların karşılıklı tanınmasını kısıtlayıcı engellerin kaldırılması, sınır işçilerinin yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesidir. Bu ilke ancak kamu düzeni, kamu sağlığı ve kamu güvenliği nedenleri ile sınırlandırılabilir. ³⁴

2.1.3. Bölgesel Politika ve Yapısal Enstrümanlar

AB bölgesel politikaları, finansal dayanışı temelinde birlik bütçesine yapılan katkılardan bir bölümünün az gelişmiş bölge ve sosyal kesimlere aktarılmasına dayanmaktadır. Bu politikaların ana çıkış noktası dayanışma olarak belirtilmekle beraber, ciddiye alınması gereken ekonomik nedenleri vardır. Bu nedenleri dört ana başlık altında özetlemek mümkündür. ³⁵

- Bölgesel kalkınmaya yönelik bir politikaya sahip olmanın rasyonellerinden birincisi, bölgelerarası gelişmişlik açısından önemli farklar bulunması ve bu farklılıkların zaman içerisinde devam etmesi, hatta büyümesidir. Özellikle AB bünyesinde düşünüldüğünde, ekonomik birliğin güçlendirilmesi, dengeli bir kalkınma için farklılıkların azaltılması ve daha az gözetilen geri kalmış bölgelerin kalkındırılması amaçlanmıştır.

Birlik açısından dayanışmanın sağlanması için bu kaçınılmaz görünmektedir. Aksi takdirde görece geri kalmış bölgelerin birliğin ekonomik ve siyasal birlik hedeflerine yönelik politikalarına desteklerinin sağlanması zorlaşacaktır. Ayrıca birliğe katılımı beraber ulus devletlerin birliğin tarif ve kota gibi kurallarına uyması gerekecek ve sanayi yapılarına göre bundan olumsuz etkilenmeleri söz konusu olacaktır. Örneğin daha az etkin çalışan sektörlerin birlik içindeki diğer ülkeler ile rekabet edememesi büyük bir olasılıktır ve bu da bazı bölgelerin dezavantajlı duruma düşmesi demektir.

³⁴ Yeşildağlar, a.g.e., s.81-83.

³⁵ Abuzer Pınar, Sibel İnce Arıkan, "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Bağlamında Devlet Yardımları", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, Güz-2003, s. 93 - 97.

Bu amaçla bölgesel politikanın geçiş dönemine has olacağı düşünölebilir. Ancak sürekli genişleme ve özellikle bazı doğru Avrupa ölkelerinin de katılımı bölgesel politikanın sürekli hale gelmesini zorlamıştır.

- Sanayileşmenin merkeze doğru toplanma eğilimidir. Taşıma maliyetlerini azaltan ölçek ekonomilerden yararlanma amacı finansal ve diğer hizmetlerin yine merkezlere yığılması, ulaşım ve haberleşme imkanlarının da bu bölgelerde daha çok gelişme eğilimi göstermesi, sanayi merkezlerini daha çekici hale getirir.³⁶

Arazi ve işgücü kıtlığından kaynaklanan yüksek fiyatların firmaları çevreye doğru itmeleri gibi bir itici güç de ortaya çıkabilir. Ancak deneyimler, güçlü bir bölgesel politikanın olmaması halinde merkeze yığılma etkisinin daha güçlü olduğunu göstermiştir.

- Ölkeler arasındaki verimlilik farklarıdır. Malların serbest dolaşımı ile verimliliği yüksek olan ölkelerdeki üretim daha düşük maliyetli olacak, parasal birliğin geçerli olması halinde verimliliği düşük olan ölkelerin ithalatı artacak ve dış denge bozulacaktır. Bu yüzden dezavantajlı ölkeler bunu aşana kadar bölgesel yardımlara ihtiyaç duyacaklardır.

- Ulusal devletlerin yurt içi üretimi korumak için yüksek miktarlarda devlet yardımı vererek kaynakların etkisiz kullanılmasına neden olmasıdır. Bu yüzden topluluk bölgesel yardım politikasını ciddiye alırken, ulusal devletlerin de devlet yardımlarını belirli ilkelere bağlamaktadır. Ancak önemli bir nokta, topluluk içi bölgesel sorunları çözmek üzere belirli adımlar atıldıktan sonra ulusal devletlerin davranışına müdahale edilmektedir.³⁷

AB bölgesel politikasını daha iyi anlayabilmek için AB bölgesel politikasının hedeflerini ve amaçlarını analiz etmek gerekmektedir.

³⁶ Cengiz Aktar, **Avrupa Birliğı'nin Genişleme Süreci**, 1.Basım. Der. Cengiz Aktar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002. s. 65.

³⁷ Aktar, a.g.e., s. 65.

Bölgesel politikaların sosyo-ekonomik göstergelere göre beş temel hedefi vardır.³⁸

- Birlik içinde ekonomik yönden güçsüz olan bölgelerin geliştirilmesi,
- Sanayileşme çabaları sonuçsuz kalan alanların düzenlenmesi ,
- İşsizlikle mücadele ,
- İşgücünün değişen üretim sistemlerine ve sınai değişim sürecine uyumunun sağlanması,
- Birlik içinde kırsal alanların geliştirilmesidir.

AB bölgesel politikasının hedefleri incelendiğinde, bu politikalar ile AB sadece ülkeler/bölgeler arasındaki ekonomik farklılıkları ya da sosyal farklılıkları gidermeyi hedef almamaktadır. Hem ekonomik hem de sosyal anlamda farklılıkları gidererek bütünlüğü sağlamayı hedeflemektedir.

AB bölgesel politikasının temel amacı, üye ülkeler ve aynı zamanda aday ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını en aza indirmek ve bölgelerarası gelir dengesizliğinin daha da artmasını önleyerek sosyal bütünleşmenin gerçekleşmesine ve bunun sürdürülmesine katkıda bulunmaktır.³⁹

AB bölgesel politikasının amaçları üç başlık altında ele alınabilir;

- Üye ülkeler arasındaki mevcut gelir farklılıklarını azaltarak yakınsamaya katkıda bulunmak: Yakınsama bir ülkedeki tüm ekonomik faaliyetlerin sonucudur. Ekonomik büyüme bölgeler arası gelir dengesizliğini azaltarak gerçekleşiyor ise yakınsama (convergence), artırarak gerçekleşiyor ise uzaksama söz konusudur.

AB'nin kendisi dünyanın en zengin bölgelerinden birisi olmasına rağmen, üye ülkeler arasında gelir farklılıkları vardır. Üye ülkeler kişi başına gelir açısından da homojen bir yapıya sahip değildir. Yakınsamadan söz edebilmek için fakir

³⁸ Aktar, a.g.e.; Nicholas Moussis,, **AB Politikalarına Giriş Rehberi**, Çev: Ahmet Fethi, 1.Basım, İstanbul: Mega Pres, 2004, s. 227 - 245

³⁹ Mousis, a.g.e., s.227-245.

bölgelerin zengin bölgelere göre daha hızlı bir şekilde büyümesi gerekir. Ekonomideki aktörlerden biri olan devletler de yapacakları harcamalarla yakınsamaya pozitif katkıda bulunabilir. Dolayısıyla AB bölgesel politikasının nihai amacı üye ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını azaltmaya çalışarak yakınsamaya katkıda bulunmaktır.⁴⁰

- Üye ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının daha da artmasını önlemek için gelir farklılıklarına yol açan faktörlerin etkisini azaltmak: Bu amaç kendi içinde iki alt başlık altında ele alınacaktır.⁴¹

Yapısal ve kurumsal faktörlerin etkisinin azaltılması : Bölge kavramında da açıklandığı gibi AB bölgesel politikasında bölgeler arası gelişmişlik farkları beş kritere göre belirlenmektedir. Birinci gösterge işsizlik oranıdır. İkinci gösterge GSYİH açısından yapılan karşılaştırmadır. Üçüncü gösterge alt yapıya dayalı farklılıklardır.

Dördüncü gösterge merkez-çevre ilişkileridir. Beşinci gösterge sentetik indekstir. Bu indeks ekonomik gelişmişliğe etki eden olumlu veya olumsuz faktörler giderilerek hazırlanmaktadır.

Dolayısıyla AB, bölgesel politika ile Yapısal ve kurumsal faktörlerden kaynaklanan gelir farklılıklarının azaltılmasını amaçlamaktadır.

Küreselleşmenin gelir farklılıklarını artmasına neden olan negatif etkisinin azaltılması: AB'ne üye ülkelerin tamamının küreselleşme ile ortaya çıkan zorlukları göğüsleme konusunda eşit şansa sahip olduğu söylenemez. AB halkının küreselleşmenin getirdiği zorluklarla mücadele etmesi, AB'nin neresinde yaşadığına bağlı olacaktır.⁴²

⁴⁰ İsa Sağbaş, "Avrupa Birliği Bölgesel Politikası", **AB Ortak Politikaları ve Türkiye (Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması)**, ed. Muhsin Kar ve Harun Arıkan, 1. Basım, İstanbul: Beta Basım, Ekim 2003, s. 267.

⁴¹ European Union, Regional Policy, http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions3_en.htm

⁴² European Union, Regional Policy, http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions3_en.htm

Bölgesel politika ile bu mekâna bağlı dezavantajın en aza indirilmesi amaçlanmaktadır. AB'nin zamanla ekonomik açıdan daha zenginleşmesi, bazı bölgelerin diğer bölgelere göre daha az zenginleşmesine yol açabilecektir. Sermaye ve emeğin bölgeler ve ülkeler arası hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan rahatça dolaşabileceği bir yapıda, şirketlerin yatırım yapmak için alt yapısı nispeten daha gelişmiş ve nitelikli insan gücünün kolayca bulunabileceği bölgeleri tercih edecekleri açıktır. Başlangıçta zengin olan bölgelerin daha da zengin olması muhtemeldir.

Sonuçta zamanla AB bölgeleri arasında gelir farklılıklarının azalması yerine daha da artması da mümkündür. AB bölgesel politikasının amacı, düşük gelirli bölgelerin küreselleşenin sonucu olan daha fazla rekabetten olumsuz etkilenmemesini sağlayarak, gelir farklılıklarının daha da artmasını önlemektir.⁴³

- Üye ülkelerin tek başlarına başaramayacakları projelere destek olmak ve AB düzeyinde bölgesel politikanın koordinasyonunu yapmak: Üye ülkeler tarafından oluşturulan bölgesel politikaların, Topluluk rekabet ve devlet yardımları kurallarıyla uyumlu ve koordinasyon içinde olmasını sağlamaktır. Birlik oluşturduğu politika ve mali araçlarına, ihtiyacı olan bölgeleri göz önünde bulundurarak ve bölgesel bir boyut vererek koordinasyon sağlamak istemektedir.⁴⁴

Her gelişmiş ülkede olduğu gibi AB üyesi ülkelerin de kendilerine ait bölgesel kalkınma politikaları vardır. Bölgesel gelişme sorunlarının çözümü ilk etapta her bir ülkenin kendi sorumluluğundadır. Bu politikalar üye ülkenin kendi içindeki ekonomik gelişme farklılıklarını azaltılmasına katkıda bulunacaktır. Normalde bölgesel sorunlara çözüm bulmak için üye devletler tarafından kullanılan araçlar iki çeşittir.

Birincisi geri kalmış bölgelerin altyapısını, sosyal ve kültürel gelişmişlik düzeyini iyileştirmek; ikincisi ise çeşitli primler, sübvansiyonlar ve vergi teşvikleriyle bu bölgelere özel yatırımları çekmek. Bu önlemlerin genel amacı

⁴³ European Union, Regional Policy,
http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions3_en.htm

⁴⁴ Ergüder Can, **Avrupa Birliği Bölgesel Politikaları ve Yapısal Fonlar: Uyum Sürecinde Türkiye İçin Bir Değerlendirme**.1. Basım, Asil Yayınları, Ankara, 2004, s.9

ülkede daha iyi bir ekonomik faaliyet ve nüfus dağılımı yaratmaktır. Bu amaçla bazı hükümetler çok gelişmiş bölgelere yatırımı caydırıcı uygulamalar yapmaya da çalışırlar. Bu tür önlemlerin iki tür avantajı vardır: kaynakların daha yoksul bölgelere aktarılmasını desteklerler, kalabalık bölgelerdeki orantısız genişlemeyi durdururlar.⁴⁵

Ancak bu durum tek bir ülke ile sınırlı kalır. Dolayısıyla AB'nin Topluluk bazında bir koordinasyon ve politikası olmazsa üye ve aday ülkeler arasındaki gelir farklılıkları devam edip gidecektir. Böylece uygulanan bölgesel politikalar yerel bazda kalacak ve yukarıda değindiğimiz amaçlara ulaşmak zorlaşacaktır. Bu durum ekonomik açıdan entegre olan bir Birliğin geleceğini tehdit edebilir. Bunu önlemenin yolu Topluluk içinde geri kalmış ülkeleri önde giden zengin ülkelerin seviyesine çıkarmaktır.⁴⁶

Dolayısıyla Topluluk genelinde etkin bir bölgesel politikanın uygulanması hayatidir.

Yapısal Fonları incelemek gerekirse;

Avrupa Birliği, yapısal fonların kullanımı ile ilgili usul ve esasları 21 Temmuz 1999 tarih ve EC No 1260/1999 sayılı Konsey Tüzüğü ile ortaya koymuştur. Birlik, bu tüzükle, ekonomik ve sosyal uyumun gerçekleştirilmesi ve geri kalmış bölgelerin kalkındırılması amaçlarına ulaşabilmek için, sadece Yapısal Fonlar'ın değil, aynı zamanda Avrupa Yatırım Bankası ve birliğe ait diğer mali kaynakların da kullanımını düzenlemiştir. Yapısal Fonlardan yapılacak harcamaların ancak ulusal yatırımlarla birlikte ve onları tamamlayıcı nitelikte olması planlanmıştır. 2000–2006 dönemi için tamamen hibe şeklinde verilecek olan Yapısal Fonlar'ın kullandırılmasında üç hedefin gözetilmesi şartı getirilmiştir. Bu hedefler şunlardır:⁴⁷

Hedef 1: Satın alma gücü paritesi cinsinden, son üç yıl içinde, kişi başına düşen GSYİH'si, AB ortalamasının %75'inden az olan geri kalmış bölgelerin

⁴⁵ Mousis, a.g.e., s.227-245.

⁴⁶ Mousis, a.g.e., s.227-245.

⁴⁷ Can, a.g.e., s.23-27.

Kalkınma ve Yapısal Uyumunu Teşvik Etmek. Yapısal Fonlar bütçesinin (2000-2006) %69,7'si bu hedef için ayrılmıştır.

Hedef 2: Kentsel, endüstriyel ve tarımsal gerileme ve balıkçılık ile ilgili oluşan yapısal sorunlar nedeniyle dönüşüm geçiren bölgelerde yaşanan problemlerle başa çıkmak için Ekonomik ve Toplumsal Dönüşümü Desteklemek. Yapısal Fonlar bütçesinin (2000–2006) %11,5'i bu hedef için ayrılmıştır.⁴⁸

Hedef 3: Eğitim ve öğretim kalitesini geliştirme, sosyal dışlanmayı önleme, işsizliğe çözüm için aktif istihdam politikaları ve genel olarak insan kaynaklarının gelişimi için Uyarlamayı Desteklemek; İstihdam, Eğitim ve Öğretim açısından Avrupa Politikalarını Moderleştirmek. Yapısal Fonlar bütçesinin (2000–2006) %12,3'ü bu hedef için ayrılmıştır.⁴⁹

Anılan bu politika hedefleri üzerinden, bölgesel dengesizlikleri gidermeyi amaçlayan program ve projelerde kullanılmak üzere oluşturulmuş dört yapısal fon vardır. Bunlar şunlardır:

- Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF): Bölgelerin geliştirilmesi ve dönüştürülmesi ile mevcut bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ve sonuçta topluluk çapında ekonomik ve sosyal uyumun gerçekleştirilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Küçük ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ) desteklenmesi, üretken yatırımların teşvik edilmesi ve mevcut altyapının geliştirilmesi bu kapsamda ele alınmaktadır.

- Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (EAGGF): Gündem 2000 çerçevesinde, Avrupa Ortak Tarım Politikası (CAP) ve Avrupa Kırsal Kalkınma Politikası'nın finansman araçlarından biri olarak, genç çiftçilere başlangıç desteği, mesleki eğitim, emeklilik, çevre, orman, tarımsal işletmeler desteği, tarımsal ürünlerin geliştirilmesi ve pazarlanması desteği gibi konularda ve diğer telafi edici ödemeler yoluyla, kırsal alanların kalkındırılması ve uyumlaştırılması amacıyla oluşturulmuştur.⁵⁰

⁴⁸ Can, a.g.e., s.23-27.

⁴⁹ Structural Policy Reform, <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l60013.htm>.

⁵⁰ Structural Policy Reform, <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l60013.htm>.

- Avrupa Sosyal Fonu (ESF): Gündem 2000 çerçevesinde, Avrupa İstihdam Politikalarını desteklemek, yapısal işsizlikle mücadele etmek, çalımsa koşullarını iyileştirmek, işçilere mesleki eğitim sağlamak, ayrımcılığa ve toplumsal dışlanmaya karşı, bireyler ve kurumlar için politikalar geliştirmek amacıyla kurulmuştur.

- Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Aracı (FIFG): Ortak Balıkçılık Politikasının uygulanması, filo modernleşmesi, kültür (çiftlik) balıkçılığının geliştirilmesi, deniz alanlarının korunması, balıkçı limanlarına altyapı tesisleri kurulması, deniz ürünlerinin islenmesi, pazarlanması ve tanıtımı gibi çalışmaları desteklemek amacıyla kurulmuştur.⁵¹

Yapısal Fon'lar, anılan üç hedef doğrultusunda ortaya konulan ulusal ve yerel girişim programları dışında, Avrupa'yı bir bütün olarak ilgilendiren bazı konulardaki yenilikçi yaklaşımları desteklemek amacıyla Topluluk Girişim Programları'nı da finanse etmektedir.

Yapısal Fonlar bütçesinin (2000-2006) %5,35'lik kısmının ayrıldığı bu grup, sınır ötesi özellik taşıyan, aşağıdan-yukarı uygulanabilme metoduna ve topluluk önceliklerine sahip programlar olma özelliğindedir. 2000-2006 döneminde Avrupa Birliği Topluluk Girişim Programları 13'den 4'e düşürülmüş ve aşağıda özetlenen gruplar şeklinde ele alınmaya başlanmıştır:⁵²

1. Intereg III (Sınır Bölgelerinde İşbirliği Programı): Topluluk alanındaki bütün bölgelerde dengeli ve uyumlu kalkınmanın sağlanabilmesi için, sınırda olmanın olumsuz etkilerine maruz kalan bölgelerdeki bu etkinin giderilebilmesi amacıyla gerçekleştirilecek projeler.

2. Urban II(Kentsel Alanlar Programı): Sürdürülebilir kentleşme ile küçük ve orta büyüklükteki şehirlerin canlandırılmasına yönelik projeler.

⁵¹ <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l60015.htm>; Structural Policy Reform, <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l60013.htm>

⁵² ESF - European Social Fund. Regulation (EC) No 1784/1999 of the European Parliament and of the Council of 12 July 1999 on the European Social Fund [Official Journal L 213 of 13.08.1999]. <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l60016.htm>; Mousis, a.g.e.

3. Leader+ (Kırsal Kalkınma Programı): Yerel aktörler arasındaki işbirliği olanaklarının artırılmasına ve kırsal kalkınmaya yönelik projeler.

4. Equal (İstihdam Programı): işgücü piyasasındaki dışlanma, ayrımcılık ve eşitsizliğin giderilmesine yönelik projeler.

Avrupa Birliği, bu programlar dahilindeki projeler dışında, az gelişmiş bölgelerdeki teknolojik gelişme ve inovasyonu teşvik etmek için de Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu altında bir program geliştirmiştir.⁵³

Yapısal Fon'lardan yararlanma konusunda teknik yardım ve danışmanlık sağlanmasına yönelik çalışmalar ile inovatif sayılabilecek pilot projeler ve yöntemler de bu kapsamında değerlendirilmektedir.

Yapısal Uyum Fonları, Avrupa Birliği'ne sonradan katılan ülkelerin, çevre, ulaşım altyapısı projelerinin finansmanı ile birliğe uyumlarının gerçekleştirilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Yapısal Uyum Fonlar'ından yararlanan ilk ülkeler Yunanistan, Portekiz, İspanya ve İrlanda'dır. Daha sonra, birliğe katılması öngörülen Orta ve Doğu Avrupa ile Baltık ülkeleri için oluşturulmuş bulunan ancak Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin de dahil edildiği ve mevcut Katılım Ortaklığı çerçevesinde bazılarından Türkiye'nin de yararlanabileceği çeşitli mali programlar oluşturulmuştur. Bu Yapısal Uyum Programları şunlardır:⁵⁴

- PHARE Programı: İlk olarak Macaristan ve Polonya için hazırlanmış olmasına rağmen, Avrupa Birliği'ne aday diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini ve daha sonra da Kıbrıs, Malta ve Türkiye'yi de kapsayacak şekilde genişletilmiş olan bir ekonomik yardım programıdır.

Program, kapsamındaki ülkelerin, ekonomik ve sosyal dönüşümlerinde mali ve teknik destek sağlamak üzere tasarlanmıştır. Yapısal Fonlar'ın hedefleriyle aynı hedeflere sahip olan bu programdan Avrupa Birliği'ne aday olmamalarına rağmen

⁵³ "The regions and the new economy" - Guidelines for innovative actions under the ERDF in 2000-06 [COM (2001) 60 final - Not published in the Official Journal]. <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/g24210.htm>

⁵⁴ Can, a.g.e., s.24-28

Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti de bazı destekler almışlardır.⁵⁵

- SAPARD Programı: Tarımsal ürün işleme tesisleri, pazarlama kanalları ve gıda güvenliği de dahil olmak üzere, kırsal kalkınma ve tarım projelerine destek vermek üzere oluşturulmuş bir programdır.

-ISPA Programı: Avrupa Birliği'ne aday ülkelerin, birlik standartlarına yaklaştırılabilmesi için, çevre ve ulaşım altyapısının, özellikle Trans-Avrupa yollarının iyileştirilmesini ve geliştirilmesini amaçlayan bir programdır.

- Tacis Programme: Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Ukrayna, Belarus, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan, Moğolistan ve Rusya Federasyonu'na demokrasi ve piyasa ekonomisine geçişte Avrupa Birliği tarafından yapılacak kurumsal, sosyal ve ekonomik yardımları kapsayan bir programdır.

- Meda Programı: Avrupa Birliği tarafından; Cezayir, Kıbrıs, Mısır, Ürdün, Lübnan, Malta, Fas, Tunus, Filistin, İsrail, Suriye ve Türkiye'deki ekonomik ve sosyal reformlar ile politik stabilizasyon ve demokrasinin geliştirilmesine destek verilmesi, serbest bir ticaret alanının kurulması ve çevresel konularda işbirliği yapılması amacıyla hazırlanmış bir programdır. Program, kültürel ve insani boyutlara da vurgu yapan bir özellik taşımaktadır.

-CARDS Programı: Arnavutluk, Bosna-Hersek, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, Hırvatistan ve Makedonya'yı kapsayan ve bu ülkelerle Avrupa Birliği'ni yakınlaştırmaya amaçlayan bir stabilizasyon ve yardım programıdır.

-EDF Programı: Afrika, Karayip ve Pasifik devletleri ile okyanus ötesi diğer devlet ve bölgelere, Avrupa Birliği tarafından yapılacak kalkınma yardımları ile işbirliğinin geliştirilmesi gibi konuları içeren bir programdır.

Avrupa Yatırım Bankası (EIB):

⁵⁵ Can, a.g.e., s.24-28

Avrupa Birliği'nin finans kurumu olan Avrupa Yatırım Bankası 1958'de Roma Antlaşması ile Birliğin hedeflerini gerçekleştirmesine yardımcı olarak yatırımları finanse etmek amacıyla Avrupa Birliği üyesi devletlerin sahipliğinde kurulmuştur. Mali özerkliğe sahip bankanın merkezi Lüksemburg'dadır.

Avrupa Yatırım Bankası'nın öncelikli hedefi Avrupa Birliği'nin dengeli gelişimine katkıda bulunmaktır. Bunun yanı sıra trans-Avrupa ulaşım ve telekomünikasyon ağlarının geliştirilmesine, çevrenin korunmasına, enerji kaynaklarının devamlılığının sağlanmasına ve endüstri ve küçük işletmelerin uluslararası düzeyde rekabet gücünün artırılmasına yönelik projelere finansman sağlamaktadır.⁵⁶

2.1.4. Genişlemenin Bütçe Maliyeti

Bir süper güç olma yolunda ki AB'ye üye olan devletler bazı yetkilerini AB'ye devretmek zorundadırlar (2004 yılında üye olan devletler yetki devrini yaşamışlardır) :

- İç Pazarın İşleyebilmesi İçin Gerekli Olan Rekabet Kuralları,
- Para Politikası,
- Ortak Ticaret Politikası,
- Gümrük Birliği,
- Ortak Balıkçılık Politikası Altında Yer Alan Canlı Deniz

Kaynakları.

Bazı yetkilerde paylaşılacaktır:

- İç Pazar,
- Özgürlük, Güvenlik Ve Adalet Alanları (AB'nin Bu Konularda

⁵⁶ Can, a.g.e., s.24-28

Yasama Yetkisi Yoktur)

- Tarım Ve Balıkçılık (Sudaki Biyolojik Kaynakların Korunması

Dışında),

- Ulaşım Ve Trans-Avrupa Ağları,
- Enerji,
- Sosyal Politika (Ekonomik, Sosyal, Bölgesel Uyumlaşma),
- Çevre, Tüketici Korunması Ve Kamu Sağlığına İlişkin Ortak

Güvenlik. Genişlemenin ekonomik hedefleri ise şunlardır:

- İstikrarlı Birlik,
- Fiyat İstikrarı Çapası,
- Daimi Bütçe Disiplini,
- Tek Pazarın (Single Market) Oluşturulması
- Tek Para Birimi Euro İle Şeffaflık Ve Rekabet Ortamının

Yaratılarak, İstihdam Ve Büyümenin Güçlendirilmesi O halde nasıl ki Türkiye kazanımlarını düşünüyor, yapısal sorunlarını AB fonları ile kaynak elde ederek çözmeyi umut ediyorsa, AB’de Türkiye’nin katılımının maliyetini hesaplamaktadır.

Biraz daha ayrıntılı incelersek, “AB neden genişlemek istiyor, Türkiye’nin katılımından ne bekliyor?” sorularının ekonomik açıdan cevabını şu şekilde kategorize edebiliriz:

AB açısından:

- (1) Avrupalı firmaların rekabet gücünü geliştirecek bir süreç olması

-Pazar yakınlığı avantajı

-Düşük emek maliyeti

-Doğal kaynaklara erişim

(2) Dünyanın en büyük tek pazarı olma yolunda bir adım daha atılması

Ekonomik büyüme ve istihdam üzerinde olumlu etki

(3) Avrupa'da yaşam kalitesinde daha da iyileşme sağlanması

-Çevrenin korunması

-Suç ve kanundışı göçe karşı AB politikalarının benimsenmesi

(4) AB GSYİH yıllık artışında sürekliliğin sağlanması

(5) AB üyelerine yeni iş olanakları yaratılması AB'ye katılan üyelerin ekonomik nedenleri ise genel olarak:

(1) Piyasalarının küçük olması

(2) Tüketicilerin satın alma gücünün zayıflığı

(3) Sermaye yetersizliği

(4) GSYİH'nin artacak olması

(5) İstihdam olanaklarının artacak olması

(6) Tüketiciler için fırsatlar oluşması

(7) Sağlık ve güvenlik standartlarını taşıyan ve daha düşük fiyattan mal ve hizmetlerden yararlanma

Ekonomik bütünleşme; ülkelerin ekonomilerinin birbirine yakınlaşmasını ve bunun için de üye ülkelerin ekonomik ve maliye politikalarında belli bir eşgüdümü zorunlu kılmaktadır. Avrupa Birliği bütünleşmeye yönelik faaliyetlerini,

oluşturduğu finansman sistemi ile karşılamaktadır. Bu çerçevede, Birlik bütçesine üye ülkelerden çeşitli adlarla kaynaklar (tarımsal vergiler, gümrük vergileri, GSMH bazlı kaynak, katma değer vergisi gelirleri) aktarılmaktadır. Bu ölçek, tüm üye ülkelerin GSYİH'lerinin % 1,27'si kadardır.

Bütünleşmenin derinleştirilmesi ve yeni üye ülkelerin katılımı Birliğin finansmanında kaynak ihtiyacını artırmaktadır. 2000–2006 döneminde AB aday 10 ülkeye toplam, fonlardan 46 milyar Euro mali yardım yapılmıştır. 2004'te üye olan bu ülkelere kullandıkları fon kaynakları dışında 2002'de 6, 2003'te 8, 2004'te 11 ve 2005'te 13 ve 2006'da 15 milyar Euro katılım yardımı planlanmıştır. Müzakerelerin başladığı ülkelere de 2005 ve 2006 yıllarında yıllık 3,1 milyar EURO yardım yapılması öngörülmüştür. Bu miktarlar, AB- 15'in bütçeden daha az pay alacağı almıştır.

Rakamlarla ifade edilecek olursa; AB'ye katılan yeni 10 üye ile birlikte Gayri Safi Milli Hasılasında uzun dönemde % 1,5 – 7,8 arası artış yaşanmıştır. Mevcut üye ülkelerde bu artışın en fazla % 0,4 olacağı tahmin edilmektedir. AB-Türkiye İşbirliği Derneğinin yapmış olduğu bir çalışmaya göre, Türkiye'nin AB'ye üye olması halinde umulan sonuçlar şu şekilde sıralanmaktadır:⁵⁷

- Türkiye'de, Gayri Safi Milli Hasılanın % 0,8 ve tüketimin % 1,4 artması bekleniyor.
- Refah düzeyi ilk aşamada % 1,4 sıçrama kaydedebilecektir. Kurumsal reformların GSMH'ye katkısı % 8,9 olacak.
- Eğer tüm yapısal reformlar zamanında gerçekleştirilebilirse, Türkiye'nin ticari hacmi % 50 artırılabilir. AB'nin Türkiye'ye ihracatı da yaklaşık % 20 artabilir.
- AB üyeliği ile faizler düşeceği için, Türkiye AB'nin diğer ülkelerinden daha hızlı kalkınacaktır.

⁵⁷ <http://www.bayindirlik.gov.tr/turkce/dosya/Muzakeresurecindeturkiye1.pdf>

- AB'ye katılımı ile ilk aşamada Türkiye'nin ithalatında %12,2 ihracatında ise % 8,1 artış olacağı tahmin edilmektedir.

Türkiye'nin AB'ye maliyeti açısından farklı rakamlar mevcuttur. Üyelikle beraber aktüel prosedüre göre, yılda 16 milyar Euro'nun üstünde olacağı bizzat konseyin Türkiye değerlendirmelerinde yer almıştır (doğrudan yardımların tam üyelikten 10 yıl sonra başlamakta olduğu da göz ardı edilmemelidir).

2.2. AB Üyesi Ülkelerde ve Aday Ülkelerde Ekonomik Gelişmeler ve Büyüme

AB ekonomi politikası ilkelerinde öncelik, fiyat istikrarı ile birlikte güçlü ve sürdürülebilir büyüme ve istihdama verilmiştir. Daha yüksek büyüme ve istihdam artışına yönelik makro ekonomi politikaları izlenmesi hedeflenmiştir. Bu hedefin de koordineli ekonomik reformlarla gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

Tablo-6 ekonomik büyüme rakamlarını içermektedir. Tabloya bakıldığında EPB'nin ilk yıllarında (1999-2000) önemli büyüme yaşanmıştır. Bunda tek paraya geçilmesi önemli rol oynamıştır. Sonraki dönemde bu gelişme azalmış ve 2003 yılında Almanya ve Portekiz ekonomilerinde negatif ekonomik büyüme yaşanmıştır.

2003 yılı hemen tüm ülke ekonomilerinde büyümenin yavaşladığı yıl olmuştur. Sonraki dönemlerde büyüme oranı zayıflamıştır. Büyüme oranlarının zayıf kalması AB ülkelerinde gündemi meşgul etmeye devam etmektedir. AB ekonomisinde yaşanan düşük verimlilik, rekabetçi üretim alanlarında zayıflık gibi yapısal sorunların devam etmesi nedeniyle üye ülkelerin gelecek dönemlere ait büyüme tahminleri de etkilenmektedir.

Tablo 6: Euro Bölgesi Ekonomilerinde Ekonomik Büyüme (%) (Önceki Yıla Göre GSYİH'daki değişim)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
AB (15 Ülke)	2.9	3.0	3.9	1.9	1.1	1.1	2.3	1.5	2.7	2.2 (f)	2.3 (f)
Euro Bölgesi (12)	2.8	3.0	3.9	1.9	0.9	0.8	2.0	1.4	2.7	2.1 (f)	2.2 (f)
Belçika	1.7	3.4	3.7	0.8	1.5	1.0	3.0	1.1	2.7 (f)	2.3 (f)	2.2 (f)
Danimarka	2.2	2.6	3.5	0.7	0.5	0.4	2.1	3.1	3.0 (f)	2.3 (f)	2.2 (f)
Almanya	2.0	2.0	3.2	1.2	0.0	-0.2	1.2	0.9	2.7	1.2 (f)	2.0 (f)
İrlanda	8.5	10.7	9.4	5.8	6.0	4.3	4.3	5.5	5.3 (f)	5.3 (f)	4.3 (f)
Yunanistan	3.4	3.4	4.5	5.1	3.8	4.8	4.7	3.7	3.8 (f)	3.7 (f)	3.7 (f)
İspanya	4.5	4.7	5.0	3.6	2.7	3.0	3.2	3.5	3.8 (f)	3.4 (f)	3.3 (f)
Fransa	3.5	3.2	4.0	1.9	1.0	1.1	2.3	1.2	2.2 (f)	2.3 (f)	2.1 (f)
İtalya	1.3	1.9	3.8	1.7	0.3	0.1	0.9	0.1	2.0	1.4 (f)	1.4 (f)
Lüksemburg	6.5	8.4	8.4	2.5	3.8	1.3	3.6	4.0	5.5 (f)	4.5 (f)	4.2 (f)
Hollanda	3.9	4.7	3.9	1.9	0.1	0.3	2.0	1.5	2.9	2.9 (f)	2.6 (f)
Avusturya	3.6	3.3	3.4	0.8	0.9	1.1	2.4	2.0	3.1 (f)	2.6 (f)	2.1 (f)
Portekiz	4.8	3.9	3.9	2.0	0.8	-1.1	1.2	0.4	1.2 (f)	1.5 (f)	1.7 (f)
Finlandiya	5.2	3.9	5.0	2.6	1.6	1.8	3.7	2.9	4.9 (f)	3.0 (f)	2.6 (f)
İsveç	3.7	4.5	4.3	1.1	2.0	1.7	4.1	2.9	4.0 (f)	3.3 (f)	3.1 (f)
İngiltere	3.3	3.0	3.8	2.4	2.1	2.7	3.3	1.9	2.8	2.6 (f)	2.4 (f)

Kaynak: Eurostat, (f): Tahmin

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996_39140985&_dad=portal&_schema=PORT_AL&screen=detailref&language=en&product=STRIND_ECOBAC&root=STRIND_ECOBAC/ecobac/eb012

Türkiye açısından değerlendirme yapıldığında ise: Türkiye gerek AB ülkeleri gerekse yeni üye ülkelerle karşılaştırıldığında rakamsal olarak başarılı bir büyüme performansı göstermiştir. 2001 yılında yaşanan krizin etkisini bu tabloda da görmek mümkündür. 2001'de ciddi şekilde daralma yasayan ekonomide, büyüme oranı -7.5 gibi önemli bir düşüş yaşamıştır. Daha sonraki yıllarda üst üste yüksek büyüme rakamlarına ulaşılmıştır.

Tablo'daki ekonomik büyüme rakamları incelendiğinde, 2004 yılında AB'ye katılan 10 yeni ülkede daha büyüme eğilimi gözlenmektedir. Letonya, Litvanya, Estonya, Bulgaristan, Slovakya önemli büyüme ortalamalarına ulaşmıştır.

Tablo 7: Yeni Üye Ülke Ekonomilerinde Ekonomik Büyüme (%) (Önceki Yıla Göre GSYİH'daki değişim)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
AB (15 Ülke)	2.9	3.0	3.9	1.9	1.1	1.1	2.3	1.5	2.7	2.2(f)	2.3(f)
EuroBölgesi (12 Ülke)	2.8	3.0	3.9	1.9	0.9	0.8	2.0	1.4	2.7	2.1(f)	2.2(f)
Bulgaristan	3.9	2.3	5.4	4.1	4.9	4.5	5.6	5.5	6.0(f)	6.0(f)	6.2(f)
Çek Cum	-0.8	1.3	3.6	2.5	1.9	3.6	4.2	6.1	6.0(f)	5.1(f)	4.7(f)
Estonya	4.4	0.3	10.8	7.7	8.0	7.1	8.1	10.5	10.9(f)	9.5(f)	8.4(f)
Güney Kıbrıs	5.0	4.8	5.0	4.0	2.0	1.8	4.2	3.9	3.8(f)	3.8(f)	3.9(f)
Letonya	4.7	3.3	6.9	8.0	6.5	7.2	8.6	10.2	11.0(f)	8.9(f)	8.0(f)
Litvanya	7.5	-1.5	4.1	6.6	6.9	10.3	7.3	7.6	7.8(f)	7.0(f)	6.5(f)
Macaristan	4.9	4.2	5.2	4.1	4.3	4.1	4.9	4.2	3.9	2.4(f)	2.7(f)
Malta	3.4	4.1	5.7	-1.1	1.9	-2.3	0.8	2.2	2.3(f)	2.1(f)	2.2(f)
Polonya	5.0	4.5	4.2	1.1	1.4	3.8	5.3	3.5	5.2(f)	4.7(f)	4.8(f)
Romanya	:	-1.2	2.1	5.7	5.1	5.2	8.4	4.1	7.2(f)	5.8(f)	5.6(f)
Slovenya	3.9	5.4	4.1	2.7	3.5	2.7	4.4	4.0	4.8(f)	4.2(f)	4.5(f)
Slovakya	3.7	0.3	0.7	3.2	4.1	4.2	5.4	6.0	6.7(f)	7.2(f)	5.7(f)
Türkiye	3.1	-4.7	7.4	-7.5	7.9	5.8	8.9	7.4	6.0(f)	6.4(f)	6.3(f)

Kaynak: Eurostat (f): Tahmin

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996.39140985&_dad=portal&_schema=PORT

AL&screen=detailref&language=en&product=STRIND_ECOBAC&root=STRIND_ECOBAC/ecoba c/eb012

2.3.İşgücü Piyasası

1973–74 petrol krizleri ile dünya ekonomileri, tam istihdam seviyesinden uzaklaşmış, 1980’lerin yarısına kadar geçen dönemde ise yaşanan stagflasyonun enflasyona dönüşmesiyle işsizlik sorunu ortaya çıkmıştır. 80’li yıllardan başlayan ve 90’lı yıllarda en yüksek düzeylere ulaşan işsizlik sorunu karşısında, ortak istihdam ve işsizlik politikalarının uygulanması yönünde uzlaşya varılmıştır.

1997 yılında Amsterdam Antlaşması ile Kurucu Antlaşmaya “istihdam” başlığının ilave edilmesi ile; istihdam konusunun AB’nin ortak bir sorunu olduğu belirtilmiş ve üye devletler ile AB, işbirliği içinde ortak bir istihdam stratejisi geliştirilmeye çağrılmıştır. Böylece Amsterdam Antlaşması, Avrupa İstihdam Stratejisi için bir sürecin başlangıcı olmuştur.

Dinamik bir yapıya sahip olan Avrupa İstihdam Stratejisi, ileriye yönelik hedeflerin belirlendiği, somut ve planlı adımlardan oluşan bir süreçtir. Avrupa

İstihdam Stratejisi'nin temel hedefi, 2000 yılında yapılan Lizbon Zirvesi'nde belirtildiği gibi, "dünyanın rekabetçi, dinamik ve bilgiye dayalı bir ekonomisi olma, daha çok ve daha iyi işler yaratarak ve sosyal bütünleşmeyi gerçekleştirerek sürdürülebilir bir ekonomik gelişme sağlama"dır. Bu açıdan Birlik, istihdam politikalarının uygulanması ve stratejik hedeflerin gerçekleştirilmesi doğrultusunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

İşsizlik, sadece AB'ye katılma isteğinde olan ülkelerin değil; aynı zamanda AB üyesi ülkelerin de en temel sorunudur. AB'ye üye olan ülkelerin işsizlik oranlarına bakıldığında (2004); Almanya %12,6 ile son yetmiş üç yılın, Fransa %10 ise son beş yılın en yüksek seviyesine ulaşırken; işsizlik oranı Yunanistan'da %10,2, İspanya'da ise %10,8 seviyesindedir. Bir yıl ve daha uzun süredir işsiz kalanların toplam işsizler içindeki oranları ise; İtalya'da %58, Yunanistan'da %56, Almanya'da %50, Belçika'da %47, Fransa'da %41, İrlanda'da %34 ve Portekiz'de %45'tir. 1 Mayıs 2004'te AB'ye yeni üye olan ülkelerde de işsizlik oldukça yüksek seviyelerde bulunmaktadır.

Yeni üyeler içinde işsizlik oranları incelendiğinde en yüksek işsizlik %19,5 ile Polonya'da görülmektedir ki; bu oran Çek Cumhuriyeti'nde %8,3, Litvanya'da %8,6, Letonya'da %9,4, Slovakya'da %16,2 seviyesindedir. AB'ye üye olan ülkeler içinde işsizliğin daha düşük görüldüğü ülkelerde, part-time ya da geçici işlerde çalışma oranları oldukça yüksektir. Part-time işlerde çalışanların toplam istihdam içindeki payı; Belçika'da %21, Danimarka'da %22, İrlanda'da %16, Hollanda'da %45, Avusturya'da %18, İsveç'te %23 ve İngiltere'de %25 seviyesindedir. tipik istihdamın yaygın olduğu bu ülkeler, işsizlikle mücadele konusunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

Aynı şekilde geçici işlerde de yüksek oranlarda istihdam söz konusudur. Geçici işlerde istihdam edilenlerin toplam istihdam içindeki payları; İspanya'da %30, Portekiz'de %20, Finlandiya'da %17, İsveç'te %15 ve Hollanda'da %14 seviyesindedir. AB'ye aday ülkelerin –Bulgaristan, Romanya, Hırvatistan, Türkiye-tam üyelikleri söz konusu olduğunda, bu durumdan en fazla etkilenecek olan, aday ülkelerin işgücü piyasasıdır. AB müktesebatına uyum sürecinde AİS önemli bir

konuma sahiptir. Bu açıdan AİS'ye katılım konusunda aday ülkelerin proje ve çalışmaları mevcuttur.

Bu çalışmalar işgücü piyasası ile ilişkili olan kurumlarca ya da AB'nin desteği ile yürütülmektedir. Bu çalışmalardan olumlu sonuç alınması, istihdam konusunda AB'ye uyumun sağlanmasında etkili olacaktır. Ancak AB ve aday ülkeler, istihdam ve işgücü piyasası açısından değerlendirildiğinde büyük farklar görülmektedir. Bulgaristan ve Hırvatistan, istihdam oranı ve kadın istihdam oranı açısından AB ortalamasının gerisindedir ve AİS hedeflerinden de uzaktır. Bulgaristan ve Hırvatistan'da işsizlik ve kadın işsizliği AB ortalamasının çok üzerindeyken, Romanya bu açıdan AB ortalamasının altında kalabilmiştir. İstihdamın sektörel dağılımında ise Bulgaristan ve Romanya, hizmet sektöründeki istihdam açısından AB ortalamasının oldukça altında kalmış olup; tarım sektöründeki istihdamın payı ise çok büyük düzeydedir.

Hırvatistan ise %5'lik tarım sektöründeki istihdamı ile AB ortalamasına ulaşabilen tek aday ülkedir. Türkiye, ekonomik yapı olarak piyasa ekonomisine geçiş sürecindedir, bu nedenle geçiş dönemini yasayan ülkelerin karşılaştığı problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Türkiye'de her şeyden önce istikrarlı makroekonomik politikaların uygulanması gerekmektedir. Türkiye yıllar itibariyle ekonomik büyüme sağlamıştır ancak, bu büyüme yeterli değildir; ekonomik büyümenin istihdamla desteklenmesi gereklidir. Bu açıdan yeni işlerin yaratılması ve girişimciliğin desteklenmesi çok önemlidir.

Lizbon Zirvesi'nde 2010 yılı için istihdam oranı genelde %70, kadınlarda %60 olarak hedef konulmuştur. Stockholm Zirvesi'nde ise, 2005 yılında istihdam oranı genelde %67, kadınlarda %57, yaşlı istihdam oranı %50 olacaktır. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin 2005 yılı hedeflerine ulaştığı söylenemez. Nisan 2005 HİA'ya göre istihdam oranı genelde %43,5, kadınlarda istihdam oranı %22,7'dir. Türkiye özellikle kadın istihdam oranı ile AB ortalamasının oldukça altında kalmıştır.

Türkiye'deki 20-54 yaş arasındaki nüfus; istihdam açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Türkiye bu açıdan AB'ye göre daha avantajlı konumdadır.

Avrupa nüfusunun yaşlanması, istihdamdaki önemli sorunlardan biri olarak görülmektedir; bu nedenle yaşlı insanları istihdamda tutmanın yollarını aramaktadırlar. Stockholm Zirvesi'nde 2010 yılı için yaşlılara %50 istihdam oranı hedefinin konulması, Avrupa'nın bu konuda taşıdığı endişeyi göstermektedir. Sonuç olarak Türkiye, yaşlı Avrupa'ya karşı genç nüfusunu verimli şekilde kullanabilirse, gelecek için olumlu sonuçlar alabilecektir.

Genç nüfus, bağımlılık oranını azaltan bir unsurdur. Ancak Türkiye'de çalışma çağındaki nüfus işsizdir. Yeni işler yaratılmaz ve işgücü piyasasının ihtiyaçlarına göre eğitim verilmezse; genç işgücü sahip olduğu "fırsat" niteliğini kaybedecektir. İşgücü piyasasının gerektirdiği niteliklere sahip olmak için gençler, mesleki ve teknik eğitim ile donanımlı hale getirilmelidir. Yeni işlerin yaratılabilmesi için, uygun bir yatırım iklimi gereklidir. Yatırımların önündeki bürokratik engeller kaldırılmalı ve yatırım mevzuatında yeni düzenlemelere gidilmelidir. Gençlerin girişimciliği desteklenmeli ve bu konuda gençlere gerekli eğitimler verilmelidir.

AB'nin istihdamın artırılmasına ilişkin hedefleri ekonomi politikalarının da temel önceliklerinden biri olmuştur. 1999 yılında AB, yüksek ve sürdürülebilir büyüme ve istihdamın gerçekleştirilebilmesi için hedefler koymuştur. EPB'ye geçilmesinin ilk yıllarında istihdamda artış yaşanırken sonraki dönemlerde istihdam piyasasındaki yapısal sorunlarında etkisiyle düşüşler yaşanmıştır.

Euro'nun fiilen hayata geçirilmesi, sürdürülebilir kalkınma ve istikrar için uygun bir ortam yaratmış, buna karşın ekonomik reform ve bütünleşmeye katkıda bulunması beklentileri ekonomide görülen yavaşlama nedeniyle tam olarak gerçekleşmemiştir.

Ekonomide görülen yavaşlamanın Birlik bünyesindeki yapısal problemlerden kaynaklanan boyutu (düşük verimlilik, zayıf Ar-Ge çalışmaları, yaşlanan nüfus, genç nüfusun eğitimi, rekabetçi ekonomik yapı gibi) gelecek için çözüm beklemektedir. 2000 yılında gerçekleştirilen Lizbon Zirvesi'nde, AB'nin 2010 yılına kadarki hedefleri doğrultusunda istihdam, sürdürülebilir büyüme, bilgi toplumu ve AR-GE konuları ön plana çıkmıştır.

Tablo-8 AB ortalamasında genel olarak düşük istihdam artışı yaşandığını göstermektedir. 2005 yılında İrlanda, İspanya ve Lüksemburg'ta bu ortalamanın dışında gerçekleşen istihdam artışı başarılı rakamlara ulaşmıştır.

Tablo 8: Euro Bölgesi Ekonomilerinde Toplam istihdam Artışı (%)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2004	2005	2006
AB (15 Ülke)	1.0	1.7	1.9	2.2	1.4	0.7	0.5	0.7	0.8
Euro Bölgesi (12 Ülke)	0.9	1.9	2.0	2.4	1.5	0.7	0.4	0.7	0.8
Belçika	0.5	1.6	1.3	2.0	1.4	-0.1	0.0	0.6	1.0
Danimarka	1.2	1.5	1.0	0.4	0.8	-0.1	-1.3	0.0	0.7
Almanya	-0.1	1.2	1.4	1.9	0.4	-0.6	-0.9	0.4	-0.1
İrlanda	5.6	8.6	6.2	4.6	3.0	1.8	2.0	3.1	4.6
Yunanistan	-0.5	2.9	0.3	0.5	0.3	0.2	1.5	3.4	0.9
İspanya	3.6	4.5	4.6	5.1	3.2	2.4	3.1	3.5	3.8
Fransa	0.4	1.5	2.0	2.7	1.8	0.6	0.1	0.0	0.4
İtalya	0.3	1.0	1.1	1.9	2.2	1.6	1.5	0.3	0.2
Lüksemburg	3.1	4.5	5.0	5.5	5.6	2.9	1.8	2.3	3.0
Hollanda	3.3	4.1	3.9	3.1	2.6	0.5	-0.5	-0.9	0.0
Avusturya	0.9	1.3	1.6	1.0	0.6	-0.1	0.0	0.0	0.5
Portekiz	:	:	1.9	1.7	1.6	0.5	-0.4	0.1	0.0
Finlandiya	3.3	2.0	2.5	2.2	1.5	1.0	0.1	0.4	1.3
İsveç	-1.3	1.6	2.1	2.4	1.9	0.2	-0.3	-0.6	0.4
İngiltere	1.8	1.0	1.4	1.2	0.8	0.8	1.0	1.0	0.9

Kaynak: Eurostat

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORT

AL&screen=detailref&language=en&product=STRIND_ECOBAC&root=STRIND_ECOBAC/ecoba/c/eb031 (24.04.2007)

Tablo'daki göstergeler Tablodaki yeni üye ülkelerin büyüme rakamlarıyla karşılaştırıldığında tezat oluşturmaktadır. Çünkü yüksek büyüme rakamlarına rağmen istihdam artış oranı zayıf kalmıştır. Bunun sebebi kaydedilen büyüme rakamlarının içeriğinin ayrıntılı incelemesiyle ortaya çıkabilecektir. Büyük çoğunluğu Eski Doğu Bloku Ülkelerinden oluşan yeni üye ülkeler piyasa ekonomisine geçişte hızlı bir reform sürecinden geçmişlerdir.

Özellikle Lizbon Kriterlerinin gerektirdiği reformları yapma konusunda oldukça ısrarlı bir tutum sergileyen bu ülkeler uygun yatırım ortamı yaratmayı başarmışlardır. Böylelikle büyük miktarlarda doğrudan yabancı sermaye çekmeyi

başarmışlardır. Bu da ülkelerde hızlı büyümeye katkıda bulunmuştur. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen istihdam konusunda aynı derecede başarılı olamamışlardır.

Tablo 9: Yeni Üye Ülke Ekonomilerinde Toplam istihdam Artışı (%)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
AB (15 Ülke)	1.0	1.7	1.9	2.2	1.4	0.7	0.5	0.7	0.8
Euro Bölgesi (12 Ülke)	0.9	1.9	2.0	2.4	1.5	0.7	0.4	0.7	0.8
Bulgaristan	-3.9	-0.2	-2.1	-3.5	-0.4	0.4	6.3	2.2	1.5
Çek Cum	0.2	-1.5	-3.4	-0.2	0.5	0.6	-1.3	0.1	1.6
Estonya	0.0	-1.9	-4.4	-1.5	0.9	1.3	1.4	0.0	2.0
Güney Kıbrıs	-0.3	1.0	7.9	0.6	2.2	2.1	3.8	3.8	3.6
Letonya	4.4	-0.3	-1.8	-2.9	2.2	2.3	1.0	1.1	1.5
Litvanya	0.6	-0.8	-2.2	-4.0	-3.3	4.0	2.3	-0.1	1.4
Macaristan	0.2	1.8	3.4	1.3	0.3	0.0	1.3	-0.7	0.0
Malta	0.0	0.0	0.7	8.4	1.8	0.6	1.0	-0.8	1.6
Polonya	1.4	1.2	-3.9	-1.6	-2.2	-3.0	-1.2	1.3	2.3
Romanya	:	:	:	2.5	-0.8	-2.7	-0.1	0.2	0.2
Slovenya	-1.9	-0.2	1.4	0.8	0.5	1.5	-0.4	0.5	0.3
Slovakya	-1.2	-0.4	-2.7	-1.8	0.6	-0.5	1.8	-0.3	1.4
Türkiye	-2.5	2.8	2.1	-0.4	-1.0	-1.8	-1.0	3.0	1.4

Kaynak: Eurostat

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=STRIND_ECOBAC&root=STRIND_ECOBAC/ecoba c/eb031

Türkiye açısından değerlendirme yapıldığında ise: Türkiye içinde istihdam artışı konusunda istikrarlı bir seyir söz konusu değildir ayrıca istihdam artış oranı zayıf kalmaya devam etmektedir. AB'nin bilgiye dayalı ve dinamik rekabet gücü yüksek ve dünyada lider olmak üzere saptadığı hedefleri içeren Lizbon Kriterleri açısından Türkiye birçok yeni üye ülkeye kıyasla başarılı kabul edilecek bir konumdadır ancak yeterince istihdam yaratamamaktadır.

Ekonomik kırılganlığın giderek azalması ve yatırım ortamının iyileştirilmesi çabaları bu konuda olumlu katkılar sağlayacaktır. Ancak yüksek seviyede genç nüfusa sahip Türkiye'nin istihdam yaratabilme gücü genç nüfusun artış oranı karşısında önemli zorluklar yaşamaktadır. Bu zorluklar kalıcı işsizliğe dönüş eğilimi göstermektedir.

2.4. Dış Ticaret

1 Mayıs 2004 tarihinden itibaren AB'nin ticaret anlaşmaları yeni üye ülke topraklarına da uygulanmıştır. Bu durum özellikle uluslararası ticaret akımlarını garanti altına almak için bazı adaptasyonların yapılmasını zorunlu kılmıştır. Şili'den Güney Afrika Cumhuriyetine, İsrail'den Hırvatistan'a kadar söz konusu adaptasyonları 1 Mayıs'a kadar tamamlamak için AB'nin ticaret ortakları ile görüşmeleri sürdürmüştür.

AB ayrıca 1 Mayıs'tan sonra bir olumsuzluk yaşanmadan bütün ticaret ortaklarının mevcut üyelere tanıdıkları ticari muameleleri aynen yeni üyelere de genişletmelerini sağlamaya çalışmıştır. Çelik, tekstil ve bazı sanayi ürünleri üzerinde kotaların adapte edilmesine öncelik verilmiştir.

Yeni üye ülkelerin geleneksel ithalatını göz önüne almak amacıyla AB çelik ve tekstilin yanı sıra Çin menşeli bazı sanayi ürünlerine (ayakkabı, mutfak eşyası ve seramikler) uygulanan kotalarını arttırmıştır.

Beşinci genişleme, bir bölgesel blok olarak AB'nin hem dünya ekonomisindeki yerini hem de ABD ve Japonya karşısındaki konumunu değiştirmiştir. Bir taraftan AB, en önemli ticaret ortağı olan ABD ve Japonya karşısında daha güçlü bir konum elde etmeye çalışırken; diğer taraftan ABD de bu genişlemeden bazı avantajlar elde etmiştir. Yeni üyelere AB'ne tam üye olmadan önce ortalama olarak %9'luk bir orana sahip olan tarifeler, katılım sonrası, AB'nin ortak tarifesi olan %4'e gerilemiştir. Bu durum, AB piyasasına ihracat yapan ABD'nin genişleme sonrası daha düşük tarifelerden kazançlı çıkmasına yol açmıştır. 2002 verilerine göre, 15 üyeli AB'nin dış ticaretinde ABD'nin payı %21 iken, 25 üyeli AB'nin dış ticaretindeki payı %23'e yükselmiştir. Benzer şekilde, 2002 yılında 15 üyeli AB'nin dış ticaretinde %5.6'lık paya sahip olan Japonya, genişleme sonunda %6.4'lük bir paya ulaşmıştır.⁵⁸

⁵⁸ Hayriye Atik, "Beşinci Genişlemenin Avrupa Birliği'nde Yol Açtığı Ekonomik Dönüşümler ve Türkiye", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Sayı : 21 Yıl : 2006/2, s.173-189

Beşinci genişleme AB'nin dünya nüfusu içindeki payını %6.1'den %7.3'e çıkartmıştır. Genişlemeden önce ABD nüfusunun 1.3 katı olan AB nüfusu, genişlemeden sonra 1.5 katına ulaşmıştır. Benzer şekilde, genişlemeden önce Japonya nüfusunun 3 katına eşit olan AB nüfusu, 3.5 katına yükselmiştir. Yeni üyelerin katılımı, AB'nin 9, 310 milyar Euro olan GSYİH'sını 9,752 milyar Euro'ya çıkartarak ABD'nin 9,673 milyar Euro olan gelirini geçmesini sağlamıştır.⁵⁹

Bu artışla birlikte, AB'nin dünya geliri içinde %30.4 olan payı, %31.8 olarak gerçekleşmiştir. Genişleme sonunda AB'nin toplam GSYİH'sı artmakla birlikte, kişi başına gelirden azalma ortaya çıkmıştır. 15 üyeli AB'nde 24.2 bin Euro olan kişi başına gelir, 21.3 bin Euro'ya gerilemiştir. Böylece, ABD(32.9 bin Euro) ve AB (21.3 bin Euro) arasındaki kişi başına gelir farkı, daha da büyümüştür.

Son genişleme, AB'nin dünya ile olan ticaretini azaltmıştır. Bunun nedeni, genişlemenin ticaret yaratıcı etkisi olabilir. Genişlemeden önce AB'nin on yeni üyesi ile yaptığı ticaret, dış dünya ile yaptığı ticaret olarak kabul edilirken; genişlemeden sonra, bu ülkelerle yaptığı ticaret topluluk içi ticaret haline dönüşmüştür. 15 üyeli AB'nin dünya ile yaptığı ticaret 1.977 milyar Euro'dan 1.799 Euro'ya düşmüştür. Buna paralel olarak, AB'nin dünya mal ticareti içindeki payı %19.4'den %17.7'ye gerilemiştir. Bir taraftan AB'nin dünya ticaretinin azalması, diğer taraftan genişleme sonucunda AB'nin GSYİH'sının artması; mal ve hizmet ihracı ile mal ve hizmet ithalatının GSYİH paylarının gerilemesine de yol açmıştır. 15 üyeli AB'nin mal ve hizmet ihracının GSYİH içindeki payı %14 iken, 25 üyeli AB'nin mal ve hizmet ihracının GSYİH içindeki payı %12.4'ye inmiştir. 15 üyeli AB'nin mal ve hizmet ithalinin GSYİH içindeki payı, %13.3 iken, 25 üyeli AB'nin mal ve hizmet ithalinin GSYİH içindeki payı %12.1'e gerilemiştir.

Genişleme AB'nde GSYİH'nın sektörel dağılımını fazlaca etkilememiştir. Tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerinin GSYİH payları hemen hemen eski oranlarını korumuştur. Bununla beraber, genişleme AB'ndeki işsizlik oranını yükseltmiştir. 15 üyeli toplulukta %8.1 olan işsizlik oranı, %9.1'e yükselmiştir.

⁵⁹ Atik, a.g.e., s. 173-189

Böylece, ABD (%6.0) ve Japonya(%5.3) karşısında görece olarak yüksek işsizlik oranına sahip olan AB'nin genişleme sonrası işsizlik oranları daha da artmıştır. İşsizlik oranının yükselmesi, aktif nüfusun istihdam oranını da %64.4'den %63.0 düşürmüştür.

Genişleyen AB, bütçe açıklarının GSYİH payı açısından (-2.8), ABD (-4.8) ve Japonya'ya (-7.5) göre daha iyi bir performans sergilemektedir. Bunun nedeni, 1991 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması'yla parasal birliğe katılacak ülkelerin bütçe açıklarının GSYİH'daki payının en fazla %3 olabileceğinin karara bağlanmasıdır. Bu kural daha sonra kaldırılmasına rağmen, Euro alanına girecek ülkelerin belirlenebilmesi için 1990'lı yılların ikinci yarısında üye ülkelerin bu kurala uymak için çaba harcamaları, AB'nde bütçe açıklarının azalmasını sağlamıştır.⁶⁰

Sonuç olarak; beşinci genişleme AB'nin ABD ve Japonya karşısındaki durumunu değiştirerek, dünya ekonomisi üzerindeki konumunu etkilemiştir. Genişleme, dünya nüfusu ve dünya geliri içinde AB'nin payını artırarak ABD ve Japonya karşısında daha büyük bir güç haline gelmesini sağlarken; kişi başına gelir, işsizlik oranı ve dünya ticareti içindeki pay gibi göstergeler açısından AB ortalamalarının kötüleşmesine yol açmıştır.

2.5. Fiyatlar

Euro Alanındaki para politikasını, üçüncü aşamanın başlaması ile birlikte kurulan Avrupa Merkez Bankaları Sistemi belirlemekte ve uygulamaktadır. Avrupa Birliği'ne üye devletlerin ulusal merkez bankaları ve Avrupa Merkez Bankası'ndan oluşan Sistemin temel amacı fiyat istikrarını korumak, bu amaca zarar vermeden Birliğin genel ekonomik politikalarını desteklemek, açık pazar ekonomisi ile serbest rekabet ilkelerine göre davranmak, kaynakların etkin kullanımını sağlamaya çalışmaktır. Avrupa Birliği Antlaşması'na göre AMBS bağımsız bir sistem olup, karar verme organlarından hiçbirisi sistem haricindeki kurumlardan talimat almayacaktır ve karar organlarına hiç bir şekilde müdahalede bulunulmayacaktır.

⁶⁰ Atik, a.g.e., s. 173-189

Avrupa Birliği Antlaşması ile de Avrupa Merkez Bankasının esas alacağı iki temel prensip belirlenmiştir. Bunlar “fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülmesi” ile “politik bağımsızlıktır.”⁶¹

Birliğin fiyat istikrarı odaklı para politikası Kıta Avrupası genelinde oluşturulmaya çalışılan “İstikrar Kültürünün” en önemli parçasıdır. Avrupa Merkez Bankası eski Başkanı Duisenberg, “Avrupa Merkez Bankası, istikrar amaçlı para politikası uygulamalıdır” fikrini savunarak bunun önemini, Bankanın ilk kurulduğu zaman belirtmiştir .

Fiyat istikrarının temel amaç olarak belirlenmesi, diğer bütün makro ekonomik hedefleri içeren ve onlara ulaşmak için gerekli ön koşul olarak görülmektedir. Bu yorum, özellikle Euro Alanı’nda yaşanan yüksek işsizlik nedeniyle eleştiri almaktadır. Çünkü, işsizliğin çözüm bekleyen en önemli sorun olduğunu düşünenler Avrupa Merkez Bankası’na sadece fiyat istikrarını kurma görevinin verilmesini eleştirmektedir.⁶²

Avrupa Merkez Bankası Yönetim Konseyi 1998’de, Avrupa Para Enstitüsü’nün hazırladığı para politikasına yol gösteren çalışmasına dayanarak izlenecek politikaların stratejisini belirleyen bir bildiri yayınladı. Bu stratejinin üç önemli unsuru vardır. Birincisi fiyat istikrarı amacının miktar olarak belirlenmesi, ikincisi para arzı artış kriterinin tespiti ve üçüncüsü de fiyat istikrarına yönelik tehditlerin değerlendirilmesidir.⁶³

- Fiyat İstikrarının Miktar Olarak Belirlenmesi: Avrupa Merkez Bankası’nın geliştirdiği yeni bir indeks olan Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat İndeksini (HICP-Harmonized Index Of Consumer Prices) geliştirmiştir. Fiyat istikrarı da HICP’nin Euro bölgesi için orta vadede, yıldan yıla artışının %2’nin altında kalması olarak tanımlanmıştır.

⁶¹ Vural F.Savaş, **Çağımızın Deneyi: Euro**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999, s.75.

⁶² Suat Oktar, “Euro Bölgesinin Para Politikası: Strateji ve Araçlar” , **Marmara Journal of European Studies**, İstanbul 2002, s.83.

⁶³ Oktar, a.g.e., s.84.

Para Arzının Belirlenmesi: Monetarist yaklaşıma göre para politikasını belirleyen Avrupa Merkez Bankası, “Enflasyon parasal bir olaydır” yaklaşımını benimsemiş ve Euro sistemde paraya önemli bir yer vermiştir.⁶⁴

Bu nedenle para arzındaki artışları belli bir miktar değere bağlanmıştır. Para politikası için iki unsurdan oluşan bir strateji belirlenmiştir. Bunlardan birincisi, parasal büyüklüklerin (M3) önemli rolü ve geniş parasal büyüme için %4,5 değerinde bir referans değer belirlenmesidir. Buna göre, M3 yıllık artışı %4,5 olması gereklidir. Bu değerden sapmalar fiyat istikrarındaki riski gösterecektir. Gerçekleşen parasal büyüme ve referans değer arasındaki ilişki, Avrupa Merkez Bankası tarafından analiz edilecek ve sonuçlar açıklanacaktır. İkincisi ise fiyatlardaki gelişmelerin geniş tabanlı bir değerlendirmesidir.

- Fiyat İstikrarına Yönelik Tehditler Yukarıda sıralanan kriterlerin yanında, ayrıca ücretler, döviz kurları, üretim indeksleri, maliye politikası göstergeleri, tahvil fiyatları, fiyat indeksleri gibi değerler de Merkez Bankası tarafından izlenmektedir. Bunun sebebi, fiyat ve para arzı kriterlerinde farklı gelişmeler ve fiyat istikrarına tehdit oluşturacak durumlarda fiyat istikrarını korumaktır.⁶⁵

Avrupa Merkez Bankası, 2003 yılının ilk yarısında, 1999 yılının basından bu yana uygulanan para politikasını gözden geçirerek, 8 Mayıs 2003'te yayınladığı değerlendirme sonuçlarının genel eğilimi, dört yıl süresince uygulanan politikanın başarısının üst düzeyde olduğu, ancak bazı alanlarda küçük çaplı değişikliklere gitmenin yararlı olacağı yönündedir. Bu kapsamda ilk olarak, 1998 yılında fiyat istikrarı hedefi olarak belirlenen “uyumlaştırılmış tüketici fiyatları indeksi yıllık artış oranının % 2'nin altında gerçekleşmesi” hedefi korunmuş, buna karşın hedeflenen enflasyon düzeyinin % 2'nin altında ancak bu seviyeye yakın bir düzeyde olacağı açıklanmıştır. Böylelikle AMB, daha önce akademik çevrelerden ve piyasa aktörlerinden enflasyon hedefinin bir alt sınırı olmadığı yönünde gelen eleştirilere açıklık kazandırmayı hedeflemiştir. İkinci olarak iki sütunlu para politikası stratejisi korunmakla birlikte stratejinin yapısında küçük ancak önemli

⁶⁴ Martin Feldstein, “European Central Bank And The Euro: The First Year”, **NBER Working Papers**, 2000, s.5.

⁶⁵ Feldstein, a.g.e., s.6.

değişikliklere gidilmiştir. Para politikası stratejisinin ilk oluşturulduğu dönemde parasal göstergelerin enflasyon dinamikleri üzerinde öncelikli bir etkiye sahip olduğu belirtilerek, iki sütunlu stratejinin ilk sütununda genel likidite durumuna öncelik verecek bir yapı oluşturulması, diğer ekonomik göstergelerin ise ikinci bir sütunda ele alınması kararlaştırılmıştı.

Mayıs 2003'te ise parasal göstergelerin enflasyon üzerindeki etkisinin orta-uzun dönemde ortaya çıktığı belirtilerek, kısa-orta dönemde etkili olan diğer ekonomik gelişmelerin ilk sütunda ele alınacağı; parasal göstergelerin ise hedef değerler (M3 para arzı artış oranı için % 4,5'lik gösterge tavan) korunmasına karşın ikinci sütunu oluşturacağı açıklanmıştır. Böylelikle para politikası stratejisi iki sütunlu yapısını korumasına karşın, değerlendirme aşamasında yer alan göstergelerin önem sırası değiştirilmiştir. Söz konusu değişiklikte daha önce öncelik verilen M3 para arzı artış oranının 1999 yılından bu yana büyük ölçüde referans değerinin üzerinde seyretmesi etkili olmuştur.

Avrupa Merkez Bankası kendisine verilen görevleri yerine getirmek için açık piyasa işlemleri, kredi kolaylıkları ve zorunlu karşılıklar olmak üzere üç araç kullanmaktadır. Ulusal merkez bankaları ise, repo işlemlerinin gerçekleştirilmesi sırasında başarılı bir şekilde likidite sağlayarak, AMB olanaklarının bankalar tarafından kullanılmasını kolaylaştırarak ve zorunlu karşılık oranının uygulanmasını sağlayarak AMB'nin para politikası araçlarını kullanmasını kolaylaştırmaktadır.⁶⁶

Euro Alanı para politikasının uygulanmasında Avrupa Merkez Bankası'nın (AMB) fiyat istikrarını öngören para politikası stratejisi önde gelmektedir. AMB'nin temel hedefi Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat İndeksi ile ifade edilen yıllık enflasyonun %2'nin altına çekilmesidir.

1999–2004 yılları arasında enflasyon genelinde AMB'nin istikrar hedefi sınırları üstünde kalmış olmakla birlikte bunun temel nedeni, Euro Alanı'nda ani fiyat yükselişleridir. Kısa vadeli fiyat artışlarına karşın enflasyon beklentileri düşük ve AMB fiyat istikrarı hedeflerine yakın düzeyde seyretmiştir. AMB uzun vadeli

⁶⁶Savas, a.g.e., s.63

enflasyon hedeflerine uygun politikalar izlemiş ve faiz oranları seviyesini artırmamıştır. Genel para politikası açısından değerlendirildiğinde AMB, fiyat istikrarına bağlılığı sayesinde istikrarlı bir makroekonomik ortam yaratmıştır. Bu ortam EMU açısından uzun vadede ekonomik performansın artırılması için son derece önemlidir

2.6. Kamu Maliyesi

Ekonomik ve parasal birliğin 1 Ocak 1999'da son aşamasına geçilmesi ile birlikte para politikasının yürütülmesi Avrupa Merkez Bankası'nın sorumluluğuna bırakılmıştır. Maliye politikası ise üye ülkelerin sorumluluğunda kalmaya devam etmektedir. Üye ülkeler yetkileri dahilinde ulusal maliye politikalarını yürütmektedir. Avrupa'da EPB' nin gerçekleşmesi, ortak bir maliye politikasının yürürlüğe konmasını kapsamamaktadır. Maastricht Antlaşması para politikasını Topluluk düzeyinde merkezileştirirken, maliye politikası açısından üye ülkeler arasında eşgüdümü öngörmektedir.

EPB' de bütünleşme ilerledikçe dışsal asimetrik şoklarda ülke ekonomilerinin korumasız kalması söz konusu olacaktır. Bu nedenle ulusal ekonomi politikalarının bu etkiler göz önünde bulundurulmadan yürütülmesi, ülkeleri saptanan hedefleri gerçekleştirememeye durumunda bırakabilir. Üye ülkelerde maliye politikaları arasında koordinasyon ve uyum ihtiyacı EPB' nin işleyişinde olası riskleri azaltacaktır.

Maliye politikası araçları olan kamu harcamaları ve vergiler birbirinden bağımsız şekilde saptandığı takdirde etkinlik kaybına neden olacaktır. Bir üye ülkenin kamu harcamasını arttırması bir diğer ülkenin mallarına yönelik talebi de arttırması nedeniyle dışsallık yaratmaktadır. Koordinasyon eksikliği bu tür harcamalarla ortaya çıkan kamu malı tanımını belirsizleştirecektir. Bu anlamda bir altyapı harcaması, komşu ülkeye fayda sağlamasına rağmen eşgüdümün olmaması durumunda mali yükün dağılımını da belirsiz hale getirecektir. Dolayısıyla

yapılacak kamu yatırımlarının borçlanarak finanse edilmesi durumu ilgili ülkeleri farklı etkileyecektir.⁶⁷

Beşeri sermaye yatırımlarında da benzer durum yaşanmaktadır çünkü bu tür harcamalar da ulusal sınırları aşan etkiler yaratacaktır. Söz konusu kamu yatırımları büyüme oranını da etkilediği için ülkeler arası dışsallıkların dikkate alınmaması Birlik açısından etkinliğin azalmasına yol açacaktır. EPB' de bütünleşmenin tamamlanması faiz oranlarının düşmesine yol açarak genişletici maliye politikasına zemin hazırlayacaktır. Bu durum üye ülkelerin bütçe disiplininin uzaklaşmaları sonucunu getirebilir.

Sermaye ve işgücü hareketliliği, vergi uyumlaştırması olmaması durumunda ülkeleri farklı şekilde etkileyecektir. Ülkeler arasında vergi oranı farklılıklarından kaynaklanan sermaye ve işgücünün yer değiştirmesi, ülke ekonomilerinin büyümelerine farklı yansıyacaktır. Bu da Birlik içerisindeki ülke ekonomilerinin birbirlerine yakınlaştırılmasını etkileyecektir. Diğer taraftan yüksek kamu açığı bulunan ülkelere belirsizliğin artması sonucu sermaye ve işgücünün çıkışı, yatırımları ve dolayısıyla vergi kazançlarını azaltarak söz konusu ülkeleri olumsuz etkileyecek, kamu açıklarının kapatılmasındaki en önemli gelir kaynağından yoksun bırakmış olacaktır.

Emek faktörünün mobilitesi ile ilgili olarak farklı bir görüş de öne sürülmektedir. AB içinde farklı dillerin konuşulması, sosyal ve kültürel nedenlerden dolayı iş bulmak amacıyla başka bir ülkeye göçün mümkün olmadığı yönündedir. Bu nedenle emek mobilitesinin düşük olduğu ifade edilmektedir. Ancak eğitimli genç nüfusun ortak kullanabildiği İngilizce, Fransızca, Almanca gibi birkaç ülkede konuşulan yabancı dillerin varlığı ve eğitim nedeniyle genç nüfusun ülkeler arasındaki hareketliliği bu savı doğrulamamaktadır.

Maliye politikalarının EPB düzeyinde koordinasyonunun sağlanması, Birliğin geleceği ve istikrarı için büyük önem taşımaktadır. Asimetrik şoklarda, ülkelere farklı maliye politikaları uygulaması, para politikasını ve dolayısıyla

⁶⁷ Tokathoğlu, a.g.e., s.36.

Birliği de etkilediğinden sadece maliye politikaları arasında koordinasyonun sağlanması yeterli olmayıp, para politikası ile de eşgüdümlü sağlanması gereklilik arz etmektedir.

2.6.1.Genel Devlet Borç Stoku

Yeni üye ülkelerin bütçe dengesini aşağıdaki Tablo da incelediğimiz zaman Euro bölgesi ortalamasına yakın bir seyir görölmektedir. Bazı ülkeler açık kriterini karşılarken bazıları üst limiti aşmış durumdadır. 2005 yılı itibariyle en yüksek bütçe açığı -6.5 ile Macaristan'dadır. Macaristan'ın bütçe açığı 2000, 2001 yıllarında azalma gösterse de genel olarak yüksek ve % 3 lük limiti asan bir seyir izlemektedir.

Açık üst limitini asan diğer ülkelerden Litvanya'nın durumu farklılık arz etmektedir. Litvanya 1997'de -11.9 düzeyindeki bütçe açığını ciddi bir düşüşle azaltarak 2005 yılında -0,5 seviyesine indirerek, bütçe fazlası vermiştir. Slovakya'da da yüksek seyreden kamu açığı süreç içerisinde hedefe çok yakın noktaya indirilmiştir.

Diğer ülkeler genel olarak kriteri sağlamıştır. Bu ülkeler yüksek olmayan kamu açıklarını giderek azaltmış ve hedefi yakalamış durumdadırlar. Estonya, Letonya ve Bulgaristan Tablo'da görüleceği üzere, 2005 yılı itibariyle bütçe fazlası veren ülkeler olmuştur.

Türkiye açısından değerlendirme yapıldığında ise; uzun yıllar sürekli ve yüksek bütçe açığı gerçekleşen Türkiye'de 2001 yılındaki ciddi ekonomik krizden sonra IMF ile yapılan stand-by anlaşması çerçevesinde yürütölen sıkı bütçe politikası ve faiz dışı fazla hedeflerini gerçekleştiren Türkiye, bütçe açığı kriterinde diğer yeni üye ülkelerle karşılaştırıldığında açığın düşürölmesinde oldukça başarılı bir seyir izlemiştir. Bu düşüş eğiliminde, özellikle son yıllarda gerçekleşen yüksek faiz dışı fazla hedefleri, önemli rol oynamıştır.

Tablo 10: Yeni Üye Ülke Ekonomilerinde ve Türkiye’de Bütçe Dengesi

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
AB 15	-2.5	-1.7	-0.8	0.5	-1.1	-2.2	-2.9	-2.6	-2.3
Euro 12	-2.6	-2.2	-1.3	0.0	-1.8	-2.5	-3.1	-2.8	-2.4
Bulgaristan	:	1.7	0.4	-0.5	1.9	0.1	0.3	1.9	3.1
Çek Cum	-3.8	-5.0	-3.7	-3.7	-5.7	-6.8	-6.6	-2.9	-3.6
Estonya	1.9	-0.3	-3.7	-0.2	-0.3	0.4	2.0	2.3	2.3
Güney Kıbrıs	:	-4.2	-4.4	-2.4	-2.3	-4.4	-6.3	-4.1	-2.3
Letonya	1.5	-0.6	-5.3	-2.8	-2.1	-2.3	-1.2	-0.9	0.1
Litvanya	-11.9	-3.1	-2.8	-3.2	-2.1	-1.5	-1.3	-1.5	-0.5
Macaristan	-5.9	-8.0	-5.5	-2.9	-3.4	-8.2	-6.3	-5.3	-6.5
Malta	:	-9.7	-7.6	-6.1	-6.4	-5.5	-10.0	-5.0	-3.2
Polonya	-4.6	-4.3	-1.8	-1.5	-3.7	-3.2	-4.7	-3.9	-2.5
Romanya	:	-3.2	-4.5	-4.6	-3.3	-2.0	-1.7	-1.3	-0.4
Slovenya	:	-2.2	-2.1	-3.8	-4.1	-2.5	-2.8	-2.3	-1.4
Slovakya	-6.7	-4.8	-6.4	-11.8	-6.5	-7.7	-3.7	-3.0	-3.1
Türkiye	-13.4	-11.9	-21.8	-11.0	-33.0	-12.9	-11.3	-5.7	-1.2

Kaynak: Eurostat.

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORT

AL&screen=detailref&language=en&product=STRIND_ECOBAC&root=STRIND_ECOBAC/ecoba

Borçlanma kriterinin son genişleme dalgalarıyla AB’ye yeni üye olan on iki ülke ve AB’ye tam üyeliğe aday olan Türkiye’deki seyri Tablo’da gösterilmektedir. Bu kritere uyum açısından yeni ülkelerden Malta ve Güney Kıbrıs dışında sorun gözükmemektedir. Macaristan 2005 yılı itibariyle üst limite yakın bir yerde bulunmaktadır. Borçlanma kriterinde en çarpıcı iyileşmeyi Bulgaristan göstermiştir. Borçlanma seviyesini istikrarlı şekilde oldukça aşağıları çekmeyi başarmıştır.

Tablo 11: AB ve Euro Bölgesi Ekonomilerinde Kamu Borcu, 1997-2005, GSYİH'ya Oranı (%)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
AB 15	71.0	68.9	67.9	64.1	63.1	61.5	63.0	63.3	64.5
Euro 12	74.9	74.2	72.7	70.4	69.3	68.2	69.3	69.8	70.8
Belçika	124.8	119.6	114.8	109.1	108.0	103.3	98.6	94.3	93.2
Danimarka	65.7	61.2	57.7	52.3	48.0	46.8	44.4	42.6	35.9
Almanya	61.0	60.9	61.2	60.2	59.6	60.3	63.9	65.7	67.9
İrlanda	64.5	53.8	48.6	38.3	35.9	32.2	31.1	29.7	27.4
Yunanistan	108.2	105.8	105.2	114.0	114.4	110.7	107.8	108.5	107.5
İspanya	66.6	64.6	63.1	61.1	56.3	52.5	48.7	46.2	43.1
Fransa	59.3	59.5	58.5	56.8	56.8	58.2	62.4	64.4	66.6
İtalya	120.5	116.7	115.5	111.2	110.9	105.6	104.3	103.9	106.6
Lüksemburg	6.8	6.3	5.9	5.5	6.7	6.5	6.3	6.6	6.0
Hollanda	69.9	66.8	63.1	55.9	51.5	50.5	52.0	52.6	52.7
Avusturya	63.8	64.2	66.5	67.0	67.0	65.8	64.6	63.8	63.4
Portekiz	59.1	55.0	54.3	53.3	53.6	55.5	57.0	58.6	64.0
Finlandiya	54.1	48.6	47.0	44.6	43.6	41.3	44.3	44.3	41.3
İsveç	70.6	68.1	62.7	52.8	54.3	52.0	51.8	50.5	50.4
İngiltere	50.8	47.7	45.1	42.0	38.7	37.5	38.9	40.4	42.4

Kaynak: Eurostat.

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996_39140985&_dad=portal&_schema=PORT

AL&screen=detailref&language=en&product=STRIND_ECOBAC&root=STRIND_ECOBAC/ecoba c/eb070

Türkiye açısından değerlendirme yapıldığında ise: 1997-1999 arası dönemde borçlanma kriterinin üst limitine yakın ama kriteri aşmayan rakamlar söz konusudur. Borç/GSYİH oranı 2001 yılında yaşanan kriz ile birlikte oldukça yüksek ani bir artış göstermiştir.

Kriz sonrasında IMF ile yürütülen istikrar programı çerçevesinde sıkı para ve maliye politikaları uygulamaya konulmuş, borç/GSYİH oranı tekrar azalma seyrine dönmüştür. Bu göreceli azalmanın arkasındaki temel etkenler, önemli faiz dışı fazla, güçlü büyüme ve düşen faiz oranlarıdır.

Tablo 12: Yeni Üye Ülke Ekonomilerinde ve Türkiye’de Kamu Borcu, 1997-2005 (GSYİH’ya Oranı Olarak) (%)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
AB 15	71.0	68.9	67.9	64.1	63.1	61.5	63.0	63.3	64.5
Euro 12	74.9	74.2	72.7	70.4	69.3	68.2	69.3	69.8	70.8
Bulgaristan	105.1	79.6	79.3	73.6	66.2	54.0	46.1	38.6	29.9
Çek Cum	12.2	12.9	13.4	18.2	26.3	28.5	30.1	30.7	30.4
Estonya	6.4	5.6	6.0	4.7	4.7	5.6	5.7	5.2	4.5
Güney Kıbrıs	:	61.6	62.0	61.6	61.9	64.7	69.1	70.3	69.2
Letonya	:	9.8	12.6	12.9	15.0	13.5	14.4	14.5	12.1
Litvanya	15.2	16.5	23.0	23.8	22.9	22.2	21.2	19.4	18.7
Macaristan	64.2	61.9	61.2	55.4	52.2	54.0	55.8	56.3	57.7
Malta	51.5	64.9	56.8	56.4	63.5	60.1	70.2	74.9	74.2
Polonya	44.0	39.1	40.3	36.8	36.7	39.8	43.9	41.9	42.0
Romanya	16.5	17.8	24.2	22.7	23.2	23.8	20.7	18.0	15.2
Slovenya	:	23.6	24.9	27.4	28.4	29.1	28.5	28.7	28.0
Slovakya	33.1	34.0	47.2	49.9	49.2	43.3	42.7	41.6	34.5
Türkiye	55.6	52.3	69.2	58.0	104.4	93.0	85.1	76.9	69.6

Kaynak:Eurostat

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996_39140985&_dad=portal&_schema=PORT

AL&screen=detailref&language=en&product=STRIND_ECOBAC&root=STRIND_ECOBAC/ecoba c/eb070

2.6.2.Kişi Başına Milli Gelir

AB genişlemesinin politik hedefi, Avrupa’nın daha ileri düzeyde entegrasyonu ve böylece daha güçlü bir siyasi birliğin oluşturulmasıdır. Güçlü bir siyasi birliğin oluşturulması da güçlü bir ekonomik birlikten geçer. 27 üyeli AB, 2006 yılı verileri temel alınırca, dünya GSMH’sından yaklaşık % 23 ile büyük bir pay almıştır. 29 üyeye ulaşınca ise 560 milyon nüfusa ulaşacak AB’nin, 15 üyeli iken ABD’nin altında kalan milli geliri, ABD’yi geçecektir. AB verilerini adaylar içinde en fazla etkileyecek ülke ise Türkiye’dir. Türkiye’nin bugün üye olması halinde; AB’nin nüfusu % 15.6, yüzölçümü % 19.4, milli geliri % 4.3 artarken, ortalama geliri % 9.8 düşecektir.⁶⁸

⁶⁸ <http://www.bayindirlik.gov.tr/turkce/dosya/Muzakeresurecindeturkiye1.pdf>

2.7. Özel Sektör ve Hane Halkı

Birleşme ve devralmanın Topluluk boyutu, ilgili şirketlerin cirolarına dayanan etik değerlere göre değerlendirilmektedir. Bu etik değerlerin en önemlileri, dünya çapındaki cirolarının toplamı olan 5000 milyon Euro ve Topluluk çapındaki ciro toplamı olan 250 milyon Euro'dur. Dünya çapındaki ve Topluluk çapındaki bu etikleri aşan birleşme ya da devralmalar, Topluluk boyutunda kabul edilmektedir. Belirlenen bu iki etik, birbirinin alternatifi değil, bir arada bulunması gereken şartlardır. Eşik değerlerin altındaki birleşme ve devralmaları, üye devletler kendileri denetlemektedir.

Belirlenen iki şartı içermemekle birlikte Topluluk boyutunda kabul edilecek birleşme ve devralmalar için başka etikler de belirlenmiştir. Buna göre,⁶⁹

- birleşme ve devralmaya katılan tüm şirketlerin dünya çapındaki ciro toplamları 2500 milyon Euro ise,

- ilgili şirketlerin toplam cirosu en az üç Topluluk üye devletinin her birinde 100 milyon Euro'yu aşıyorsa,

- en az üç üye devletin her birinde ilgili şirketlerden en az ikisinin toplam cirosu 25 milyon Euro'yu geçiyorsa,

- ilgili şirketlerin en az ikisinin Topluluk çapındaki toplam cirolarından her biri 100 milyon Euro'dan fazla ise, birleşme ve devralmanın Topluluk boyutu olduğu kabul edilmektedir.

Bu etiklerin uygulanması için, ilgili şirketlerin Topluluk çapındaki toplam cirolarının 2/3'ünden fazlasını aynı ülkede elde etmeleri gerekmektedir. Komisyon bir birleşmeyi, iç pazarın tamamında ya da önemli bölümünde rekabeti sınırlayacak şekilde hakim durum yaratması ya da var olan hakim durumu güçlendirmesi halinde yasaklamaktadır. Komisyon böyle bir sonuca ulaşmak için:⁷⁰

⁶⁹ İKV, "AB Rekabet Politikası", <http://www.ikv.org.tr/pdfs/9d1e7701.pdf>

⁷⁰Rıdvan Karluk, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beta Yay, İstanbul, 2002...; www.ikv.org.tr

- rekabetçi piyasanın işlemeye devam etmesi,
- piyasanın yapısı ve geliştirilmesinin şartları,
- rekabet koşulları,
- ilgili şirketlerin piyasadaki durumları,
- ekonomik ve finansal güçleri,
- tedarikçilerin ve tüketicilerin yönelebilecekleri alternatifler,
- piyasaya girişteki engeller gibi kriterleri esas almaktadır.

Birleşme ve devralmaların denetimi, 802/2004 sayılı Tüzük'te ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Buna göre, Topluluk boyutu olan birleşme ve devralmaların, onay almak üzere Komisyon'a bildirilmesi gerekmektedir. Denetim, belirlenen etikleri aşan birleşme ve devralmalar için söz konusu olmaktadır. Yeni düzenleme ile hakim durumun tespit edilmesi için kullanılan hakim durum testi yerine daha çok birleşmenin Topluluk boyutundaki etkisini tespit eden yeni bir test kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca, Komisyon'dan üye ülke rekabet otoritelerine ve rekabet otoritelerinden Komisyon'a dava gönderimi kolaylaştırılmıştır.⁷¹

Özellikle 27 üyeli AB'de bu değişiklik önemlidir. Yeni Tüzüğe göre, şirketler önceden olduğu gibi bağlayıcı bir anlaşma yaptıktan sonra değil, birleşme niyetinde olduklarını belirterek izin talep edebilmektedir. “de minimis” Kuralı Az önemli (de minimis) anlaşmalar konusunda bir tebligata Komisyon, Pazar payı eşikleri esas alınarak, anlaşmanın 81. maddesine göre hangi hareketlerin rekabet için dikkate alınmasını gerektirmeyen davranış olduğunu tespit etmektedir.⁷²

⁷¹ İKV, “AB Rekabet Politikası”, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/9d1e7701.pdf>

⁷². Özkarabüber, a.g.e.; Mousis, a.g.e., s.309.

Komisyon, topluluğa üye devletler arasındaki firmalar arası bazı anlaşmaların topluluk rekabetini aksatmadığı kanaatinde. Bu durumları şu şekilde sıralamak mümkündür:⁷³

- söz konusu piyasaların herhangi birisinde fiili veya potansiyel rakip olan firmalar arasında anlaşma yapılması durumunda, anlaşmaya taraf firmaların toplam pazar paylarının yüzde 10'u aşmaması durumunda,

- söz konusu piyasaların herhangi birisinde fiili veya potansiyel rakip olmayan firmalar arasında anlaşma yapılması durumunda, anlaşmaya taraf firmaların toplam pazar paylarının yüzde 15'i aşmaması durumunda, de minimis kuralı geçerlidir.

Yani bu anlaşmalar topluluk rekabeti için bir sakınca oluşturmamaktadırlar. Bu durumların geçerli olduğu hallerde komisyon, kendiliğinden veya şikayet üzerine işlem yapmamaktadır. Muaf Anlaşmalar: Muaf anlaşmalar da yine 81. maddede düzenlenmiştir. Komisyon, tüketicilere yarar sağlayacak, firmalar arasındaki mal üretimi ve dağıtımını iyileştirmeyi esas alan ekonomik gelişmeye katkıda bulunan anlaşmaları rekabet açısından sakıncalı bulmamaktadır. Burada esas dikkate alınması gereken şey rekabettekine yana yararı, rekabete olumsuz sonuçlarından fazla olan anlaşmalar söz konusudur.⁷⁴

Komisyon, kooperatif nitelikli ortak girişimlere özellikle de bu girişimler maliyeti yüksek yeni bir teknolojiyi daha çabuk Avrupa'ya soktuklarında olumlu bakar. Belli koşullar altında uzmanlık anlaşmaları, AR-GE anlaşmaları, patent anlaşmaları, know-how anlaşmaları ile ilgili olarak firmalar istisnadan yararlanırlar.

Yasak Anlaşmalar: Yasak anlaşmalar ortak Pazar anlayışıyla bağdaşmayan her türlü firmalar arası anlaşmalar yasaklanmıştır. Komisyon, bir anlaşmanın avantaj ve dezavantajlarını incelerken sadece yasal kısıtlamalara bakmayarak, üretici ve tüketicilerin genel çıkarlarını da göz önünde bulundurarak inceler. Pazarın paylaşımı rekabeti kısıtlayan bir faktör olarak karşımıza çıktığı için istenmeyen bir

⁷³ Mousis, a.g.e.,s.310.

⁷⁴ Mousis, a.g.e.,s.310.

durumdur. Pazar paylaşımı söz konusu pazarda ticaretin engellenmesi anlamını taşımaktadır.⁷⁵

Bunun yanında fiyatlar ya da diğer işlemlerle ilgili koşulları sabitleme anlaşmaları rekabeti çok ciddi olarak sınırlayacağı için yapılacak bu tür anlaşmalar yasaklanmıştır. Firmaların aynı tarihte ve aynı ürün grubunda aynı oranda fiyat artırımına gitmeleri durumu, yatay fiyat sabitleme anlaşmaları durumu, gibi durumlarda ki ortaya çıkacak anlaşmalar yasaklanmıştır.⁷⁶

İzin Verilen Anlaşmalar: Girişimciler arası anlaşmalar rekabeti bozucu bir etkiye sahip olmayacakları için bu anlaşmaların Komisyon'a bildirilme zorunluluğu yoktur. Ortak olarak karşılıklı araştırmalar yapmak, ortak olarak istatistik ve modeller hazırlamak, ortak olarak piyasa araştırması yapmak, muhasebe konusunda işbirliğine gitmek, üretim, taşıma ve depolama araçlarının ortak kullanımı, belli koşullar altında siparişlerin ortak karşılanması, ortak satış, ortak satış sonrası hizmet ve onarımların yapılması, ortak reklam gibi konular izin verilen anlaşmalar arasındadır.⁷⁷

2.8. Maasticht Kriterleri ve AB

Entegrasyona yeni bir ivme kazandıran ve Tek Avrupa Senedinden sonra ortaya çıkan bir başka önemli belge de AB' Anlaşması (ABA) olarak da bilinen ve 9-10 Aralık 1991'de Hollanda'nın Maasticht kasabasında AT Hükümet ve Devlet Başkanlarının üzerinde uzlaştıkları anlaşma metni 7 Şubat 1992'de imzalanmıştır.

Danimarka'nın antlaşmanın onaylanmasıyla ilgili referanduma gitmesi ve olumsuz sonuç alınması, İngiltere'nin de tek para ve Ekonomik ve Parasal Birliğin üçüncü aşamasına geçişin kendisini olumsuz etkileyeceğini düşündüğü için bu sürecin dışında kalmak istemesi, Fransa'da yapılan tartışmaların ardından anlaşmanın az bir farkla kabul edilmesinin ardından Maasticht Antlaşması gecikmeli olarak, 1 Kasım 1993 yılında yürürlüğe girmiştir.

⁷⁵ European Commission: DG Competition, 2005, Joint selling of Bundesliga media rights: first Commission decision pursuant to Article 9 of Regulation 1/2003, Competition Policy Newsletter, No.2, s. 44-46

⁷⁶ Mousis, a.g.e.,s.311.

⁷⁷ Mousis, a.g.e.,s.311.

AB' nin Maastricht Antlaşması, Birlik için oluşturulması planlanan, Ekonomik ve Parasal Birliğin (EPB) aşamaları ve ilave olarak bu aşamalarda izlenecek ekonomik ve parasal politikalar ve bu politikaların uygulanması için gerekli kurumsal değişiklikler ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Ayrıca ilgili bu düzenlemeler çerçevesinde, EPB'nin sağlanabilmesi için, üye ülke ekonomileri arasındaki farklılıkların giderilebilmesi amacıyla, bazı makro büyüklükler ile alakalı olarak, "Maastricht Kriterleri" olarak adlandırılan yaklaşma kriterleri belirlenmiş ve ayrıca ilgili bu kriterlere uyulmaması halinde uygulanmak üzere, gerekli yaptırımlar belirlenmiştir. Sözü edilen kriterler şunlardır:⁷⁸

- Birliğe üye ülkelerin 12 aylık enformasyon ortalaması, toplulukta en düşük enflasyona sahip üç ülkenin enflasyon oranları ile ilgili üye ülke enflasyon oranı arasındaki fark 1.5 puanı geçmemelidir.

- Üye ülke devlet borçlarının GSYİH'sına oranı %60'ı geçmemelidir,

- Bütçe açığı GSYİH'nın %3'ten fazla olmamalıdır,

- Herhangi bir ülkede uygulanan uzun vadeli faiz oranları 12 aylık dönem itibariyle fiyat istikrarı alanında en iyi performans gösteren 3 ülkenin faiz oranı 2 puandan fazla olmayacaktır,

- Son 2 yıl itibariyle üye ülke parasının diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmemiş olması gerekmektedir.

Maastricht Antlaşması AB tarihinde imzalanan en önemli anlaşmadır. Bu anlaşmanın ardından birliğin entegrasyon sürecinde yeni bir oluşum başlamıştır. AB'nin bütünleşme sürecinde parasal birliğe geçişle ekonomik bütünleşmeyi tamamlayan ve entegrasyon üyesi ülkeleri Avrupa Topluluğu'ndan, AB' ne ileten AB Anayasası olarak da anılan Maastricht Antlaşmasının neden bu kadar önemli olduğunu anlamak kuskusuz ki zor değildir. Çünkü, AB için Maastricht Antlaşması çok önemli ve köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir.

⁷⁸ S. Dilekli ve K. Yeşilkaya (2002). Maastricht Kriterleri. AB ile İlişkiler Gen. Müd., <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/maastricht/dilekcli/kriter.pdf>

AB'nin kuruluşundan bu yana temel hedeflerinden olan Ekonomik ve Parasal Birliğe geçişin programı ve çerçevesi bu anlaşmayla belirlenmiştir. Ayrıca o güne kadar Avrupa Topluluğu olarak anılan entegrasyon, AB' olarak adını değiştirmiştir. Anlaşmanın getirdiği yenilikler şöyle özetlenebilir: 1999'a kadar parasal birlik, yeni ortak politikalar, Avrupa vatandaşlığı kavramı, diplomatik işbirliği, ortak güvenlik ve dış politika, adalet ve içişleri konularında işbirliği, AB' kavramı, kamu sağlığı, vize politikaları, trans Avrupa ulaşım ağı ve sanayi politikalarında daha etkin işbirliği. Maastricht Antlaşması ile AB üzerinde anlaşma sağlanan başlıca noktalar şunlardır:⁷⁹

-Birlik Vatandaşlığı,

-Ekonomik ve Parasal Birlik,

-Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Merkez Bankaları Sistemi, Avrupa Para Enstitüsü,

-Eğitim ve Kültür,

-Kamu Sağlığı,

-Tüketicinin Korunması,

-Trans–Avrupa Şebekeleri,

-Sanayi,

-“Federalizm” yerine “Sıkı Birlik”,

-Ombudsman Müessesesi, Bölgeler Komitesi,

-Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası,

-Hukuk ve İçişleri Alanında İşbirliği,

-Avrupa Parlamentosu'na Yeni Yetkiler Tanınması,

⁷⁹ DPT (1998). Euro ve Türkiye Üzerine Etkileri. AB Genel Müdürlüğü, Ağustos 1998.
<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/antlasma/>

-İkame Etme Prensibi (Subsidiarity),

Topluluğun Nispeten Fakir Ülkelere Yardım Fonu. Ayrıca, Maastricht Antlaşması'nın getirdiği hükümler, üye ülkelerdeki enflasyona ilişkin olarak; Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokolün 1'inci maddesinde, “Enflasyon, ulusal tanımlardaki farklılıklar göz önünde bulundurularak, karşılaştırılabilir bazlı bir tüketici fiyat endeksi aracılığıyla ölçülür.” hükmü yer almıştır.⁸⁰

Bu konuyla ilgili olarak, Eurostat, üye ülke istatistik kuruluşları ile işbirliği yaparak, bir Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat Endeksi Faiz oranlarına ilişkin olarak; Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokolün 4'üncü maddesinde, “Faiz oranları, ulusal tanımlardaki farklılıklar göz önünde bulundurularak, devlet tahvilleri ve benzeri menkul kıymetler bazında ölçülür.” İbaresini hükmü bulunmaktadır. Faiz oranlarına ilişkin yakınlaşma kriterinin değerlendirilmesinde, 10 yıllık devlet tahvillerinin getirisi kullanılmaktadır. Bu kapsamda, söz konusu tahvillerin faiz oranlarının 12 aylık dönemler itibarıyla ortalamaları alınmaktadır. Devlet bütçesi ile ilgili veriler, “aşırı kamu açığı prosedürü” kapsamında değerlendirilmekte ve ulusal muhasebe standartları bazında hesaplanmaktadır.⁸¹

Kamu açığı, Aşırı Kamu Açığı Prosedürüne İlişkin Protokolün 2'nci maddesi uyarınca, genel devletin net borçlanma gereğini ifade etmektedir. “Genel devlet” terimi ile, ticari faaliyetleri hariç, merkezi devlet, yerel yönetimler ve sosyal güvenlik fonları kastedilmektedir. Aşırı kamu açığı prosedürüne ilişkin hükümler, Ekonomik ve Parasal Birliğe katılan ülkelerin, Euro alanında enflasyonist baskıya yol açabilecek derecede borçlanmaktan kaçınmalarını sağlamayı amaçlamaktadır.⁸²

Türkiye'nin üyeliği açısından değerlendirdiğimiz de Maastricht'in önemi, entegrasyonun derinleşmesine öncelik vererek yeni üye alımını güçleştirilmesi olmuştur. Yeni alınacak üyelerin hukuki ve diğer konularda birlik müktesebatına

⁸⁰ Dilekli ve Yeşilkaya, a.g.e., s.7-8.

⁸¹ Dilekli ve Yeşilkaya, a.g.e., s.7-8.; DPT (1998). Euro ve Türkiye Üzerine Etkileri. AB Genel Müdürlüğü, Ağustos 1998. <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/antlasma/>

⁸² Dilekli ve Yeşilkaya, a.g.e., s.7-8.

mümkün olduğunca yaklaşması şartı aranmaktadır. Bu da adaylar açısından zorlu bir müzakere sürecini ifade etmektedir.

2.8.1. Enflasyon ve Uzun Vadeli Faiz Oranı İçin Referans Değer

Para politikası kriterleri açısından, maliye politikası kriterlerine göre durum farklılık göstermektedir. Bu alandaki yaklaşma kriterlerinde Tablo-13 incelendiğinde enflasyon hedeflerine çok yaklaşıldığı gözükmektedir. Euro Alanı para politikası uygulamasında AMB fiyat istikrarını hedeflemektedir. AMB' nin temel hedefi, uyumlaştırılmış tüketici fiyat indeksi ile ifade edilen yıllık enflasyonun %2'nin altına çekilmesidir.

Tablo 13: AB ve Euro Bölgesi Ekonomilerinde Enflasyon, 1998-2006 (%) (Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat Endeksi Yıllık Ortalamaları)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB 15	1.3	1.2	1.9	2.2	2.1	2.0	2.0	2.2	2.2
Euro 12	1.1	1.1	2.1	2.3	2.2	2.1	2.1	2.2	2.2
Belçika	0.9	1.1	2.7	2.4	1.6	1.5	1.9	2.5	2.3
Danimarka	1.3	2.1	2.7	2.3	2.4	2.0	0.9	1.7	1.9
Almanya	0.6	0.6	1.4	1.9	1.4	1.0	1.8	1.9	1.8
İrlanda	2.1	2.5	5.3	4.0	4.7	4.0	2.3	2.2	:
Yunanistan	4.5	2.1	2.9	3.7	3.9	3.4	3.0	3.5	3.3
İspanya	1.8	2.2	3.5	2.8	3.6	3.1	3.1	3.4	3.6
Fransa	0.7	0.6	1.8	1.8	1.9	2.2	2.3	1.9	1.9
İtalya	2.0	1.7	2.6	2.3	2.6	2.8	2.3	2.2	2.2
Lüksemburg	1.0	1.0	3.8	2.4	2.1	2.5	3.2	3.8	3.0
Hollanda	1.8	2.0	2.3	5.1	3.9	2.2	1.4	1.5	1.7
Avusturya	0.8	0.5	2.0	2.3	1.7	1.3	2.0	2.1	1.7
Portekiz	2.2	2.2	2.8	4.4	3.7	3.3	2.5	2.1	3.0
Finlandiya	1.3	1.3	2.9	2.7	2.0	1.3	0.1	0.8	1.3
İsveç	1.0	0.5	1.3	2.7	1.9	2.3	1.0	0.8	1.5
İngiltere	1.6	1.3	0.8	1.2	1.3	1.4	1.3	2.1	2.3

Kaynak: Eurostat

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORT

AL&screen=detailref&language=en&product=STRIND_ECOBAC&root=STRIND_ECOBAC/ecoba c/eb040

1998-2006 yılları arasında enflasyon ortalaması genelde, AMB' nin istikrar hedefi sınırlarına yakın seyretmiştir. Bunun temel nedeni, AMB' nin uluslar üstü

otorite olarak yürüttüğü sıkı para politikasıdır. Bu politikalar enflasyon beklentilerini de düşük tutmaya katkı sağlamıştır.

AMB uzun vadeli enflasyon hedeflerine uygun politikalar izlemiş ve uzun vadeli ortalama faiz oranlarında sistemli düşüş sağlanmıştır. Genel olarak para politikası açısından değerlendirildiğinde AMB, fiyat istikrarına bağlılığı sayesinde başarılı bir politika yürütmüştür. Tabla'dan da görüleceği üzere faiz oranları ortalamalarının giderek düşmüş olması, AMB' ye ve uyguladığı politikalara güveni göstermektedir. Düşük faiz oranları kamunun borçlanma maliyetlerini düşürmektedir. Ayrıca uzun dönemli faiz oranları, beklentilerin olumlu şekilde yansımalarının sonucu olarak, düşüş seyrini devam ettirmektedir. Bu durum yatırımların faize duyarlı kısmı için uygun zemin hazırlamıştır. Yapısal tedbirlerin alınması ile düşük faiz oranlarının yatırımları olumlu etkilemesi söz konusu olabilecektir.

Tablo 14: Uzun Dönem Faiz Oranları Yıllık Ortalaması (%) (10 yıllık Kamu Borçlanma Kâğıtlarının ikincil Piyasadaki Getirisi)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Euro 12	4.71	4.66	5.44	5.03	4.91	4.14	4.12	3.42	3.84
Belçika	4.75	4.75	5.59	5.13	4.99	4.18	4.15	3.43	3.81
Danimarka	4.94	4.92	5.64	5.08	5.06	4.31	4.30	3.40	3.81
Almanya	4.57	4.49	5.26	4.80	4.78	4.07	4.04	3.35	3.76
İrlanda	4.80	4.71	5.51	5.01	5.01	4.13	4.08	3.33	3.74
Yunanistan	8.47	6.30	6.10	5.30	5.12	4.27	4.25	3.58	4.07
İspanya	4.83	4.73	5.53	5.12	4.96	4.12	4.10	3.39	3.78
Fransa	4.64	4.61	5.39	4.94	4.86	4.13	4.10	3.41	3.80
İtalya	4.88	4.73	5.58	5.19	5.03	4.25	4.26	3.56	4.05
Lüksemburg	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Hollanda	4.63	4.63	5.40	4.96	4.89	4.12	4.09	3.37	3.78
Avusturya	4.71	4.68	5.56	5.07	4.97	4.15	4.15	3.39	3.80
Portekiz	4.88	4.78	5.59	5.16	5.01	4.18	4.14	3.44	3.91
Finlandiya	4.79	4.72	5.48	5.04	4.98	4.13	4.11	3.35	3.78
İsveç	4.99	4.99	5.37	5.11	5.30	4.64	4.42	3.39	3.70
İngiltere	5.60	5.01	5.33	5.01	4.91	4.58	4.93	4.46	4.37

Kaynak: Eurostat

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORT

AL&screen=detailref&language=en&product=Yearlies_new_economy&root=Yearlies_new_econom y/B/B3/B32/dbc 12048

Yeni Üye Ülkelerde ve Türkiye’de Enflasyon ve Faiz Oranları Tablo incelendiğinde enflasyon oranının yeni üye ülkelerin birkaçı dışında dönemler itibariyle çok yüksek olmayıp genelde makul seyir izlediği görülmektedir. Yeni üye ülkelerden Romanya’da 1998-2001 yılları arası yaşanan yüksek seviyeli enflasyon ile başarılı şekilde mücadele edilmiş ve enflasyon oranı 2006 yılı itibariyle

% 6,6'lara indirilmiştir. 2006 yılı itibariyle Bulgaristan, Letonya, Estonya’yanın enflasyon rakamları AB ortalamasından görece yüksek kalmaktadır. Bulgaristan’da 1998-2006 yılları arası istikrarlı olmayan bir iniş seyri söz konusu olmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde; yeni üye ülkelerin enflasyon konusunda çok yüksek rakamlara ulaşmadığı söylenebilir.

Tablo 15: Yeni Üye Ülke Ekonomilerinde ve Türkiye Ekonomisinde Enflasyon, 1998-2006 (Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyat Endeksi Yıllık Ortalamaları)(%)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB	1.3	1.2	1.9	2.2	2.1	2.0	2.0	2.2	2.2
Euro 12	1.1	1.1	2.1	2.3	2.2	2.1	2.1	2.2	2.2
Bulgaristan	18.7	2.6	10.3	7.4	5.8	2.3	6.1	5.0	7.3
Çek Cum	9.7	1.8	3.9	4.5	1.4	-0.1	2.6	1.6	2.1
Estonya	8.8	3.1	3.9	5.6	3.6	1.4	3.0	4.1	4.4
Güney Kıbrıs	2.3	1.1	4.9	2.0	2.8	4.0	1.9	2.0	2.2
Letonya	4.3	2.1	2.6	2.5	2.0	2.9	6.2	6.9	6.6
Litvanya	5.4	1.5	1.1	1.6	0.3	-1.1	1.2	2.7	3.8
Macaristan	14.2	10.0	10.0	9.1	5.2	4.7	6.8	3.5	4.0
Malta	3.7	2.3	3.0	2.5	2.6	1.9	2.7	2.5	2.6
Polonya	11.8	7.2	10.1	5.3	1.9	0.7	3.6	2.2	1.3
Romanya	59.1	45.8	45.7	34.5	22.5	15.3	11.9	9.1	6.6
Slovenya	7.9	6.1	8.9	8.6	7.5	5.7	3.7	2.5	2.5
Slovakya	6.7	10.4	12.2	7.2	3.5	8.4	7.5	2.8	4.3
Türkiye	82.1	61.4	53.2	56.8	47.0	25.3	10.1	8.1	9.3

Kaynak: Eurostat.

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORT

AL&screen=detailref&language=en&product=STRIND_ECOBAC&root=STRIND_ECOBAC/ecoba c/eb040 (24.04.2007)

Türkiye açısından değerlendirme yapıldığında ise; uzun yıllar kronik ve yüksek enflasyon yasayan Türkiye’de enflasyon oranı sürekli problem olmuştur. 2001 krizi sonrasında alınan acil önlemler ve mali disipline öncelik veren politikalar sayesinde Türkiye’de enflasyon tek haneli seviyelere düşürülebilmıştır.

Bu çerçevede 2001 yılında Merkez Bankası yasası değiştirilerek fiyat istikrarı öncelikli hedef olarak belirlenmiş, bankanın özerk bir para politikası uygulaması güvence altına alınmıştır. Para politikası kısa vadede enflasyonu düşürmeye, orta vadede fiyat istikrarını sağlamaya ve korumaya yönelik olarak sürdürülmüştür.

Merkez Bankasının yürüttüğü enflasyon politikası AB'ye üyelik sürecinde Maastricht kriterlerine uyum sağlama hedefi ile de bağlantılıdır. Türkiye'deki makroekonomik istikrarsızlığın temel nedenlerinden biri olan yüksek ve kronik enflasyonun kalıcı bir şekilde düşürülmesi, makroekonomik istikrarın sağlanmasına ve öngörülebilir bir ekonomik ortamın oluşmasına aynı zamanda enflasyonun AB ortalamasına yaklaştırılmasını da katkı sağlayacaktır.

Tablo da yeni üye ülke ekonomilerinde uzun dönemli faiz oranları değerlendirildiğinde ise genel olarak düşüş eğilimi gözlenmektedir. Güney Kıbrıs, Malta, Macaristan, Slovenya ve Polonya'da görece yüksek kalan faiz oranları AB ortalamasından yüksek seyretmektedir. Yeni üye ülkelerde 1998-2006 arasında genel olarak iniş seyri gözükmemektedir.

Tablo 16: Yeni Üye Ülke Ekonomilerinde Uzun Dönem Faiz Oranları Yıllık ortalama (10 yıllık Kamu Borçlanma Kağıtlarının ikincil Piyasadaki Getirisi) (%)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Euro Bölgesi (12 Ülke)	4.71	4.66	5.44	5.03	4.91	4.14	4.12	3.42	3.84
Bulgaristan	-	-	:	:	8.26	6.42	5.25	3.80	4.23
Çek Cum	-	-	6.94	6.31	4.87	:	:	:	:
Estonya	-	-	-	-	-	-	-	-	:
Güney Kıbrıs	6.74	7.36	7.55	7.65	5.37	4.70	6.08	5.16	4.12
Letonya	:	:	:	:	:	:	4.85	3.53	4.16
Litvanya	-	-	-	-	5.97	5.22	4.43	3.73	4.00
Macaristan	-	9.91	8.55	7.94	7.09	6.83	8.19	6.60	7.12
Malta	:	:	5.75	6.11	5.74	4.98	4.68	4.57	4.31
Polonya	-	9.53	11.79	10.68	7.32	5.78	6.92	5.23	5.27
Slovenya	-	-	-	-	-	-	2.49	3.81	3.90
Slovakya	-	-	8.33	8.05	6.91	4.99	5.02	3.52	4.42

Kaynak: Eurostat

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996_39140985&_dad=portal&_schema=PORT

AL&screen=detailref&language=en&product=Yearlies_new_economy&root=Yearlies_new_econom y/B/B3/B32/dbc 12048

2.9. AB'ye Son Üye Olan On Ülkenin Profilleri

KIBRIS RUM KESİMİ

Başkent: Lefkoşa
Nüfus: 762.887
Nüfus artış hızı: Yüzde 0.59
Bebek ölüm oranı: Binde 7.89
Ortalama ömür: 76.89 yıl
Okur-yazar oranı: Yüzde 94
GSMH: 9.7 milyar dolar
Kişi başına düşen milli gelir: 16 bin dolar
Büyüme hızı: Yüzde 4.2
Enflasyon oranı: Yüzde 4.2
İşsizlik oranı: Yüzde 3.6

LETONYA

Başkent: Riga
Nüfus: 2.385.231
Nüfus artış hızı: Yüzde -0.81
Bebek ölüm oranı: Binde 15.34
Ortalama ömür: 68.7 yıl
Okur-yazar oranı: Yüzde 100
GSMH: 17.3 milyar dolar
Kişi başına düşen milli gelir: 7.200 dolar
Büyüme hızı: Yüzde 5.5
Enflasyon oranı: Yüzde 2.7
İşsizlik oranı: Yüzde 7.8

LİTVANYA

Başkent: Vilnius
Nüfus: 3.610.535
Nüfus artış hızı: Yüzde -0.27
Bebek ölüm oranı: Binde 14.5
Ortalama ömür: 69.25 yıl
Okur-yazar oranı: Yüzde 98
GSMH: 26.4 milyar dolar
Kişi başına düşen milli gelir: 7 bin 300 dolar
Büyüme hızı: Yüzde 2.9
Enflasyon oranı: Yüzde 1
İşsizlik oranı: Yüzde 10.8

MACARİSTAN

Başkent: Budapeşte
Nüfus: 10.106.017
Nüfus artış hızı: Yüzde - 0.32
Bebek ölüm oranı: Binde 9
Ortalama ömür: 71.63 yıl
Okur-yazar oranı: Yüzde 99
GSMH: 113.9 milyar dolar
Kişi başına düşen milli gelir: 11 bin 200 dolar
Büyüme hızı: Yüzde 5.5
Enflasyon oranı: Yüzde 9.8
İşsizlik oranı: Yüzde 10.4

MALTA

Başkent: Valetta
Nüfus: 394.538
Nüfus artış hızı: Yüzde 0.74
Bebek ölüm oranı: Binde 5.83
Ortalama ömür: 78.1 yıl
Okur-yazar oranı: Yüzde 88.76
GSMH: 5.6 milyar dolar
Kişi başına düşen milli gelir: 14 bin 300 dolar
Büyüme hızı: Yüzde 3.4
Enflasyon oranı: Yüzde 2.5
İşsizlik oranı: Yüzde 4.5

POLONYA

Başkent: Varşova
Nüfus: 38.633.912
Nüfus artış hızı: Yüzde -0.03
Bebek ölüm oranı: Binde 9.39
Ortalama ömür: 73.42 yıl
Okur-yazar oranı: Yüzde 99
GSMH: 327.5 milyar dolar
Kişi başına düşen milli gelir: 8 bin 500 dolar
Büyüme hızı: Yüzde 4.8
Enflasyon oranı: Yüzde 10.2
İşsizlik oranı: Yüzde 12

SLOVENYA

Başkent: Ljubiana
Nüfus: 1 930 132
Nüfus artış hızı: Yüzde 0.14
Bebek ölüm oranı: Binde 4.51
Ortalama ömür: 75 yıl
Okur-yazar oranı: Yüzde 99
GSMH: 22.9 milyar dolar
Kişi başına düşen milli gelir: 12 bin dolar
Büyüme hızı: Yüzde 4.5
Enflasyon oranı: Yüzde 8.9
İşsizlik oranı: Yüzde 7.1

ROMANYA

Başkent: Bükreş
Nüfus: 22,303,552
Nüfus artış hızı: Yüzde -0.12
Bebek ölüm oranı: Binde 25.5
Ortalama ömür: 71.63 yıl
Okur-yazar oranı: Yüzde 98.4
GSMH: 183.6 milyar dolar
Kişi başına düşen milli gelir: 8,200 dolar
Büyüme hızı: Yüzde 4.5
Enflasyon oranı: Yüzde 9
İşsizlik oranı: Yüzde 5.9

ÇEK CUMHURİYETİ

Başkent: Prag
Nüfus: 10.264.212
Nüfus artış hızı: Yüzde - 0.07
Bebek ölüm oranı: Binde 5.55
Ortalama ömür: 74.73 yıl
Okur-yazar oranı: Yüzde 100
GSMH: 132.4 milyar dolar
Kişi başına düşen milli gelir: 12 bin 900 dolar
Büyüme hızı: Yüzde 2.5
Enflasyon oranı: Yüzde 3.8
İşsizlik oranı: Yüzde 8.7

ESTONYA

Başkent: Tallinn
Nüfus: 1.423.316
Nüfus artış hızı: Yüzde - 0.55
Bebek ölüm oranı: Binde 12.62
Ortalama ömür: 69.73 yıl
Okur-yazar oranı: Yüzde 100
GSMH: 14.7 milyar dolar
Kişi başına düşen milli gelir: 10 bin dolar
Büyüme hızı: Yüzde 6.4
Enflasyon oranı: Yüzde 4.1
İşsizlik oranı: Yüzde 11.7

SLOVAKYA

Başkent: Bratislava
Nüfus: 5.414.937
Nüfus artış hızı: Yüzde 0.13
Bebek ölüm oranı: Binde 9
Ortalama ömür: 74 yıl
Okur-yazar oranı: Yüzde 99
GSMH: 55.3 milyar dolar
Kişi başına düşen milli gelir: 10 bin 200 dolar
Büyüme hızı: Yüzde 2.2
Enflasyon oranı: Yüzde 12.2
İşsizlik oranı: Yüzde 17

BULGARİSTAN

Başkent: Sofya
Nüfus: 7,385,367
Nüfus artış hızı: Yüzde -0.86
Bebek ölüm oranı: Binde 19.85
Ortalama ömür: 72.3 yıl
Okur-yazar oranı: Yüzde 98.6
GSMH: 71.54 milyar dolar
Kişi başına düşen milli gelir: 9,600 dolar
Büyüme hızı: Yüzde 5.5
Enflasyon oranı: Yüzde 5
İşsizlik oranı: Yüzde 11.5

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İLE MALİ İŞBİRLİĞİ

Türkiye, 31 Mayıs 1959 tarihinde AET'ye ortak üyelik başvurusunda bulunmuştur. Yunanistan, Türkiye'den kısa bir süre önce başvurusunu yapmıştır. Bu durum Türkiye'yi diğer aday ülkeler karşısında kıdemli bir konuma oturtmaktadır⁸³. Bunun ardından 1963 yılında AET ile bir ortaklık antlaşması imzalayan Türkiye, AT ile 40 yılı aşkın bir ilişkiye sahip bulunmaktadır. Türkiye 1987 yılında ise AT'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuş ancak kabul edilmemiş, cevaben Türkiye'nin üyelik için ehil (eligible) olduğu ifade edilmiştir.

40 yılı bulan AT-Türkiye ortaklık ilişkilerinde, mali ilişkiler önemli bir boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. İki taraf arasındaki ilişkilerin arz ettiği gelişmelere paralel olarak, mali ilişkiler bazen hızlanma, bazen duraklama, bazen de donma noktalarına sürüklenmiştir. Türkiye-AT mali ilişkilerini, geleneksel olarak yapıldığı şekliyle, gümrük birliği öncesi dönem, gümrük birliği sonrası dönem ve halen içinde bulunduğumuz adaylık dönemi olmak üzere üç döneme ayırmak, açıklama kolaylığı bakımından uygun olacaktır.

3.1. Gümrük birliği öncesi dönem (1964–1996)

Gümrük birliği öncesi dönemde Türkiye'ye yönelik mali yardımlar, mali protokoller ile düzenlenmiştir. Söz konusu dönemde yapılan yardımların temel amacı, Türkiye'nin kalkınmasına ve gelişmesine katkıda bulunmaktır.

⁸³ Karluk 2000: 297

Tablo 17: Gümrük birliği öncesinde Türkiye'ye Sağlanan Mali Yardım (m ECU)

Protokol	Dönemi	Toplam Tutar	Kolaylıklılı Kredi/Hibe Miktar	Özellikleri	Piyasa şartlı kredi
1. Mali protokol	1964–1969	175	175	Vade:30 yıl, Ödemesiz dönem:7 yıl Faiz (altyapı projeleri için):%3, Faiz (diğer projeler için):%4,5	
2. Mali protokol	1973–1976	220	195	Altyapı için Vade: 30 Yıl Ödemesiz dönem: 8 yıl Faiz: %4,5 Normal kârlılık projeleri:	25
Tamamlayıcı protokol*	(1986)	47	47	Vade ve ödemesiz dönem projeye göre değişiyor, Faiz:%4,5	
3. Mali protokol	1979–1981	310	220	Vade: 40yıl, Ödemesiz dönem:10 yıl, Faiz:%2,	90
Özel işbirliği fonu	(1980)75		75	Hibe	
1993 AB bütçesi “Türkiye ile idari işbirliği”		3	3	Hibe	
Toplam	1964–1995	830	715		115
4. Mali protokol (Dondurulmuş)	1982–1986	600	375	Hibe: 50 milyon Kolaylıklılı kredi: 325 m	225

*Tamamlayıcı Protokol, İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın Topluluğa katılmalarının ardından, bu ülkelerin 2. Mali Protokola katkı payı olarak düzenlenmiş ve 1 Mart 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda verilen meblağın tamamı kolaylıklılı kredi şeklindedir.

Kaynak: DPT 2000: 23

Gümrük birliği öncesi dönemde yapılan yardımlar Tablo-17’de görölmektedir. Buna göre, 1964 yılından gümrük birliğinin başlamış olduğu yıl olan 1996 yılına kadar geçen dönemde, Türkiye toplam olarak 830 milyon ECU tutarında bir mali yardım almıştır²⁵. Söz konusu miktarın 78 milyon ECU’sü hibe, geriye kalan 752 milyon ECU’lük bölümü ise kredilerden oluşmaktadır. Kredi kısmının 115 milyonluk kesimi AYB’nin piyasa şartlı kredilerinden, 637 milyonluk kesimi Topluluk destekli kredilerden meydana gelmektedir (AKTT).

3.1.1.Birinci Mali Protokol (1964-1969)

Birinci Protokol kapsamında sağlanan toplam yardım miktarı 175 milyon ECU seviyesinde gerçekleşmiştir. Yardımlar ağırlıklı olarak, kamu ve özel sektörden gelen sanayi ve altyapı projelerinin finansmanı için kullanılmıştır. Birinci Protokol kapsamında finansmanı sağlanan projeler Tablo 18’de gösterilmiştir.

Tablo 18: Birinci Mali Protokol Yardımları (Kredi, ECU) (Projeler Tamamlanmıştır)

Proje	Kredi
Kovada II	5.000.000
Seka-Çaycuma	10.300.000
Keban Barajı	30.000.000
Gedik Sulama I	15.000.000
Gökçekaya Baraj ve HES	7.300.000
Seka-Dalaman I	14.000.000
Samsun Azot	5.600.000
TCDD- Dizelizasyon I	11.000.000

Gökçekaya – İzmir Enerji Nakil Hattı	7.600.000
Boğaz Köprüsü	20.000.000
Pektim-Kauçuk I	9.290.000
Keban Ek Finansman	10.000.000
Kamu Kesimi Proje Toplamı	145.090.000
<u>Özel Sektör Projeleri:</u>	
Çelik Halat ve Tel Sanayii	1.500.000
Taç Tekstil	190.000
Arçelik-Emaye	245.000
Mannesman-Sümerbank Boru Prj.	430.000
Şişe-Cam Fabrikası Tevsii Prj.	2.125.000
Güney Sanayii	400.000
Türk Prelli	500.000
Sifaş İplik	1.300.000
Mensucat Santralı	720.000
Kadro Antlaşmaları (24 Proje)	22.500.000
Özel Sektör Projeleri Toplamı	29.500.000
I. MALİ PROTOKOL TOPLAMI	175.000.000

Kaynak: DPT 2000: 35

3.1.2. İkinci Mali Protokol (1971–1977)

İkinci Protokol döneminde sağlanan yardımlar 220 milyon ECU olarak gerçekleşmiştir. Bu miktarın 195 milyonluk kısmı Topluluk desteli krediler olup kamu tarafından hazırlanan projelerde kullanılmıştır. 25 milyonluk kısmı ise AYB'nin piyasa şartlı kredilerinden oluşmakta olup özel sektörün istifadesine sunulmuştur. Aynı dönemde İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın üyelik statüsü kazanmalarıyla birlikte, söz konusu ülkelerin İkinci Protokole katkı payı vermeleri nedeniyle tamamlayıcı bir protokol düzenlenmiştir. 47 milyon ECU'den oluşan bu protokol 1986 yılında yürürlüğe girmiştir. İkinci Protokol kapsamında finansmanı sağlanan projeler Tablo 19'da gösterilmiştir

3.1.3. Üçüncü Mali Protokol (1979–1982)

Üçüncü Protokol kapsamında toplam 310 milyon ECU yardım sağlanmıştır. Bu miktarın 220 milyonluk kısmı Topluluk destekli kredilerden, kalan 90 milyonluk kısmı ise AYB'nin piyasa kredilerinden oluşmaktadır. Bu dönemdeki yardımların 60 milyonluk kısmı özel sektör tarafından kullanılmış, geri kalanı ise kamu sektörü tarafından hazırlanan altyapı projelerine ayrılmıştır. Protokol kapsamında finansmanı sağlanan projeler Tablo 20'de gösterilmiştir

Tablo 19: İkinci Mali Protokol Yardımları (kredi, ECU) (Projeler Tamamlanmıştır)

Proje	Kredi
Petkim Kauçuk	6.400.000
TCDD-Elektrifikasyon	4.350.000
Türk Hava Yolları-F28 Alımı	8.650.000
TCDD Dizelizasyon	23.500.000
Gedik II	10.000.000
Berdan	11.000.000
Afşin-Elbistan I	58.000.000
Afşin-Elbistan II	19.000.000
Seka-Akdeniz I	5.000.000
Seka-Akdeniz II	6.300.000
Ön Yatırım I	2.000.000
Ön Yatırım II	1.015.000
TSKB 1973 Global Kredisi	14.785.000
SYKB 1976 Global Kredisi	5.000.000
Özel Koşullu Kredi Toplamı	195.000.000
TSKB 1974 Global Kredisi	20.000.000

TSKB 1974 Global Kredisi	5.000.000
AYB Özkaynaklarından Sağlanan Krediler Toplamı	25.000.000
II. MALİ PROTOKOL TOPLAMI	220.000.000

EK PROTOKOL 47.000.000 ECU

Proje	Kredi Miktarı
İletim Hatları (TEK)	17.000.000
Özlüce Barajı (DSİ)	30.000.000
EK PROTOKOL TOPLAMI	47.000.000

Kaynak: DPT 2000: 35-36

Tablo 20: Üçüncü Mali Protokol Yardımları (kredi, ECU) (Projeler Tamamlanmıştır)

Proje	Kredi
Seka-Akdeniz	16.000.000
Seka-Dalaman	4.000.000
TSKB 1979 (A) Global Kredisi	15.000.000
STKB 1979 (A) Global Kredisi	5.000.000
TSKB 1979 (B) Global Kredisi	30.000.000
STKB 1979 (B) Global Kredisi	10.000.000
İletim Hatları	10.000.000
AYB Özkaynaklarından Sağlanan Krediler Toplamı:	90.000.000
Özel Koşullu Krediler:	
Seka-Akdeniz	10.000.000
Keban HES	36.000.000
Afşin-Elbistan	75.000.000
Karakaya	85.000.000
Yük Tevzii	14.000.000
Özel Koşullu Krediler Toplamı:	220.000.000
III.MALİ PROTOKOL TOPLAMI	310.000.000

Kaynak: DPT 2000: 36

3.1.4. Dördüncü Mali Protokol (1982–1986)

600 milyon ECU tutarındaki Dördüncü Protokol Yunanistan'ın vetosu nedeniyle hayata geçmemiştir.

3.1.5. Özel İşbirliği Fonu (1980)

1980 yılında ivedi bir şekilde protokoller dışında hazırlanan “Özel İşbirliği Fonu”, Türkiye'nin zor durumda bulunan ekonomisine yardım etmeyi amaçlamaktadır. Ortaklık Konseyinin 30 Haziran 1980 tarih ve 2/80 sayılı kararı ile oluşturulmuştur. Topluluk bütçesinden sağlanan fonun toplam tutarı 75 milyon ECU olup hibe şeklindedir. Fon kapsamında finansmanı sağlanan projeler Tablo 21'de gösterilmiştir.

1980 yılında gerçekleşen askeri müdahale nedeniyle fonun 29 milyonluk kısmı askıya alınmış, 1987 yılında “Özel Eylem Programı” adı altında kullanılmaya başlanmıştır. 1989 yılında, söz konusu miktar ile ilgili projelendirme çalışmaları tamamlanmış ve finansman antlaşmaları imzalanarak projeler uygulamaya sokulmuştur. Projeler enerji, sağlık, çevre, yerel yönetimler, eğitim, turizm ve madencilik alanlarıyla ilgilidir.

3.1.6. Körfez Savaşı Dolayısıyla Verilen Krediler

Körfez Savaşından etkilenen ülkelere yapılan AB yardımları kapsamında Türkiye 175 milyon Euro tutarında faizsiz krediden yararlanmıştır.⁸⁴

3.1.7. İdari İşbirliği

Topluluk bütçesinden Türkiye'ye, idari işbirliği kapsamında 1993 yılı için 3 milyon ECU kaynak sağlanmıştır. Söz konusu yardımın kullanım alanları Jean Monnet bursları, gümrük görevlilerinin eğitimi, mini iş haftaları, AT Ticaret Politikası ve OTP konularında eğitim, sosyal konularda işbirliği projeleri ve mevzuat uyumudur. Söz konusu bütçe kalemi takip eden iki yıl için de öngörülmüş, ancak AP tarafından bloke edilmiştir.

⁸⁴ www.gap.gov.tr

Tablo 21: Özel İşbirliği Fonu Yardımları (hibe, ECU) (Projeler Tamamlanmıştır)

Proje	Kredi
I-Beyazarı-Linyit (TKII)	22.000.000
Soma-Tunçbilek (TKİ)	16.000.000
Linyit Arama (MTA)	8.000.000
1981 Yılında Yapılan Tahsisler	46.000.000
II-Batı Anadolu Jeotermal Etüdü (MTA)	8.000.000
Sıtma ile Mücadele (Sağlık ve Sosyal Yrd. Bak)	1.500.000
AET İş Haftası Toplantısı (DPT)	500.000
1988 Yılında Yapılan Tahsisler	10.000.000
III-Çeşitli Sahalarda 27 Adet Küçük Proje	19.000.000
GENEL TOPLAM	75.000.000

Kaynak: DPT 2000: 36

3.1.8. Demokrasi, İnsan Hakları Ve Sivil Toplumun Güçlendirilmesi

1993 yılından itibaren yürürlükte olan yardımlar, Komisyon tarafından farklı bütçe kalemlerinden her yıl ortalama 0.5 milyon ECU tutarında yapılmaktadır. Yardımlardan sivil toplum kuruluşları yararlanmaktadır.

3.2. Gümrük birliği sonrası dönem (1996–2000)

Türkiye-AB mali işbirliği ilişkileri, 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi

toplantısı ile yeni bir döneme girmiştir. 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren AB-Türkiye gümrük birliğinin, Türkiye üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek amacıyla, AB bütçe kaynaklarından ve MEDA programından yardım yapılması kararlaştırılmıştır (ABGS). Söz konusu toplantıda açıklanan Topluluk Deklarasyonu ile Türkiye'ye yapılacak olan mali yardımların amaçları şöyle belirlenmiştir⁸⁵:

-Türk sanayi sektörünün, gümrük birliği sonucu ortaya çıkacak yüksek rekabet ortamına uyum sağlaması amacıyla, rekabet gücünü artırmak

-Türkiye'nin AB ile alt yapı bağlantısını geliştirmek

-Türkiye ve AB ekonomileri arasındaki gelişmişlik farkını azaltmak

Bu amaçları gerçekleştirebilmek için Türkiye'nin büyük miktarda mali ve teknik yardıma ihtiyacı olduğu Deklarasyonda ifade edilmiştir⁸⁶. Bu amaçlar ve Deklarasyonda sarf edilen ifadeler muvacehesinde, Deklarasyonda öngörülen yardımlar nitelik ve nicelik olarak yetersiz görülmüştür.⁸⁷ Gümrük birliği sonrası mali yardımlar özet olarak Tablo 22'de görülmektedir.

3.2.1. Bütçe Kaynaklarından Hibe Şeklinde Yardım

AB Komisyonu tarafından Topluluk bütçesinden karşılanan bu yardım, 1996 yılından itibaren beş yıllık bir dönemi kapsamaktadır. Yardım miktarı yaklaşık 375 milyon Euro'dur. Ancak bu yardım, Yunanistan'ın vetosu sonucu kullanılamamıştır.

3.2.2. YAP (1992–1996) kapsamındaki yardımlar

YAP kapsamında Türkiye'ye yapılması öngörülen ancak hayata geçirilemeyen yardımlar, gümrük birliği sonrası dönemde mali ilişkilerin canlandırılması ile birlikte çalışmaya başlamıştır. Bu kapsamda, Türkiye'ye yapılan tahsisat 399.5 milyon Euro olmuştur. Bu miktarın 339.5 milyonluk kısmı projelendirilmiş ve onaylanarak kullanıma açılmıştır. YAP kapsamında finansmanı

⁸⁵ Eriş 2000: 288

⁸⁶ DPT 2000: 24

⁸⁷ www.abgs.gov.tr

sağlanabilecek projeler çevre, ulaştırma, enerji ve telekomünikasyon alanlarında olacaktır. YAP kapsamında finansmanı sağlanan projeler Tablo 23’de gösterilmiştir.

Tablo 22: Topluluk Mali Deklarasyonunda Yer Alan Yardımlar (m ECU)

Yardım Kalemi*	Miktar**	Gerçekleşme	Açıklama	
1) Komisyon Yardımı (hibe)	375	---	Yunanistan tarafından bloke	
2) Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası (YAP: Kredi)	400	339,5	Tamamlanan tahsisat	
3) Özel AYB Kredileri	750	---	Fiiliyata girmedi***	
	Hibe	375	376,4	MEDA olarak gerçekleşti (Avrupa Parlamentosu tarafından sınırlandırıldı****), -33,143 -1996 tahsisatı (finansman antlaşmaları tamamlandı), -70,2 -1997 tahsisatı (finansman antlaşmaları tamamlandı), -132,475-1998 tahsisatı, -140,582-1999 tahsisatı
4) Akdeniz Ortaklık Programı	Kredi	700	205	EUROMED olarak gerçekleşti; -155 milyonluk altyapı kredisi ayrıldı; -45 milyonluk Adana Kanalizasyon -32 milyonluk Diyarbakır Kanalizasyon -38 milyonluk Tarsus Kanalizasyon Projeleri sonuçlandı -40 milyon pay enerji otoprodöktörleri için tahsis edildi. -50 milyon, KOBİ'lere global kredi olarak tahsis edildi.
5) Makro Ekonomik Yardım	200	---	Acil durum olmadıkça kullanımı söz konusu değil	
TOPLAM		2.800	% 33-1999 yıl sonu itibarıyla	

(*) 1996 yılından başlayan beş yıllık bir dönem için.

(**) Gayri resmi tahmin.

(***) Resmi bir neden belirtilmemekle beraber Yunanistan engeli nedeniyle.

(****) Avrupa Parlamentosunun getirdiği sınırlama 1995'teki Topluluk Deklarasyonu ile uyumlu değildir.

Kaynak: DPT 2000: 29

Tablo 23 -YAP (1995-1996) ve Akdeniz Ortaklığı (1997-1999) Çerçevesinde AYB'den Finanse Edilen Projeler (ECU)

Proje Adı	Kuruluş	Kredi Tutarı
1995-1996		
Antalya Kanalizasyon Projesi	Antalya Büyükşehir Belediyesi ASAT	35.000.000
Ankara Kanalizasyon Projesi	Ankara Büyükşehir Belediyesi ASKİ	45.000.000
Türkiye-Suriye Enterkonneksiyon Projesi	(TEAŞ)	13.500.000
Konteyner Terminalleri Ekipman Alımı Projesi	TCDD	36.000.000
Modernizasyon Projesi	Türk Telekom	40.000.000
Yeniköy Termik Santrali Baca Gazı Arıtma Projesi	Özelleştirme İdaresi TEAŞ	40.000.000
CS2 and CS3 Kompresör İstasyonları ve Marmara-Ereğli Ekipman Alımı Projesi	BOTAŞ	80.000.000
Endüstriyel Atık Projesi	İzmit Büyükşehir Belediyesi ISU	50.000.000
TOPLAM		339.500.000
1997-1999 (Euromed-I)		
KOBİ'lere yönelik global kredi	TSKB,TSYB, Halk Bankası	50.000.000

Adana Kanalizasyon ve Arıtma Projesi	ASKİ	45.000.000
Diyarbakır Kanalizasyon Projesi	Diy. Büyükşehir Bel	32.000.000
Tarsus Kanalizasyon ve Arıtma Projesi	Tarsus Bel	38.000.000
Sanayi Amaçlı Enerji Otoproduksiyonu	TSKB, TSYB	40.000.000
Yatırım Fonlarına Katılım -bütçeden risk ser	TSKB	12.000.000
TOPLAM		217.000.000

Kaynak: DPT 2000: 37 (1995-1996 yılları); Köstepen 2001: 36 (1997-1999 yılları)

3.2.3. Özel AYB Kredileri

Bu yardım kalemi de Topluluk bütçesinden karşılanmaktadır. Özel AYB kredilerinin amacı, Türkiye'yi gümrük birliğinin doğuracağı rekabetçi ortama hazırlamaktır. Bu kapsamda, toplam 750 milyon Euro tutarında kredi sağlanması öngörülmüştür. Krediler, 1996 yılından itibaren beş yıllık bir dönemi kapsayacaktır. Ancak bu yardım türü de Yunanistan vetosu nedeniyle Türkiye'nin kullanımına açılmamıştır.

3.2.4. MEDA Programı

MEDA kapsamında yapılacak yardımlar, hibe ve kredilerden oluşmaktadır. Toplam 5.5 milyar Euro tutarındaki MEDA yardımlarından Türkiye, 700 milyon Euro'ya kadar yararlanabilecektir. Ağustos 1996'da yürürlüğe giren MEDA ile ilgili Konsey Tüzüğünde 3,4 milyar ECU, hibe olarak belirlenmiştir.

3.2.4.1. MEDA Yardımlarında Türkiye'nin Karşılaştığı Sorunlar

MEDA-I Programı kapsamında Türkiye'ye yapılan toplam taahhüt 376,5 milyon Euro olmuştur⁸⁸. MEDA kapsamında sağlanan hibe yardımlarının kullanılmasında AB, bir çok prosedür engelleri çıkarmıştır. Bu engeller nedeniyle,

⁸⁸ DPT 2000: 27

Türkiye'nin hazırlayıp AB'ye sunmuş olduğu 300 kadar projenin hibelerden yararlanması mümkün olmamıştır. Türkiye'nin karşısına çıkarılan engeller şunlardır:

AB Komisyonunun, proje kabul sistemi üzerinde çeşitli tarihlerde yaptığı değişiklikler nedeniyle, projelerin onaylanmasında güçlükler ortaya çıkmıştır.

Akdeniz ülkeleri arasında yalnızca Türkiye'nin sunacağı projeler için AP'nin onayı şartı getirilmiştir. Bu engel de projelerin kabul prosedürünü yavaşlatan bir etken olmuştur

AB, MEDA programının uygulamaya girmesinden yaklaşık iki yıl sonra, Akdeniz Ortaklığı çerçevesinde finanse ettiği projelerin uygulanmasıyla ilgili genel şartları belirleyen çerçeve anlaşmalar imzalanması hususunu Akdeniz ülkelerine şart koşmuştur. Türkiye'ye benzer bir anlaşma zorunluluğunu diğer ülkelerden çok sonra gündeme getirmiştir. Söz konusu anlaşmaların müzakere edilmesi ve onaylanması kayda değer bir süre gerektirmiş ve bunun sonucunda yardımlarda aksamalar meydana gelmiştir. Uygulamanın hukuki altyapısını oluşturan "MEDA Programı ve AYB'nin Akdeniz Ülkelerindeki Diğer Mali Anlaşmaları Çerçevesinde Mali ve Teknik İşbirliğinin Uygulanmasına İlişkin Çerçeve Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun,, ancak Haziran 2000'de TBMM'de kabul edilerek 7 Temmuz 2000 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Bundan sonra bile, bütün projelerin finansman antlaşmaları tamamlanmış olmasına rağmen, uygulamaya başlanılamamıştır.

Çerçeve Antlaşması engelinin aşılmasıyla birlikte, bu kez ortaya çıkarılan diğer bir prosedür zorluğu, 2001 yılında AB'nin, Türkiye'den, diğer aday ülkelerde uygulanan, "merkezi olmayan uygulama" sistemi kurmasını talep etmesi olmuştur. Böylelikle, Türkiye'nin MEDA kapsamında sağlanan hibelerden yararlanabilmesi ancak bu sistemi kurmasından sonra mümkün olabilecektir. Bu nedenle, Türkiye, ihalesi yapılmış bulunan projeleri bile hayata geçirme imkânını elde edememiştir.

AP Ekim 1999 tarihinde aldığı bir kararda, Türkiye tarafından hazırlanan projelerin sivil toplumun geliştirilmesi alanında yoğunlaşmasını

önermiştir. Bu ise, Komisyonun proje seçebilme kapasitesinin oldukça azalmasına yol açmıştır⁸⁹.

Böylece, öngörülen yardımların hemen hemen tamamı uygulamaya konamamıştır. Bunun yanında, Yunanistan, Konseyde oylamaya açılan Türkiye'ye yönelik yardımların bir kısmını veto etmiştir. Türkiye'nin yararlanabildiği yardımlar, MEDA programında yer alan hibe ve kredilerle sınırlı kalmış, Topluluk bütçesinden sağlanan yardımlar ise hayata geçmemiştir.⁹⁰

3.2.4.2. Hibeler

1996-1999 döneminde Türkiye MEDA fonlarından toplam 376 milyon Euro tutarında yardım almıştır. Söz konusu miktar yıllık olarak 90 milyon Euro'nun üzerinde bir miktara tekabül etmektedir. MEDA kapsamında finansmanı sağlanan projeler Tablo 24'de gösterilmiştir.

Tablo 24 -MEDA'nın Türkiye Ulusal Bölümünde Finansman Sağlanan Projeler (hibe, ECU)

Proje Adı	Kuruluş	Finansman Tutarı
1996 Yılı		
Gıda Denetimi Laboratuvarı Projesi	Tarım ve Köyişleri Bak.	10.123.000
Mesleki Eğitim Projesi	Milli Eğitim Bakanlığı	14.000.000
İş Geliştirme ve Yenilik Merkezleri	KOSGEB	3.165.000
Jean Mornet Bursları Programı		5.000.000

⁸⁹ Arakon 2002

⁹⁰ www.abgs.gov.tr

Ekonomik ve Sosyal Kalkınmanın Mobilizasyonu	Uluslararası Yerel Otoriteler Birliği Doğu Akdeniz ve Orta Doğu Bölümü (IULA-EMME)	855.000
TOPLAM		33.143.000
1997 Yılı		
Şanlıurfa İçme Suyu Temini	Şanlıurfa Belediyesi	21.300.000
İzmit Sınai Atıksu ve Arıtma (Faiz Sübvansiyonu)	İzmit Büyükşehir Belediyesi	11.395.000
Adana Atıksu Arıtma: Kanalizasyon Sistemini Genişletme ve Arıtma Tesisi İnşası (Faiz Sübvansiyonu)	Adana Büyükşehir Belediyesi	10.800.000
Kanser Öntanı ve Araştırma Sağlık Bakanlığı		1.900.000
Risk Sermayesi Kredisi*	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	12.000.000
Kadın Müteşebbisler için Eğitim Projesi	TESK	1.040.000
Otomotiv Yan Sanayi Organize Küçük Sanayi Bölgesi	KOSGEB	1.245.000
Ayakkabıcılık Sektörü İçin Mesleki Eğitim Merkezi	KOSGEB	1.962.000
Tekstil Sektörü İçin Mesleki Eğitim Merkezi	KOSGEB	1.490.000
Tekstil Sektörü Ekipmanları için Çevre	KOSGEB	1.000.000

Standartları		
KOBİ'ler İçin Enformasyon Ağı	KOSGEB	773.000
Tüketici Bilincini Oluşturma Projesi	Tüketicileri Koruma Derneği	410.000
“Anadolu Dergisi” Yayınlanması	Anadolu Ajansı	250.000
Türk Toplumunun Kültürel Eklemlenmesi	Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü ve Alman Şark Enstitüsü	300.000
Avrupa Çalışmaları Merkezi	Galatasaray Üniversitesi	150.000
Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkili Çalışması için Yönetmel Eğitim	Umut Vakfı	200.000
Diyarbakır ve Van’da Kadın ve Genç Kızların Sosyal Statülerini Geliştirmeye ve İstihdam Olanakları Yaratmaya Yönelik Eğitim Programları	Türkiye Kalkınma Vakfı	150.000
Çocuk Sorunları Merkezi: Çocukların İstismar ve İhmalden Korunmalarına Yönelik Merkez	Çocuk İstismarını ve İhmali Önleme Derneği	150.000
Demokratik İlkelerin ve İnsan Haklarının Güçlendirilmesine Yönelik Eğitim	Türk Demokrasi Vakfı	250.000
Kentte Kadın	Dünya Yerel Yönetimler ve Demokrasi Akademisi	250.000
İşitsel ve Görsel Medyada Kadın İmajı ve Kadınlara Yönelik Şiddet	Dünya Kitle İletişim Araştırmaları Vakfı	130.000

Uluslararası Kadın Demokrasi Merkezi Bölge Ofisi Kurulması	Kadın Siyasetçiler Derneği	100.000
Kadın İnsan ve Vatandaşlık Hakları Okulu	Kadın Siyasetçiler Derneği	170.000
Genç Kız ve Kadınların Sosyal ve Kültürel Kalkınması	İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı	100.000
Türkiye'nin Ekonomik ve Sosyal Kalkınmasına Kadınların Katkısı	TESAR, Kadın Araştırmaları Derneği ve Friedrich Naumann Vakfı	100.000
Umut Evi	Sokak Çocukları Gönüllüleri Derneği	70.000
SHÇEK Bünyesindeki Çocuklar İçin İnsan Hakları Eğitimi	Türkiye Felsefe Kurumu	70.000
Seçilmiş Bazı Ülkelerde Çocuk Hakları Alanındaki Durumun Karşılaştırılması	Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, TESAR, Friedrich Naumann Vakfı	80.000
Demokratikleşme Programı	Antalya Barosu ve Friedrich Naumann Vakfı	100.000
Umut Otobüsü	Kayıp Yakınlarıyla Dayanışma Derneği	20.000
Sağlıklı Başlangıçlar Projesi	İstanbul Üniversitesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü –İstanbul Uluslararası Kadınlar Derneği	100.000

Kent Toplumunun Güçlendirilmesi: Muhtarlıklar için Kapasite Geliştirme ve Rol Artırımı	Dünya Yerel Yönetimler ve Demokrasi Akademisi	1.000.000
Türkiye’de Devlet Reformu Programı	TESEV – Türk Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı	600.000
Avrupa – Türk Diyalogu	Sabancı Üniversitesi	500.000
TOPLAM		70,2 MECU
1998 Yılı		
Kadın, Sağlık ve Güvenli Annelik Programı	Sağlık Bakanlığı	55.000.000
Mesleki Eğitim ve Öğretim Projesi	MEKSA-Milli Eğitim Bk.	51.200.000
İstanbul’un Fener Balat Tarihi Yörelerinin Restorasyonu	Fatih Belediyesi	7.000.000
Mekatroniks Boğaziçi Üniversitesi		1.800.000
Toplumsal Gelişme için Kadın Liderliğini Destekleme	Kadın Çalışmalarını Destekleme Vakfı	200.000
İnsan Hakları Seminerleri	Marmara Üniversitesi	120.000
Türkiye’de Basın Özgürlüğü Bilgileri Merkezi		35.000
TOPLAM		132,475,000
1999 Yılı		
Temel Eğitime Destek Projesi	Milli Eğitim Bakanlığı	100.000.000

İdari İşbirliği Projesi	Dışişleri Bakanlığı	12.000.000
Sivil Toplum Geliştirme Programı	AB Temsilciliği	8.000.000
Sınai Mülkiyetin Etkin Korunması	Adalet Bakanlığı	1.700.000
TOPLAM		121,700,000
AYB'ye Aktarılan Faiz Sübvansiyonları		9.550.000 Euro
Tarsus Kanalizasyon Projesi Diyarbakır Kanalizasyon Projesi		9.100.000 Euro
Diğer (idari Harcamalar, Proje Revizeleri vs.)		232.000 Euro
MEDA TOPLAMI		376.400.000

*MEDA Tüzüğüne uygun olduğu görülmüştür.

Kaynak: DPT 2000: 38-42

3.2.4.3. Krediler

Akdeniz ülkeleri için geliştirilen EUROMED adı verilen ayrı bir düzenleme çerçevesinde, 205 milyonluk bir AYB kredisi sağlanmıştır. 1995-2000 döneminde uygulanacak EUROMED kapsamında Akdeniz ülkelerine toplam 2310 milyon Euro tutarında kredi imkanı sunulmuştur⁹¹.

⁹¹ Karauçak Oğuz 2000: 40

3.2.4.4. Makro Ekonomik Yardım

Henüz uygulanma imkanı bulmamış bir yardım kalemi olup, istisnai ve acil ekonomik sorunlar karşısında uluslar arası kuruluşlarla²⁷ koordineli bir şekilde kullandırılabilceği Deklarasyonda belirtilmiştir. Bu kapsamda 200 milyon ECU tutarında bir yardım miktarı telaffuz edilmiş, ancak resmi olarak bir rakam bildirilmemiştir⁹².

3.2.5. İdari İşbirliği Fonu

Fon kapsamında, 6 milyon Euro tutarında hibe kullanılmıştır.

3.3. Adaylık Dönemi (1999-2006)

Türkiye 1999 yılı sonunda aday ülke statüsünü kazanmıştır. Bundan sonra, Türkiye, aday ülkelerin 2000–2006 döneminde yararlanacağı PHARE, ISPA ve SAPARD programlarından yararlanmayı beklerken, AB'den gelen yanıt olumsuz olmuştur. Buna gerekçe olarak, söz konusu programların bütçelerinin kesinleştiği ve değiştirilmesinin mümkün olmadığı gösterilmiştir. Buna karşılık, Türkiye için MEDA programına ilaveten yeni kaynaklar oluşturulacağı ifade edilmiştir. Türkiye, adaylık döneminde, MEDA II programından, deprem yardımlarından ve katılım stratejisi yardımlarından yararlanacaktır. Bu yardımlar toplu olarak Tablo 25'de görülebilir.

AB, Türkiye ile ilk Katılım Ortaklığını Mart 2001 kabul etmiştir. Belge, diğer aday ülkeler için hazırlananlarla benzer niteliklere sahiptir. KOB'nin kabulünden sonra Türkiye hemen AB müktesebatının uygulanmasındaki öncelik ve programı belirleyen Ulusal Programını hazırlamış ve Bakanlar Kurulunda kabul ederek Komisyona sunmuştur. KOB'a göre 2001 yılından itibaren Türkiye tarafından mali yardımlara yönelik hazırlanan tüm projeler söz konusu öncelikleri yansıtmak durumundadır⁹³. Dolayısıyla, MEDA II kapsamında Türkiye'nin

⁹² DPT 2000: 25

⁹³ Information Package 2002:10

hazırlayacağı projeler katılım öncesi stratejisi önceliklerine göre şekillenecektir⁹⁴.

MEDA II kapsamındaki hibe yardımları bütçe kaynaklı olup AB Komisyonu tarafından verilmektedir. MEDA II 2000-2006 dönemi için geçerli olacaktır. Türkiye'ye buradan ayrılacak pay, 1999 Helsinki Zirvesinden sonra iki kat artırılarak 890 milyon Euro seviyesine çıkarılmıştır. Böylece MEDA II fonunun yüzde 15'i Türkiye'nin kullanımına sunulmuştur. Türkiye, MEDA II programı kapsamında, 2000 yılında 176 milyon Euro, 2001 yılında 167 milyon Euro ve 2002 yılında 126 milyon Euro tutarında yardım taahhüdü almıştır. Türkiye'nin MEDA II kapsamında 2000-2002 dönemi için bütçe kaynaklarından sağladığı miktarın yüzde 60'ı altyapı yatırımları ve sektörel politikalar, yüzde 35'i katılım süreci ve yüzde 5'i ise sivil topluma yönelik projeler için öngörülmüştür.

MEDA II kapsamında 2000 yılı için yardım sağlanan projeler Tablo 26'da gösterilmiştir.

⁹⁴ Arakon 2002: 34

Tablo 25: Adaylık Sürecinde AB'den Sağlanacak Mali Yardımlar (2000-..., m EURO)

Adaylık Sürecinde Sağlanacak Maddi Yardımlar	Dönem	Taahhüt			Açıklama
		Hibe	Kredi (AYB)	Toplam	
-MEDA II	2000-2006	890	--	890	2000 yılı için 176 milyon ve 2001 yılı içinse 167 milyon Euro projelere tahsis edilip, kullanıma başlanmıştır
-Gümrük Birliği Güçlendirme için Avrupa Stratejisi	2000-2002	15	--	15	13 milyon Eurosu Türk Sanayinde Kalitenin artırılması projesine, 2 milyon Eurosu ise GAP Bölgesel Gelişimi projesine tahsis edilmiştir
-Ekonomik Sosyal Kalkınma için Avrupa Stratejisi	2000-2002	135	--	135	45 milyon Euro GAP Bölgesel Gelişimi projesine tahsis etmiştir.
-Euromed*	2000-2006	--	1,470	1,470	Kredi proje bazında kullanılmaya başlanmıştır
-AYB Yeni Kredi Paketi	2001-2003	--	450	450	Paketin 90 milyon Euroluk kısmı kullanılmıştır
-Katılım öncesi kolaylığı fonu**	2000-2003	--	--	--	Proje görüşmeleri devam etmektedir
-Euro-Med ortaklık kredi kolaylığı***	2001-2006	--	--	--	Proje görüşmeleri devam etmektedir.
-Deprem Yardımları					
(I) Acil Yardım	1999	30	--	30	Tamamı Kullanılmıştır
(II) Deprem sonrası rehabilitasyon	1999	1	--	1	Tamamı kullanılmıştır.
(III) İnsani Yardım	1999	4	--	4	Tamamı Kullanılmıştır
(IV) Türkiye Deprem Rehabilitasyon ve yeniden imar yardımı	2000	--	600	600	Kredinin kullanılmasına devam edilmektedir
(V) Akdeniz ülkelerinde rehabilitasyon	2000	20	--	20	Yardımların kullanılmasına devam edilmektedir.
TOPLAM		1,095	2,520	3,615	

* **6.4 Milyar Euro'luk** pakette belirli bir ülke kotası bulunmamakta, bir ülkenin alabileceği kredi miktarı sunulan projelerin niteliğine bağlı olmaktadır. Dolayısıyla, **1.4 Milyar Euro'luk** rakam Türkiye'nin faydalanabileceği tahmini rakamdır.

** Tüm aday ülkelere "ilk gelen –ilk faydalanır" esası çerçevesinde kullanılacak **8.5 Milyar Euro'luk** bir kredi paketidir. Türkiye kredi yeterlilik kriterlerini (BBB) sağlayamamaktadır. Ancak, Türkiye'ye büyük çaplı örnek proje temelinde bir istisna sağlanması için temaslarda sürmektedir.

*** 2001 yılı ortalarında onaylanan **1 milyar Euro** tutarındaki bu yeni EIB bölgesel kredi kolaylığı, AB ve ortak Akdeniz ülkelerinin ilgi duyduğu ve aynı zamanda bölgesel bütünleşmeyi güçlendirecek projelerin finanse edilmesi için Barselona Ortaklık Sürecine dahil 12 Akdeniz ülkesinin kullanımına sunulmuştur. Türkiye kredi yeterlilik kriterlerini (BBB) sağlayamamaktadır. Ancak, istisnai olarak Türkiye'deki uygun ve sağlam yatırım projelerinin finanse edilmesi için AYB ile görüşmeler devam etmektedir.

Kaynak: ABGS

Tablo 26: 2000 Yılı İçin MEDA II erevesinde Sağlanan Hibe Yardımıyla Finanse Edilecek Projeler

Proje Adı	Uygulayıcı Kuruluş	Hibe Tutarı (Euro)
Bursa Atık Su İşlemleri (AYB faiz sübvansiyonu)	Bursa Büyükşehir Belediyesi	16.058.000
Yapısal Uyum Desteği (uygulamaya konulmuştur)	Hazine Müsteşarlığı	150.000.000
Jean Monnet Programı (2002 yılı içinde başlayacak)	Dışışleri Bakanlığı	10.000.000
TOPLAM:		176.058.000

Kaynak: Arakon 2002: 35

MEDA'nın 2001 yılı Türkiye planında, 14 projeyi içeren 6 adet öncelik öngörölmüştür. Bu öncelikler, söz konusu planda kurumsal yapılanma, yatırım desteği, bölgesel kalkınma, çevre, topluluk programlarına, ajanslarına ve çok uluslu programlara katılım ve katılım öncesi çok sektörlü küçük faaliyetler olarak belirtilmiştir⁹⁵. 2001 yılında MEDA II kapsamında finansman sağlanan projeler Tablo 27'de gösterilmiştir.

⁹⁵ MEDA Annual Financing Plan For Turkey 2001: 2-3

Tablo 27: 2001 Yılı İçin MEDA II Çerçevesinde Sağlanan Hibe Yardımıyla Finanse Edilecek Projeler (EURO)

Proje Adı	Uygulayıcı Kuruluş	Projenin Bugünkü Durumu	Hibe Tutarı
GAP Bölgesel Gelişimi*	GAP İdaresi	Finansman Antlaşması henüz imzalanmamıştır.	47.000.000 (43.500.000+3.500.000)
Yargı Modernizasyonu ve Ceza Reformu Programı	Adalet Bakanlığı		10.700.000
KOBİ Kredi Programı			20.000.000
Türk İstatistik Sisteminin Geliştirilmesi	Devlet İstatistik Enstitüsü		15.300.000
Doğu Anadolu'yu Geliştirme Programı	Devlet Planlama Teşkilatı		45.000.000
Endüstriyel Kirliliğin Önlenmesi (AYB faiz sübvansiyonu)			16.700.00
Mersin atık su işlemesi (AYB faiz sübvansiyonu)			14.300.000
Kamu hizmetleri modernizasyonu	Maliye Bakanlığı /Devlet personel dairesi başkanlığı		2.500.000
Yerel yönetimler reformu	İçişleri bakanlığı		3.500.000
KOBİ finansmanı kolaylığı projesinin genişletilmesi	Sınai yatırım bankası		4.000.000
Topluluk programına ve ajanslarına Türkiye'nin katılımı			11.000.000
TAIEX			6.000.000
İdari işbirliği	AB genel sekreterliği		8.000.000
Katılım öncesi yardımın ara değerlendirilmesi	AB genel sekreterliği		5.000.000
Katılım öncesi yardımın toplam tahsisi			5.000.000
TOPLAM			214.000.000

*Bu proje Ekonomik ve Sosyal Gelişmeyi destekleme bütçe kalemi kapsamındadır. Dolayısıyla, bu miktarı toplam miktardan düşerek MEDA kapsamında finanse edilen toplam miktar 167.000.000 Euro olarak bulunmaktadır.

**Türkiye'nin eğitim ve gençlik programlarına katılımı öncesi ile ilgili hazırlık önlemleri ve pilot uygulamaları antlaşması 27 Aralık 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Kaynak: ABGS

3.4. 2007-2013 Dönemi AB Mali Perspektifinde Yeni “Katılım Öncesi Araç”

AB Komisyonu’nun teklifi uyarınca, Konsey 17 Temmuz 2006 tarihinde yeni bir Katılım Öncesi Mali Aracın (IPA) kurulmasını öngören tüzüğü kabul etmiştir. 2007-2013 mali perspektifinde Global bir Aktör olarak AB başlığı altında yer alan ve yürürlükteki beş mali yardım programı olan PHARE, ISPA, SAPARD, Türkiye Katılım Öncesi Mali Yardımı ve CARDS’ın 1 Ocak 2007 itibariyle yerini alacak olan IPA, aday ülkeler Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya’ya ayrıca potansiyel aday ülkeler olarak değerlendirilen Batı Balkan ülkelerine (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ ve Sırbistan) yönelik harcamaları kapsayacaktır. Böylece yardımdan yararlanacak bölgeler tanınmış aday ülkeler ve potansiyel aday ülkeler olmak üzere iki kategoriye ayrılacaktır. Yeni Katılım Öncesi Araç, kurumsal yapının güçlendirilmesi, bölgesel ve sınır ötesi işbirliği, bölgesel kalkınma, insan kaynaklarının geliştirilmesi, kırsal kalkınma alanlarına odaklanacaktır. IPA, söz konusu ülkelere 2007-2013 arasında kabul edilen bütçe uyarınca 11.468 milyar € değerinde mali yardım sağlayacak, yardım miktarı aynı süre içinde yıldan yıla artış gösterecektir.

3.5. Türkiye’nin Olası AB Üyeliği Bağlamında Komşuları İle İlişkileri

Türk dış politikasının genel anlamda evrimi incelendiğinde öncelikli olarak batı eksenli bir politika izlediği ifade edilebilir. Cumhuriyet devriminin de etkisiyle Modern Türkiye yüzünü batıya çevirmiş ve amacını “muhasır medeniyetler seviyesine ulaşmak” olarak belirlemiştir. Bu bağlamda Türk dış politikasının ana belirleyeni modern demokrasiler yani batı dünyası (NATO üyeliği, AET üyelik başvurusu gibi) eksenli olmuş ve diğer bölgelerle olan ilişkiler (komşularla olan hassasiyetler dışında) yine mevcut politika paralelinde gelişmiştir.⁹⁶

Uzun bir süre “dış dünya” Osmanlılar için “gâvur” dışında pek bir anlam taşımamıştır. Bu yabancı düşman ya da gâvur dünyaya karşı Osmanlı tutumu, imparatorluğun askeri (siyasal ve ekonomik) gücüne bağlı olarak biçimlenmiştir. Tartışılmaz üstünlük döneminde, Batı’ya karşı davranış büyük bir kendine güveni

⁹⁶ Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, Bilgi Yay, Ankara, 1992

yansıtmaktadır. İmparatorluk gücünü yitirince Batıya karşı tutumda değişmiştir. Sonradan Batı'nın askeri ve siyasi üstünlüğünün benimsenmesi, imparatorluğun dış dünya ilişkilerini etkilemiştir.⁹⁷

Ekonomik alanda Duyun-u umumiye siyasi alanda imparatorluktan kopuşlar ve ağır antlaşma metinleri, askeri alanda yaşanan yenilgiler gibi gelişmeler Batı üstünlüğünü kabul eden ve son dönemlerinde büyük güçler arasında denge politikası izleyen hasta adamın dış politikasını belirlemiştir. Osmanlı denge politikası sayesinde, İngiltere, Almanya, Rusya gibi büyük devletlerarasındaki çıkar çatışmalarından yararlanarak, çöküşü Birinci dünya savaşına kadar uzatabilmiştir.⁹⁸

Osmanlı İmparatorluğu siyasi, ekonomik ve kültürel yapısından bir anlamda kopuşu yansıtan cumhuriyet ile birlikte, Türk dış politikası şekillenmeye başlamıştır. Ancak cumhuriyetin kurucularının, Osmanlı mirasından geldiği düşünülürse, yeni ülkenin dış politikası özellikle Osmanlı son dönemlerinden çıkarılan derslerle şekillenmiştir.⁹⁹ Bu bağlamda Yeni Türkiye'nin dış politikası özellikle Batı olgusundan çıkarılan dersler ve mevcut amaçlar ekseninde şekillenmiştir. Doğu ile olan ilişkiler ise komşu ülkeler ile olan diyaloglar ve sorunlar bağlamında şekillenmiştir.

Örneğin, milli mücadele dönemi dış politikası incelendiğinde, tarih içinde ömrünü tamamlayan bir imparatorluktan, milli ve bağımsız bir devlet kurma amacı bulunmaktadır. Milli mücadelenin dış politikası “milletin dâhili ve harici istikbalini” sağlamak olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda, milli mücadele askeri başarıların yanında, diplomatik girişim ve başarıları da kapsamıştır. İşgal edilmiş bir ülkeden tam bağımsız bir devlet yaratma temel felsefe olduğundan, cumhuriyetin ilk yıllarında (özellikle 1930'lu yıllara kadar) Batıya karşı mesafeli bir dış politika söz konusudur.¹⁰⁰

⁹⁷ Emre Kongar, **21. Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 443.

⁹⁸Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1996, s. 46, Kongar, a.g.e., s. 443-444.

⁹⁹ William Hale, **Türk Dış Politikası: 1774–2000**, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2003, s. 7.

¹⁰⁰ Armaoğlu, a.g.e., s. 307.

Modern Türkiye'nin kuruluşu ile birlikte dış politika beklenildiği gibi Batı'ya karşı sert ve karşıt bir tavır içinde biçimlenmemiştir. Bu durumun belki de en önemli nedeni Mustafa Kemal'in yeni devletin yapısal ve niteliksel gelişimini şekillendirmek için Batı'nın değerlerinden yararlanmasıdır. Osmanlı son döneminden alınan derslerle beraber “Yurtta barış dünyada barış” düşüncesi yeni Türkiye ile dış dünya arasındaki ilişkilerin niteliğini belirlemiştir.¹⁰¹

1932 Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne dâhil olması, dış politikada bir dönüm noktasıdır. Çünkü Batı ile ilişkilerin geliştirilmesinde belli bir mesafe alınmıştır. Bunun yanında savaş tehdidinin belirmeye başlaması Türk dış politikasının Batı'ya yaklaşmasında etkili olmuştur. Almanya, İtalya ve SSCB tehdidinin hissedilmesi Türkiye ile Batı'yı birbirine yakınlaştırmıştır. Ancak Türkiye gerek savaş öncesi gerekse savaş sonrasında denge politikası sayesinde savaşa dâhil olmamıştır.¹⁰²

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemle birlikte gerek Türkiye'nin savaşa katılmamasının olumsuz etkisi, gerekse dünyadaki dönüşüme uyum sağlama zorunluluğu Türkiye'nin Batı dünyasında yer almasını zorunlu kılmıştır. Özellikle Truman Doktrini, Türk dış politikasının Batı endeksli politikalarının; Marshall Yardımı ise ekonomik bağımlılığın miladı sayılabilir.¹⁰³

1946'dan itibaren Türkiye'de çok partili siyasal yaşama geçiş ve DP iktidarı ile birlikte Türkiye'nin Batı'ya yönelimi kısa zamanda Batı güdümünde bir dış politika anlayışına dönüşmüştür. 1960'lı yıllardan itibaren uluslar arası sistemde yaşanan yumuşama ve ABD ile ilişkilerdeki sorunlar SSCB tehdit algısının azalması ve Kıbrıs sorununda Türkiye'nin yalnız kalması Türk dış politikası için yeni bir dönemin başlangıcı sayılabilir. Bilhassa 1970'li yıllarla birlikte bağlantısızlar hareketi ve Müslüman ülkelerle ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Bu dönemle birlikte iç politika ya da kamuoyunun Türk dış politikası üzerindeki etkisi artmıştır. Yine 1970'lerle birlikte dış politikada daha fazla hareket

¹⁰¹ Kongar, a.g.e., s. 455.

¹⁰² Kongar, a.g.e., s. 445, Armaoğlu, a.g.e., s. 674-675.

¹⁰³ Kongar, a.g.e., s. 445-458.

alanı sağlanmışır. Fakat siyasal ve ekonomik alandaki sorunlar sebebiyle Batı'dan tamamen kopuş yaşanmamıştır. 1980 sonrası dönem ise Türkiye'nin Batı eksenli politikasına geri dönüş yıllarıdır. Bu dönemde özellikle ABD ile olan ilişkiler ön plandadır. 1990'lı yıllar sonrasında ise SSCB'nin yıkılışı, yenedünya düzeni söylemleri, küreselleşme ve AB hedefi Türk dış politikasını etkilemiştir.

Türk dış politikasının temel niteliklerine bakıldığında çatışmadan uzak ve Batı eksenli bir politika izlendiği görülebilir. Türkiye'nin Batı'ya yönelişinin belki de en önemli göstergesi AB üyelik hedefidir. 1963 Ankara Antlaşması'ndan itibaren farklı dönemlerde süreç kesilmiş ya da yavaşlatılmış olsa da Avrupa hedefi ya da muasır medeniyetler seviyesine ulaşma hedefi varlığını korumuştur.

Önceden de belirtildiği üzere Osmanlı'dan günümüze kadar dış politikada Batı imgesi bir tehdit unsuru olarak algılanmıştır. Fakat ilginç olan belki de tarihte ilk kez bir uygarlık kendisine tehdit olarak algıladığı bir coğrafya ya da medeniyete kendisine yöneltilen tehdidi azaltmak için yine onun bünyesinde yer almaya çalışmış ve çalışmaktadır.¹⁰⁴

Türkiye'nin Batı'ya dönük yüzü dış politikasının ana hatlarını oluştururken ülkenin stratejik ve coğrafi konumu dış politikamızı etkilemiştir. Asya ile Avrupa arasında bir köprü, Ortadoğu, Kafkasya ve Balkanlar coğrafyası ile komşu olunması gibi dış etkenler, dış politika üzerinde istikrarsızlığa sebep olmuştur. Çünkü Türkiye dünyanın önemli kriz bölgelerine yakın bir coğrafyadadır. Gerek komşuları ile olan ilişkileri gerekse bölgede yaşanan sorunlar dış politikanın seyrini etkilemiştir. Ayrıca Osmanlı'nın bu üç coğrafya üzerindeki yüzlerce yıllık egemenliği ve sonrasında Türkiye'nin bölge ülkeleri ile kültürel, etnik, siyasal bağının bir şekilde devam etmesi Türkiye jeopolitiğini önemli kılmıştır.¹⁰⁵

Türkiye stratejik konumu itibariyle uluslararası sistemdeki değişimlerden doğrudan etkilenmektedir. Bu jeostatejik potansiyelinin onu uluslararası politikanın en önemli odak noktalarından biri haline getirmesi sonucu hem ciddi dış politik

¹⁰⁴ Recep Boztemur, "Avrupa'nın 19. Yüzyılı", **Doğu Batı**, Yıl: 4, Sayı: 14, Şubat, Mart, Nisan 2001, s. 176-177.

¹⁰⁵ Hale, a.g.e., s. 14. ; Boztemur, a.g.e., s.177.

sorunlarla karşı karşıya gelmekte hem de çelişkili biçimde uluslararası dengeleri kullanarak politik ve ekonomik avantajlar kazanabilme potansiyeline sahiptir.¹⁰⁶

Hale'ye göre Türkiye'nin ekonomik, askeri ve siyasi potansiyeli uluslar arası politikada bir büyük güç olarak yer almasına engeldir. Osmanlı geçmişi ile birlikte düşünüldüğünde Türkiye 18. yüzyıldan bu yana Avrupalı büyük güçlerle karşılaştırıldığında siyasi, askeri ve benzeri açılardan geri kalmıştır. Bu geri kalmışlık ülkenin uluslararası sistemde büyük bir güç olarak değil, fakat bir "orta büyüklükte güç" olarak konumlanmasına neden olmuştur.¹⁰⁷

Türkiye'nin coğrafi konumu aynı zamanda komşu ülkelerle ilişkilerinde de belirleyicidir. Yunanistan ile Ege sorunları, Ermenistan ile yaşanan problemler bir anlamda Türk dış politikasının geçmişten günümüze süregelen sıkıntılarıdır.

Hiç kuşkusuz SSCB'nin çökmesi dünya bakımından olduğu kadar Türkiye için de önemlidir. Sovyet tehdidinin ortadan kalkması Türkiye'nin jeopolitik önemini yitirebileceğine dair tartışmaları arttırmış olsa da, sonrasında yaşanan gelişmeler soğuk savaş sonrası dönemde Türkiye'nin dünyadaki yeni konumunu tanımlar niteliktedir. Bunlardan bazıları Azerbaycan ve Orta Asya Türk cumhuriyetlerinin enerji ekonomik ve politik anlamda önem kazanması, 1991 ABD'nin Irak'a müdahalesi, uluslararası terörizm, 11 Eylül saldırıları gibi.¹⁰⁸

Türkiye'nin coğrafi konumu ve dışsal olguların etkisi yanında iç politikadaki farklı dönemlerde yaşanan istikrarsızlıklar, askeri müdahaleler ve ekonomik bunalımlar dış politikamızın gerek seyrini gerekse bağımsız bir politika izleme şansını azaltmıştır. (Dış borçlar sebebiyle ekonomik bağımlılık)

Türk dış politikasına ilişkin değerlendirmeler bu çalışmanın kapsamını fazlasıyla aşacak nitelikte olmakla birlikte bu aşamada, Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafi konum itibarıyla dünyanın kriz bölgelerinden olan balkanlar,

¹⁰⁶ Hale, a.g.e., s. 14. ; Boztemur, a.g.e., s.177.

¹⁰⁷ Hale, a.g.e., s. 2.

¹⁰⁸ Kongar, a.g.e., s. 511.

Kafkasya ve Ortadoğu'ya komşu olduğu belirtilebilir. Bu da Türkiye'nin jeostratejik önemini arttırmaktadır.¹⁰⁹

Özellikle komşularıyla olan sorunları nedeniyle mevcut dış politikası özellikle bölgeyle olan ilişkilerinde şekillenmektedir. Ayrıca bu bölgelerle Tarihsel ve kültürel bağları nedeniyle arklı misyonları da üstlenmek durumunda kalmıştır. Türkiye'nin önemli kriz bölgelerine komşu olması ve özellikle komşularıyla sorunlarını çözmemesi dış politikada hareket alanını kısıtlamakta ve bölgesel istikrar arayışlarını sonuçsuz bırakmaktadır.

Türkiye'nin olası AB üyeliğinde ise jeopolitiğinde önemli değişiklikler olacaktır. Bölgede (Kafkasya, Balkanlar, Ortadoğu) hassas dengeler üzerinde duran Türkiye bu süreçle birlikte farklı bir düzleme gelecektir. Zaten NATO üyeliği birlikte bölgesel güvenlikte avantajlı olan Türkiye AB üyeliği birlikte ekonomik ve siyasi anlamda da güçlenecektir. Bu bağlamda komşuları ile ilişkilerini genel hatlarını değerlendirecek olursak,

İran: Özellikle 1979 İran devrimi ile Batı dünyası ile sorunlu ilişkiler kuran İran Türkiye'nin AB üyeliği ile Batı ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişki kurabilecektir. Bunun yanında ticari ve benzeri ekonomik ilişkilerinin gelişiminde hem İran hem de Türkiye AB'nin ekonomik potansiyelinden yararlanabilecektir.

Ancak Türkiye'nin AB toprakları içinde yer alması hem AB'yi Ortadoğu ile komşu haline getirecek hem de İran kendisine düşman olarak tanımladığı Batı ile komşu olacaktır. Bu da bazı siyasi ve askeri sorunları doğurabilir.

Irak: Irak savaşının ardından bölgeye yerleşen ABD, Kuzey Irak sorunu ve ülkedeki iç savaş halinin istikrarsız yapısının Türkiye'ye olumsuz etkileri, AB üyeliği ile belli ölçüde önlenabilmektedir.

Ayrıca AB'nin Irak'a yakın olması ABD ile belli bir rekabet yaratabilir. (Özellikle petrol konusunda). Ayrıca Türkiye PKK sorununda AB'yi etkin şekilde kullanabilir. Çünkü ayrılıkçı hareket bizzat AB topraklarına yönelmiş olacaktır. Irak

¹⁰⁹ Kongar, a.g.e., s. 511.

ve İran'ın Türkiye'ye geçmişten gelen önyargıları AB üyeliği ile silinirse de Türkiye ikili ilişkilerinde belli bir güven sağlayabilecektir.

Ermenistan: diğer bir sınır komşumuz olan Ermenistan ise sözde soykırım, gümrük kapıları ve Azerbaycan sorunu nedeniyle ikili ilişkiler olumsuz seyir izlemektedir. Türkiye'nin AB üyeliği Ermenistan ve Ermeni lobisi tarafından istenmemektedir. Türkiye'nin olası üyeliği durumunda ise Ermenistan Türkiye yanında AB gibi güçlü bir kurumla da muhatap olmak zorunda kalacaktır.

Bulgaristan ve Romanya ile önemli sorunları olmayan Türkiye üyelik ile birlikte bu ülkelerle aynı çatıda birleşerek mevcut komşuluğun ekonomik ve ticari avantajlarından daha fazla yararlanacaktır. Yunanistan ve Kıbrıs ile daha fazla sorunları olan Türkiye aynı siyasi birliğe üye ülkelerden biri olarak sorunlarını daha samimi ve çözüme yönelik halledebileceklerdir.

3.6. Yeni Komşuluk Politikası

Dış politika alanında, Türkiye'nin çıkarları, önemli bir role talip olmadığı küresel dış politikadan ziyade esas olarak komşu bölgelerine yöneliktir. Türkiye'nin katılımıyla, Birliğin sınırları Güney Kafkaslara (Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan) ile Suriye, İran ve Irak'a kadar genişleyecektir. Bu durum, önceleri Türkiye ve komşuları arasında ikili ilişkiler olarak tanımlanabilecek pek çok konuya, Birliğin dış politika bakımından müdahil olmasını artıracaktır.

Türkiye'nin katılımı, Birliğin sınırlarını halihazırda gerilim kaynağı olan ülkelere kadar genişletecek ve bölgenin sorunlarını AB dış politikası gündeminde üst sıralara taşıyacaktır.

Türkiye, AB'nin Akdeniz bölgesinde daha çok varlık göstermesini desteklemektedir. Arap dünyası ile uzun geçmişe dayanan ilişkileri ve ticari çıkarları olan Türkiye, İslam Konferansı Örgütündeki rolünü artırmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda, Türkiye, İsrail ile gelişmiş bir işbirliğine ve diğer Akdeniz ülkeleriyle yakın bağlara sahiptir. Türkiye'nin Yunanistan'la ilişkileri ve Kıbrıs'a olan alakası bilhassa önemlidir. Her iki açıdan da, Türkiye'nin dış politikası ve güvenlik

çıkarlarını algılaması, hala çözülmesi gereken mevcut ihtilaflara rağmen önemli ölçüde gelişmektedir.

Türkiye ve AB arasında istikrarlı, öngörülebilir ve demokratik bir Irak'a duyulan ihtiyaç konusunda geniş bir görüş yakınlığı bulunmaktadır. Yakın dönemde, Türkiye, terörizmle mücadele ile etnik çatışmaların ve huzursuzluğun sona ermesine ilişkin ortak endişeler hakkında Irak'a komşu ülkelerle birçok diplomatik girişim başlatarak, yapıcı bir rol oynamıştır. Türkiye'nin, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması konusunda süregelen bir çıkarı mevcuttur. İlave bir endişe kaynağı da, Kuzey Irak'ta, AB terör örgütleri listesinde yer alan bir Kürt örgütü olan PKK/Kongragel'in mevcudiyetidir. Irak'ın istikrarlı hale gelmesinde ve yeniden yapılanmasında Türkiye önemli bir role sahip olup, geleneksel olarak önemli bir ticari ortağı olan Irak'ta, kaydadeğer bir ekonomik çıkarı vardır.

Suriye ile olan ilişkileri, çeşitli sebeplerden dolayı geleneksel olarak zorluklar içermektedir. 1998 yılında Suriye, Türkiye'nin baskısı altında, PKK'ya olan desteğini kesip, örgütün liderini sınır dışı edince başlayan olumlu süreç, Irak'taki gelişmelere bağlı olarak ve temelde Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasına ilişkin ortak çıkarlar nedeniyle ivme kazanmıştır.

Türkiye'nin NATO üyeliği ve ABD ile olan askeri bağlantılarına Tahran'da şüpheyle yaklaşılırken, İran'ın nükleer programı AB için olduğu gibi Türkiye için de endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. İki ülkenin din ve devlet ilişkileri konusunda görüşleri farklıyken, Kürt ayrılıkçılığı kontrol altına alma ve Irak'ta siyasi istikrar durumunun korunması konusunda ortak çıkarları mevcuttur. İki ülke de ticarete AB'ye kuvvetli bir yönelimi paylaşmaktadır. Türkiye ile İran arasında kapsamlı bir enerji ve doğalgaz işbirliği mevcuttur ve AB, İran için önemli bir doğalgaz pazarı olma potansiyeline sahiptir. Her iki ülke de, ticari liberalizasyon yolunda giderek ivme kazanan Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün üyesidir.

Türkiye'nin AB üyeliğiyle, AB ve İran arasındaki ilişkilerin, ortak sınırın bir sonucu olarak yoğunlaşması beklenebilir. İran açısından, AB'nin Müslüman bir ülkeyle bütünleşmeyi nasıl yürüttüğü konusunda yoğun bir merak olacaktır. Bununla

birlikte, enerji akışı veya Güney Kafkasya ve Orta Asya'da çatışan çıkarlar sonucunda Türkiye ile İran arasında yeni hususların ortaya çıkabileceği de gözardı edilmemelidir.

Son yıllarda, Türkiye, İsrail'le olan ilişkilerini bir dizi stratejik anlaşma yaparak güçlendirmiştir. Bu işbirliği, Ortadoğu Barış Sürecinde ilerleme kaydedilememesinden etkilenmemiştir. Barış süreci kapsamında, Türkiye taraflarla olan yakın ikili bağlarını korumakta ve ikili siyasi diyalog kapsamında destek, eleştiri ve endişelerini taraflara belirtmektedir.

Sovyetler sonrası dönemde Türkiye ve Rusya arasındaki ikili ilişkiler, Türkiye'nin Moskova'nın güçlü tarihi çıkarlarının bulunduğu alanlara yönelik etkisini genişletme arayışlarından dolayı yeni siyasi rekabetlere yol açmıştır. Son yıllarda, kesişen çıkarlar Kafkaslar ve Orta Asya'ya odaklanmıştır.

Bu gerilim, hacmi her yıl %15-20 artan ticari ilişkilerle, iki taraf arasında güçlü gelişme gösteren iş ilişkileri tarafından son zamanlarda gölgelenmiştir. Rusya, Türkiye'nin başlıca ticaret ortağı olarak Almanya'nın arkasından ikinci sırada gelmekte ve Türkiye'ye en çok doğalgaz ihraç eden ülke konumundadır. Buna mukabil, Türk inşaat şirketleri Rus pazarında aktiflerdir. Enerji alanında, Türkiye'nin katılımı, rekabet içindeki enerji çıkarları ve Kafkaslar ve Orta Asya'daki gelişmeler açısından, AB-Rusya ilişkilerinin önemini artıracaktır.¹¹⁰

Türkiye'nin katılımı, AB sınırlarını Ermenistan, Azerbaycan, ve Gürcistan'a kadar genişletecektir. Türkiye'nin, katılımından önce komşularıyla ihtilaflarını çözmek için çalışmaya istekli olması koşuluyla, AB'nin Türkiye vasıtasıyla Güney Kafkaslarda istikrar sağlayıcı bir etkisi olabilir. Özellikle Ermenistan'la olan ilişkilerinin, diplomatik ilişkilerin kurulması ve halihazırda kapalı bulunan kara sınırının açılmasıyla geliştirilmesi gerekecektir. Trajik olaylar ve özellikle 1915/16'da bölgede yaşanan insani ıstırap konusunda, Türkiye'nin katılım ihtimali, Ermenistan'la olan ikili ilişkilerinde iyileşmeye ve bu olaylar açısından uzlaşmaya

¹¹⁰ Aydın SEZER, "Avrupa Birliği'ne Katılım", TUSİAD Yayınları, 2007

varılmasına yol açmalıdır. Yukarı Karabağ ile ilgili ihtilaftan doğan Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki gerilimi yumuşatmaya Türkiye'nin katkıda bulunması da ayrıca önemlidir. AB'nin Azerbaycan, Gürcistan ve petrol bakımından zengin Hazar Denizini çevreleyen ülkelerle olan ilişkileri de Türkiye'nin üyeliğiyle geliştirilebilir.

Orta Asya açısından, Türkiye, AB'nin Orta Asya'da siyasi etkisi açısından bir kanal sağlayabilir. AB'ye katılımından sonra ve güçlü tarihsel, kültürel ve ekonomik bağları kullanarak reform geçirmiş bir Türkiye, Orta Asya'nın istikrar kazanmasına yardım edebilir ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra siyasi istikrarsızlığa maruz kalan bölgede demokratik değerlerin gelişmesini teşvik edebilir. Dış politika ve güvenlik açısından, Türkiye'nin, NATO'nun bölge çapındaki "Barış için Ortaklık" programının önde gelen yardım tedarikçisi rolü, Orta Asya'nın uluslararası savunma bağlantılarını güçlendirecektir. Ancak, AB'nin sınırlarının bölgeye daha yakın hale gelecek şekilde genişlemesinin muhtemel sakıncaları da olacaktır. Örnek olarak, Türkiye ve Orta Asya'nın Türki dillerin konuşulduğu bölgeleri arasında siyasi ve kültürel bağların varlığı ve ülkelerindeki rejimlere muhalif belirli Türki grupların Türkiye'deki mevcudiyeti, bölgedeki ülkelerle olan ilişkilerde gerilimi tetikleyebilir.

Geçtiğimiz on yıl zarfında, Türkiye Batı Balkanlarda (Hırvatistan, Sırbistan-Karadağ, Bosna- Hersek, Makedonya ve Arnavutluk) olumlu ve yapıcı bir rol oynamıştır. Türk birlikleri barışı koruma ve istikrar operasyonlarına katılmaktadır. AB üyesi olmasından bağımsız olarak, Türkiye'nin bölgedeki İstikrar ve İşbirliği Sürecini desteklemeyi sürdürmesi ve İstikrar Paktının bir üyesi olarak kalması beklenmektedir. Her durumda, Türkiye AB'ye katıldığında, bir veya daha fazla Batı Balkan ülkesi üye olabilir. Netice itibarıyla, Türkiye ile olan ilişkileri bir dış politika konusu olmayacaktır. ¹¹¹

Türkiye, nüfusunun çoğunluğu Müslüman olup hürriyet, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı, hukukun üstünlüğü gibi temel ilkelere bağlı bir ülke olarak önemli bir model olabilecektir. Bu husus, 11 Eylül saldırıları sonrasında ortaya çıkan tartışmalar ve algılamalar ışığında özel önem taşımaktadır.

¹¹¹ www.sedefed.org

AB'nin güvenlik çıkarları enerji, ulaşım ve sınır yönetimini kapsamaktadır. Türkiye, dünyanın enerji açısından en zengin bölgelerine sınırdaş olması nedeniyle, genişlemiş AB'nin enerji arzının güvenliği konusunda önemli işlevi olabilecektir. Türkiye'nin katılımı, AB'nin bahse konu enerji kaynaklarına erişimini ve bu kaynakların AB tek pazarına güvenli bir şekilde taşınmasını teminat altına alabilecektir. Türkiye'nin katılımı, AB'nin olası tedarik kanallarını çeşitlendirerek hem Rusya ve Ortadoğu hem Hazar çevresindeki ülkelerden alternatif ihraç güzergahları sunacaktır. Boğazlar ve Kuzey Irak-Ceyhan boru hattına ek olarak, Bakü-Ceyhan boru hattının tamamlanmasıyla birlikte Türkiye'nin önemli bir petrol transit ülkesi konumunun pekişmesi beklenmektedir. Doğalgaz konusunda ise, Türkiye genişlemiş AB ile hem Hazar hem de Ortadoğu üreticileri arasında önemi gittikçe artan bir transit ülke konumunda olacaktır.

Türkiye'nin katılımının ulaşım konusunun birçok veçhesinde önemli etkileri olabilecektir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Avrupa ile Avrupa'nın güney çevresi arasında karayolu, demiryolu, havayolu, deniz ve boru hattı bağlantıları içeren enerji koridoru rolü artabilecektir. Dolayısıyla, bir bütün olarak Akdeniz bölgesinin ekonomik ve ticari entegrasyonu hızlandırılabilir. Türkiye'nin tam üyeliği sınır yönetimi alanında aşılması gereken kaydadeğer zorluklara yol açacak, bununla birlikte, insan kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı ve yasadışı göç dahil örgütlü suç alanında işbirliğini geliştirecektir. Türkiye'nin komşuları ve diğer üçüncü ülkelerle ilişkileri vize uygulamalarından etkilenecektir. Türkiye Schengen alanına AB'ye katılımı ile birlikte veya bir müddet sonra değil ancak sınır yönetimi uygulamalarının dikkatli bir değerlendirmesi yapıldıktan sonra Konsey tarafından belirlenecek bir tarihte dahil edilecektir. Dolayısıyla, Türkiye ile diğer AB ülkeleri arasındaki sınır kontrolleri Türkiye'nin katılımıyla birlikte hemen kaldırılmayacaktır.

Güvenlik konusunun bir başka veçhesi olan terörle mücadele alanında, Türkiye'nin katılımı halihazırda varolan işbirliğini daha da geliştirecektir. Son yıllarda Türkiye aşırı sol ve köktendinci İslamcı gruplardan kaynaklanan birçok terör eyleminin hedefi olmuştur. 11 Eylül 2001 saldırılarından bu yana, Türkiye terörle mücadele alanında birçok AB girişimine katılmış; Türkiye tarafından terörist olarak nitelendirilen örgütler AB terör listesine alınmıştır.

Bölgede önemi bulunan konulardan biri kalkınma ve sulama için gerekli suya erişimdir. Ortadoğuda su konusunun stratejik önemi önümüzdeki yıllarda artacaktır. Türkiye'nin katılımıyla birlikte su kaynaklarının ve altyapı projelerinin uluslararası yönetimi (Fırat ve Dicle havzaları üzerindeki barajlar ve sulama projeleri, İsrail ve komşuları arasında su alanında sınırötesi işbirliği) AB açısından önemi bir konu haline gelebilecektir.

Türkiye'nin katılımının bir sonucu olarak, Türkiye'de ve diğer bölge ülkelerinde bulunan kaydadeğer Kürt azınlıklar ile AB'de mevcut Kürt diasporasının, AB'nin bu ülkelerle ilişkileri üzerinde etkileri olabilecektir.

Türkiye, Birleşmiş Milletler, AGİT, Avrupa Konseyi, NATO, OECD ve Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi ile Ekonomik İşbirliği Örgütü ve İKÖ gibi uluslararası kuruluşlara üyedir. Türkiye aynı zamanda Arap Liginde gözlemci statüsündedir. BM oylamalarında Türkiye genel olarak AB'yle aynı yönde oy kullanmaktadır. Bununla birlikte, çoğunlukla Ortadoğu ve insan haklarıyla ilgili konularda olmak üzere bazı görüş farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Temel Avrupa örgütlerinde (AGİT ve Avrupa Konseyi) ise Türkiye halihazırda tutumlarını AB'ninkiyle uyumlaştırmaktadır. Türkiye'nin katılımı, AB ile bahsekonu örgütler arasındaki ilişkilerde herhangi bir önemli değişikliğe yol açmayacaktır.

Türkiye'nin ABD'yle güçlü ekonomik, siyasi ve askeri bağlantıları bulunmaktadır. Irak Savaşı sonrasında hem Türkiye-ABD hem AB-ABD ilişkilerinde sorunlar yaşanmıştır. ABD açısından Türkiye'nin rolü son 15 yılda değişmiş; ABD geçmişte Türkiye'nin askeri kabiliyetleri ve jeostratejik konumuna önem verirken, bugün daha ziyade Türkiye'nin istikrarsızlık potansiyeli olan bölgede bir istikrar unsuru olmasına değer atfetmektedir.

Türkiye halen Dünya Ticaret Örgütü bağlamında gelişmekte olan ülke statüsü iddiasında olup, Doha Kalkınma Müzakereleri sırasında zaman zaman AB tutumlarına açıkça zıt şekilde gelişmekte olan ülkelerin tutumlarından bazılarını savunmuştur. Türkiye'nin önemli bir gelişmekte olan ülke niteliği AB'nin özellikle ticaretle ilgili fasıllar bağlamında kalkınma politikalarının yürütülmesine kaydadeğer

bir etki yapabilecektir. Türkiye'nin bu alanlarda diğer AB ülkelerine nazaran çıkarlarının farklı olması dolayısıyla karar alma mekanizması daha karmaşık hale gelebilecektir.

AB-Türkiye siyasi diyalogu ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) konularında işbirliği 1990ların ortasından itibaren gelişmiş, diyalog sonucunda Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) konularında AB ile Türkiye'nin görüşleri arasında kaydadeğer ölçüde yakınlaşma sağlanmıştır. Türkiye'nin AB'nin siyasi beyannameleri, Ortak Tutumları ve Ortak Eylemleri ve diğer ODGP tedbirlerine katılım düzeyi ortaklaşa paylaşılan görüşlerin çokluğunu göstermektedir. Bununla beraber, genel olarak tatmin edici düzeyde olmakla birlikte, Türkiye diğer katılımcı ve ortak üyelere nazaran hayli az AB beyannamesine iştirak etmektedir.

Türkiye'nin AGSP'ye olan ilgisi ve NATO ve uluslararası barış koruma operasyonlarındaki tecrübesi, Türkiye'nin katılım sonrası ODGP/AGSP yapılarına dahil edilmesi için olumlu bir zemin hazırlamaktadır. 2003 itibariyle Türkiye'nin Afganistan (ISAF), Bosna (SFOR II) ve Kosova'da (KFOR) önemli büyüklükte birlikleri bulunmaktadır. Türkiye Afganistan'daki uluslararası ISAF birliklerinin komutasını üstlenmiştir. Türkiye'nin uygulama kapasitesi ve kurumsal kabiliyetleri konusunda aşılamayacak güçlük beklenmemektedir. Büyük askeri harcamaları ve insan gücüyle Türkiye AB güvenlik ve savunmasına ciddi katkı yapabilecek kapasitededir: Türkiye'nin 2004 yılında GSYH'sının %2.59'u olan askeri harcamaları tüm NATO ülkeleri arasında oransal olarak en yüksek olanlar arasındadır. Türkiye'nin 793.000 askeri personeli NATO'nun Avrupalı üyelerinin askeri gücünün %27'sini oluşturmakta; Türkiye'nin işgücünün %3.9'una karşılık gelmektedir (bu oran diğer NATO üyesi Avrupa ülkelerinde ortalama olarak %1.7'dir). Bununla birlikte, yakın coğrafyası (Irak, Kafkaslar, vs.), insan hakları ve Müslüman ülkelerle ilgili gelişmeler başta olmak üzere yaşamsal addettiği dış politika ve güvenlik çıkarlarını ilgilendiren konularda Türkiye'nin kendi ulusal tutumunda ısrar ettiği ve AB tutumlarına katılmakta mütereddit olduğu açıktır.

Sonuç olarak, her ne kadar Türkiye'nin ODGP ve AGSP'ye kaydadeğer katkılarda bulunma kapasitesi mevcut ise de, bu konuda Türkiye'nin siyasi yeteneği

ve istekliliğine ilişkin tereddütler ancak AB'nin dış politikasıyla birkaç yıl boyunca ikna edici bir uyum göstermesi halinde giderilebilecektir.

Türkiye'nin dış politikası ülke içi gelişmelerden de etkilenecektir. Devletin rolü, sivil-asker ilişkileri, ekonomik reform, laik-dini politikalar ve ulusçu-uluslararası yöneliş gibi temel konularda benimseyeceği yön, gelecekte Türkiye'nin dış politikasını etkileyebilecektir. Türk toplumunda ordunun siyasi ağırlığı hala fazla olmakla birlikte siyasi reformlar dolayısıyla azalmaktadır. Aynı zamanda, demokratik reformların yerleşmesiyle birlikte sivil toplum uluslararası meselelerin daha çok bilincine varabilecek ve bu da dış politika konusunda daha katılımcı ve belki daha az mutabakata dayalı tartışmaları getirebilecektir. Şayet Türkiye laikliği Müslüman bir sosyal ve kültürel ortam ile birleştiren bir demokrasi olma yoluna gidebilirse, diğer bölge ülkelerine iyi bir örnek sunabilecektir.

Türkiye'nin katılımının AB'nin dış ilişkilerine potansiyel etkisinin değerlendirilmesi birçok değişkenden etkilenmektedir: Türkiye'nin olası katılımının zamanının belirsizliği, genel olarak uluslararası ve özellikle Türkiye'nin yakın çevresindeki gelişmelerin kestirilemezliği, önümüzdeki 10-15 yıl içinde AB'nin nasıl şekilleneceği sorusu ve nihayetinde aynı zaman diliminde Türkiye'nin evrimi ve iç dönüşümünün mecrası.

Nüfusunun büyüklüğü, ekonomik hacmi ve istikrarsızlık, uluslararası gerilimler, iç çatışmalar, azınlık meseleleri ve çatışan ekonomik ve enerji çıkarlarıyla dolu bir bölgedeki coğrafi konumu Türkiye'yi de dahil edecek bir AB genişlemesinin daha önceki genişlemelerden farklı kılmaktadır.¹¹²

Yukarıdaki analizden şu unsurlar ortaya çıkmaktadır:

¹¹² Avrupa Komisyonu'nun, Türkiye'nin Birliğe üyeliğinin yaratabileceği etkilere ilişkin "Türkiye'nin Üyeliği Perspektifinden Kaynaklanan Hususlar hakkında Komisyon Birimleri Çalışma Belgesi" de 6 Ekim 2004'de açıklandı.

- Türkiye, AB üyeliği istikrarsızlık potansiyeli olan Akdeniz, Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya gibi komşu bölgelerde dış politikayı etkileyecek stratejik olarak önemli bir ülkedir.
- AB'ye halihazırda üye olan devletler ile Türkiye'nin adigeçen bölgelerde birçok açıdan örtüşen, fakat bazı hallerde farklılık arzeden önemli çıkarları vardır.
- Türkiye ekonomik modernizasyonunu, sosyo-ekonomik gelişimini ve bölgeyle entegrasyonunu sürdürdüğü takdirde bölgede önemli bir istikrar unsuru olabilecektir.
- AB üyesi olarak Türkiye'nin birçok ulusaşırı konuda (enerji, su kaynakları, sınır yönetimi, terörle mücadele) önemi olacaktır.
- Büyük askeri harcamaları ve insan gücüyle Türkiye AB'nin güvenlik ve savunma politikalarına kaydadeğer katkı yapabilecek maddi kapasiteye sahiptir.
- Uluslararası konularda Türkiye genel olarak tutumunu AB'nin ortak dış ve güvenlik politikasıyla uyumlaştırmakla birlikte bazı hassas konularda (insan hakları, Ortadoğu) durum farklıdır.
- Türkiye'nin AB entegrasyon sürecine başarıyla katılması İslam dünyasına inançlarının AB değerleriyle bağdaşır olduğunun açık bir kanıtı olabilecektir.
- Bununla birlikte, Türk dış politikasının gelecekteki gelişimi Türkiye'nin özellikle ordunun, dinin ve sivil toplumun rolü alanlarında iç gelişmelerinden önemli ölçüde etkilenecektir.
- Potansiyel olarak AB'nin en büyük üyesi olabilecek Türkiye, dış politikada önemli etkiye sahip olabilecek, bununla birlikte üyelikten ve Avrupa kurumlarında ortak karar alma sürecinden ileri gelen kısıtlamalara tabi olacaktır.

Dış ilişkilerde AB'nin rolü konusunda Türkiye'nin katılımı beraberinde hem avantajlar hem zorluklar getirecektir. Türkiye'nin katılımı çatışmalara meyilli Ortadoğu bölgesine istikrar gelmesine katkıda bulunabilecek, bununla birlikte AB'yi bölgenin zorlu siyasi ve güvenlik sorunlarının daha çok içine çekebilecektir. Türkiye'nin üyeliği, AB'nin bölgesel ve küresel ağırlığını artırabilecek, bununla beraber özellikle oybirliği gerektiren alanlarda karar almayı karmaşık hale getirebilir. Özetle, Türkiye bölgede istikrarı ve AB'nin ağırlığını geliştirecek bir faktör olabilecek, fakat aynı zamanda üyeliği dış politika alanında fırsatların yanında zorluklar da yaratabilecektir.

SONUÇ

Avrupa Birliği, temellerinin atıldığı 25 Mart 1957 Roma Antlaşması'nda öngöröldüğü gibi ekonomik faaliyetlerde bulunurken finansman ihtiyacını karşılamak üzere oluşturulmuş bir bütçeye sahiptir.

AB Bütçesi içinde pek çok gider kalemi üçüncü ölkelerle yapılan anlaşmalardan doğan yükümlölükler bulunmasına rağmen gelir kaynaklarının da aynı ölçüde arttırılması ile ekonomik, sosyal ve yapısal özellikteki pek çok projeyi finanse edebilmektedir.

Günümüzde, AB genel görüntüsüne bakıldığında dünya çapında dev ekonomik projelerin ve birçok az gelişmiş bölgenin kalkındırılmasına yönelik projelerin finansmanına yaptığı katkı ve sağladığı destekle sadece AB haritası içinde değil birlik dışı ölkelerde de dengeli kalkınmaya attığı dev imza göze çarpar.

Türkiye de AB bütünleşmesi içindeki yerini aldığı zaman, AB'nin hem finansman ihtiyacını - belirlenen gelir kalemleri uyarınca - karşılayacak, hem de Bütçe kaynaklarından elde edeceği mali desteklerden de faydalanacaktır.

Ekonomik açıdan, Türkiye, bir piyasa ekonomisinin temel özelliklerinin çoğuna, hayli gelişkin bir kurumsal ve yasal çerçeveye, dinamik bir özel sektöre ve liberal ticaret kurallarına sahiptir. Ekonomi önemli bir büyüme potansiyeli taşımaktadır ve özellikle, modernleşmesine ciddi şekilde katkıda bulunmuş olan gümrük birliği bağlamında, büyük bir adaptasyon yeteneği sergilemiştir. Bu faktörler, teoride, Türkiye'nin orta vadede rekabet baskısına dayanabilen sağlam bir piyasa ekonomisine erişmesine imkan vermelidir. Ancak, kendi ekonomisini verimli bir şekilde yönetebilmesi ve onun üstünlüklerinden azamî ölçüde istifade edebilmesi için, Türkiye, inandırıcı ve kalıcı bir makro ekonomik istikrar çerçevesi kurmalı ve malî sektörün gerçekten aracılık işlevini yerine getirebileceği bir ortam yaratmalıdır. Yetkililer şimdi doğru yönde ilerliyor gibi görünmektedir ve bu stratejiyi devam ettirebilmeleri şartıyla, Türkiye'nin piyasa ekonomisi sağlamlaşacaktır. Bu bağlamda, geniş bölgesel kalkınma farkları belirgin bir etkidir; bu farkların kapatılması hükümetin öncelikler listesinde üst sıralarda olmalıdır. Avrupa Birliği,

diğer yolların yanı sıra, Avrupa stratejisinin kaynaklarını kullanarak, geri kalmış bölgelere yardım etmek için elinden geleni yapacaktır.

Türkiye, Gümrük Birliği kararında öngörülen mevzuatın büyük kısmını gerekli süreler içinde kabul etme ve uygulama yeteneği göstermiştir. Şimdi de, vecibelerin zamanında yerine getirilmemiş olduğu sektörlerde benzer bir kararlılık göstermelidir. Kamu ihaleleri dahil iç pazar, tarım ve çevre konuları başta olmak üzere yapılacak daha pek çok şey olmakla beraber, Türkiye, Avrupa stratejisinde belirlenen alanların çoğunda Topluluk yasalarına uyumlulaşma sürecini başlatmış durumdadır. Ne gümrük birliği, ne de Avrupa stratejisi kapsamına girmeyen sektörlerde ise, müktesebatın kabul edilmesi bakımından Türkiye'nin önünde uzun bir yol vardır.

Türkiye, gümrük birliği bağlamında müktesebatı uygulamak için gerekli idarî ve hukukî kapasiteye sahip olduğunu tartışmasız şekilde göstermiş olduğu halde, bu aşamada, müktesebatın henüz aktarılmamış alanlarıyla ilgili gelecekteki kapasitesi üzerine bir görüş beyan etmek mümkün değildir.

Diğer aday ülkelerle ve yeni üye olan ülkelerle karşılaştırıldığında, AB'nin Türkiye için tahsis ettiği mali yardımların yeterli olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Ancak, buna yönelik şikayetimizi geçerli kılmanın bir yolu da, Türkiye için her yıl ayrılan mali yardımların, Türkiye'nin AB'ye uyum çalışmaları ve hızı karşısında yetersiz kaldığını göstermek ve bunu kanıtlayabilmektir. Türkiye, özellikle 2002 yılından bu yana ayrılan mali kaynakların tümünü harcayabilecek projeler oluşturarak bu ihtiyacını ve kapasitesini ispatlamış bulunmaktadır. Hatta son iki yıldır, Ülkemize ayrılan yıllık yardım tutarlarının çok üzerine çıkan bütçelerden oluşan proje paketleri oluşturmaktayız.

Bu durumda hazırlanan bazı projelerin kaynak yetersizliğinden dolayı bir sonraki yıl programına devredilmesi de söz konusu olabilmektedir. Diğer taraftan, son dört yıldır Türkiye üzerine düşen çalışmaları, hazırlıkları ve düzenlemeleri AB standartlarında yapabildiği ölçüde mali yardımların sürekli olarak artırılmış olduğunu da söyleyebiliriz. gerek kurumsal gerekse hukuki çerçevesi itibarıyla tamamıyla adaylık statümüzün yansıtılmış olduğu katılım öncesi mali yardımların

programlaması ve uygulanması mekanizması, Genel Sekreterliğimiz koordinasyonunda, AB prosedürleri çerçevesinde işlemeye devam etmekte olup, sağlanan mali yardımların tamamı, projeler aracılığı ile etkin bir biçimde kullanılmakta ve toplumun çeşitli kesimlerine de kullandırılmaktadır. Ülkemizin son üç yıl içerisinde giderek geliştirdiği proje oluşturma ve uygulama kapasitesi AB yetkililerince de olumlu bir ilerleme olarak çeşitli vesilelerle vurgulanmaktadır.

II. Dünya savaşının getirdiği sıkıntılar ve sorunlar sonucunda oluşan bir entegrasyon kaldırılan gümrük tarifeleri, kotalar yapılan anlaşmalar ortak pazar, Euro sonuç olarak oluşan bir topluluk, Dünya pazarlarının çoğunu ele geçiren ABD'den sonra en gelişmiş birlik ülkesi haline gelen oluşumun 60. yılına yaklaşırken üye ülke sayısı 18'i bulan uluslararası sistem istediği ülkeyi topluluğa katabiliyor, yardımda bulunabiliyor, kalkınmasına öncülük edebiliyor. Ekonomik veriler ve istatistikler oluşumundan bugüne kadar hızla büyüdüğünü ve üyeliği kabul ettiği ülkeyi de geliştirdiğini gösteriyor.

Bir dönüşümün analizini yapmaya çalıştım, merak ettiğim küreselleşen dünyada durumun ne olacağı ya da üye ülke sayısının son noktasının ne olacağı. Bu konuda tahminde bulunmak oldukça zor çünkü küreselleşen dünyada öyle görülüyor ki hem aktör hemde yönetmen olacak. Başarılar diliyorum tabi beraber de bizi de götürmesi dileğiyle.

KAYNAKLAR

1. Karluk, Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Yayınları, İstanbul, 1998
2. Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayınları, **AB Kurumları**
3. Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayınları, ABC of Community Law
Avrupa Yatırım Bankası, <http://www.eib.org/struct/services/services.htm>
4. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, **AB ve Türkiye**, Ankara, 1999
5. <http://www.eib.gov>.
6. Nurettin, Bilici, **Avrupa Toplulukları Bütçesi, Diğer Mali Araçları ve Türkiye**, Asomedyaz Haziran 1997
7. Dünya Ekonomileri Bülteni, **AB Ekonomisinin Durumu ve Diğer Bazı Ülke Ekonomileri İle Karşılaştırma**, Yıl 1998
8. Nahit Töre, **AB ve Türki Cumhuriyetler**, İstanbul 1996
9. İbrahim Canbolat, **Avrupa Birliği: Uluslararası Bir Sistemin Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler**, 3. Baskı, Alfa Yayınevi, İstanbul, 2002
10. Nevzat Güran, **Uluslararası Ekonomik Birleşme ve Avrupa Birliği**, Anadolu Matbaası, İzmir, 2002
11. Mircan Yıldız Tokathoğlu, **Avrupa Birliği'nde Maliye Politikası ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004
12. Nicholas Moussis, **Avrupa Birliği Politikalarına Giriş Rehberi**, Mega Pres, İstanbul

13. Mustafa Özkaraküber, **Avrupa Birliği ve Türkiye’de Devlet Yardımlarının Kontrolü**, Rekabet Kurumu Yayınları, Ankara, 2003
14. Z. Altınıyıldız, **Türkiye’de Sanayi Sektöründe Devlet Yardımları ve Avrupa Topluluğu Uygulaması**, Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara,1992
15. www.eu.int/comm/employment_social/esf2000/introduction-en.htm
16. Ayşegül Yeşildağlar, **Avrupa Birliği’nde Ortaklık Hukukunda İşçilerin Serbest Dolaşımı** Avrupa Birliği’nin İstihdam ve Sosyal Politikası.(Der: Berrin Ceylan-Ataman) Ankara: Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Jean Monnet Sosyal Politika Modülü Proje Yayını: 1., 2005
17. Canan Balkır ve M. Demirci, **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Topluluğu**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1989
18. Abuzer Pınar, Sibel İnce Arıkan, **Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Bağlamında Devlet Yardımları**, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, Güz-2003
19. Cengiz Aktar, **Avrupa Birliği’nin Genişleme Süreci**, 1.Basım. Der. Cengiz Aktar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
20. Nicholas Moussis,, **AB Politikalarına Giriş Rehberi**, Çev: Ahmet Fethi, 1.Basım, İstanbul: Mega Pres, 2004
21. İsa Sağbaş, “**Avrupa Birliği Bölgesel Politikası**”, AB Ortak Politikaları ve Türkiye (Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması), Muhsin Kar ve Harun Arıkan, 1. Basım, İstanbul: Beta Basım, Ekim 2003

22. European Union, Regional Policy
23. http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions3_en.htm
24. Ergüder Can, **Avrupa Birliği Bölgesel Politikaları ve Yapısal Fonlar: Uyum Sürecinde Türkiye İçin Bir Değerlendirme**, 1. Basım, Asil Yayınları, Ankara, 2004
25. Structural Policy Reform,
<http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l60013.htm>.
26. <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l60015.htm>
27. ESF - European Social Fund. Regulation (EC) No 1784/1999 of the European Parliament and of the Council of 12 July 1999 on the European Social Fund
<http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l60016.htm>
28. "The regions and the new economy" - Guidelines for innovative actions under the ERDF in 2000-06 [COM (2001) 60 final - Not published in the Official Journal]. <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/g24210.htm>
29. <http://www.bayindirlik.gov.tr/turkce/dosya/Muzakeresurecindeturkiye1.pdf>
30. Hayriye Atik, “**Beşinci Genişlemenin Avrupa Birliği’nde Yol Açtığı Ekonomik Dönüşümler ve Türkiye**”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı : 21 Yıl : 2006/2
31. Vural F.Savaş, **Çağımızın Deneyi: Euro**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999
32. Suat Oktar, **Euro Bölgesinin Para Politikası: Strateji ve Araçlar** , Marmara Journal of European Studies, İstanbul 2002

33. Martin Feldstein, “European Central Bank And The Euro: The First Year”, NBER Working Papers, 2000
34. <http://www.bayindirlik.gov.tr/turkce/dosya/Muzakeresurecindeturkiye1.pdf>
35. İKV, “AB Rekabet Politikası”, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/9d1e7701.pdf>
36. www.ikv.org.tr
37. İKV, “AB Rekabet Politikası”, <http://www.ikv.org.tr/pdfs/9d1e7701.pdf>
38. European Commission: DG Competition, 2005, Joint selling of Bundesliga media rights: first Commission decision pursuant to Article 9 of Regulation 1/2003, Competition Policy Newsletter, No.2
39. S. Dilekli ve K. Yeşilkaya (2002). **Maastricht Kriterleri**. AB ile İlişkiler Gen. Müd.
40. <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/maastricht/dileklis/kriter.pdf>
41. DPT (1998). Euro ve Türkiye Üzerine Etkileri. AB Genel Müdürlüğü, Ağustos 1998.
42. <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/antlasma/>
43. DPT (1998). Euro ve Türkiye Üzerine Etkileri. AB Genel Müdürlüğü, Ağustos 1998. <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/antlasma/>
44. MEDA Annual Financing Plan For Turkey 2001
45. Aydın, SEZER, **Avrupa Birliği’ne Katılım**, TUSİAD Yayınları, Mayıs 2007
46. www.sedefed.org

47. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Resmi Sitesi www.abgs.gov.tr

48. Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği www.gap.gov.tr

49. Metin DİNÇKOL, **Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye'nin Uyumu**, Uzmanlık Tezi, Eylül 2003